NEMZETI NŐNEVELÉS.

V. ÉVFOLYAM. 1884. OKTÓBER. VIII. FÜZET.

TREFORT ÁGOSTON VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER ÚJABB NYILATKOZATAI.

Az a nemes és hasznos tevékenység, melyet Trefort miniszter úr a közügyek terén évtizedek óta kifejt, rég tiszteltté tevék nevét mindenki előtt. Ez a tisztelet hódolattá fokozódik, ha áldásos tevékenységének rugóit ismerjük. És módunkban van megismerni. Nem vetődik fel fontosabb kérdés politikai, közgazdasági és tanügyi életünkben, melynek helyes megoldására tettel-tanácscsal hatni ne törekednék. Majd testületekhez és magánosokhoz, majd választóihoz intézett leveleiben, beszédeiben mondja el közviszonyaink javítására vonatkozó nézeteit, kívánságait és parancsait. És minden szava, mit ilyenkor hallat, tanúságot tesz kormányférfiui magas míveltségéről, emelkedett világnézetéről, lángoló haza- és emberszeretetéről, s arról az ifjui hévről és lelkesedésről, mely az ő egyéniségét oly kiválóan jellemzi.

Mi tanítók nem érhetjük be a hódolattal, melyet a miniszter úr eme nyilatkozatai bennünk keltenek: nekünk tanulnunk is kell azokból; ismét és ismét olvasgatnunk, tanulmányoznunk kell e nyilatkozatokat, hogy helyesen értelmezve nemes intencziói szerint járhassunk el a tanítás terén ránk bizott teendők végzésében. «Neveljenek önök — mondá csak nem rég egy polgári iskolai igazgatónőnek — értelmes, de nem tudákos, ildomos munkás és ízléssel biró nőket». Ime polgári leányiskoláink egész programmja!

Azok a nyilatkozatok, melyekről szólni akarunk, s melyeket a miniszter úr pozsonyi választóihoz intézett beszédében mondott, nem szólnak ily közelről hozzánk, nem is hozzánk voltak intézve,

de foglalkoznunk kell velük, mert a tanítás terén is szemelőtt tartandó fontos irányelveket hangoztatnak.

«Én három szóban foglalom össze egész politikámat: *tudomány, vagyonosság* és *egészség*» — mondja 1884 junius 22-ikén Pozsonyban — «azt hiszem, hogy az a nemzet, melynek tudománya, vagyona és egészsége van: el fog érni mindent, mit természetadta hajlamainál és tehetségeinél fogva elérhet. Tudatlan, koldus népek semmire sem valók és semmire sem mennek.»

A tudomány és vagyonosság megszerzésére és az egészség megtartására nézve minden népnél fontos tényező az iskola, mely a leendő állampolgárt az életben szükséges ismeretekre megtanítja, munkásságra és takarékosságra szoktatja, s az egészsége megóvására szükséges tanácsokkal bocsátja útra. A miniszter úr maga is utal beszédjében az iskolának ezen feladatára, az iparos oktatásnak közgazdasági fontosságára, s az egészségügyre nézve ezt mondja:

«Közgazdasági fejlődésünk egyik főfeltétele a *közegészség*. Ennél nincs becsesebb kapitális; az országokat a sok betegség s a nagy halandóság pusztítja. Rosz víz, rosz levegő, rosz lakás, tisztátalanság, rosz táplálkozás, iszákosság, főleg a pálinka-ivás pusztítják a népességet. E téren az állam s közigazgatás szintén nem tehet mindent; — itt az iskola s az egyház sokat tehetnek, s a gazdasági egyletek hivatva volnának tevékenységet fejteni ki — követve a békésmegyei gazdasági egyesület példáját.»

Igen, «sokat tehet az iskola» az egészségtani ismeretek terjesztésével; de tág tere nyilik a tanítónak az egészségügy javítására hatni nemcsak az iskolában, hanem társadalmi úton is a néppel való közvetlen érintkezése közben. Az a nagy gyermekhalandóság, melyet Magyarországban a statisztikusok konstatálnak, nemcsak a szegénységnek, jó részt a tudatlanságnak róható föl. Ha a tanítónők érdeklődnének e kérdés iránt s kissé tanulmányoznák azt: hány gyermek — polgár — életét menthetnék meg az anyáknak adott szives oktatás által, hálára kötelezvén ezáltal az anyákat és a nemzetet! De hogy ezt tehessük s hogy nemzetünknek egyebekben is hasznára lehessünk: *tanulnunk kell.*

Tanulnunk kell, mondja a miniszter úr is, (ugyancsak Pozsonyban október hó elején), az angoltól a nemzet- és államgazdaságot, a francziától az ipar-művészetben a formaszépséget és eleganczziát, a németektől a tudományok fejlesztését az iskola által; mert: «a tudomány a modern társadalom és az állam legbiztosabb vezetője s pedig az élet gyakorlati mezején. Bort kezelni — sört főzni, s pálinkát égetni — mindez a tudományon alapszik. De mi több, az egészségügy is tudomány». — «Tudomány nélkül nem fogunk szert tenni azon közgazdasági állapotra, melylyel magunknak súlyt szerezhetnénk, nem fogjuk elérni a vagyonosság azon fokát, melylyel egyedűl biztosíthatja jövőjét a magyar állam s a magyar nemzet.»

A nemzet fenmaradásának és vagyoni jólétének alapfeltétele tehát a miniszter úr szavai szerint a tudománynak minél szélesebb körben való és minél alaposabb terjesztése. Ezt hallva, át kell éreznünk a munka fontosságát, melyet e részben a tanító végez, s ez érzésből lelkesülést kell merítenünk munkálkodásunk fáradságos napjaiban. Buzdításunkra, bátorításunkra szolgálhat itt még a miniszter úrnak azon nyilatkozata is, melynek az Eötvös-alap és tanítói árvaház küldöttsége előtt adott ez év elején kifejezést s melynél alkalmasabbal be sem rekeszthetnők a sort: «Mindig szerettem a tanítókat, — hiszen az egész oktatásügy a kezükben van, — meg is várom, hogy kötelességüket teljesítsék, s ez esetben mindig számíthatnak támogatásomra.»

n. a.

A POLGÁRI LEÁNYISKOLA,

MINT A KÖZÉPOSZTÁLY NŐNEVELÉSI INTÉZETE.

I.

Annyira megszoktuk már manapság a polgáriskolát ifju intézetnek tekinteni, hogy szinte megfeledkezünk arról, hogy nehány rövid év mulva már fennállásának második évtizedét tölti be. Korántsem akarom ezzel azt mondani, hogy húsz esztendő valamely intézmény történetében jelentékeny időszak; ámde másfelől meg kétségtelen, hogy ezen aránylag rövid idő is elegendő alkalmat nyujt a buzgó és gondolkozó tanárnak, hogy az intézmény életrevalóságát illetőleg sokoldalú tapasztalokat szerezhessen. Mennyire sikerült ez intézménynek a nagy közönség rokonszenvét és bizalmát kiérdemelnie? Fölhasználják-e a szülék ez iskolát a megkivántató mértékben leánygyermekeik kiképeztetésére? Minő eredményeket mutathat föl e tanintézet az erkölcsi, kedélyi és az értelmi nevelés szempontjából? Minő siker mutatkozik a növendékek által az egyes tanítási tárgyakban tanusított jártasság tekintetében? Megfelelnek-e a nyujtott ismeretek a gyakorlati élet követelményeinek? Képes-e az iskola némi befolyást gyakorolni az abból kilépett növendékek olvasmányainak helyes megválasztására? Van-e befolyással a serdülő leányok munkakedvének fölébresztésére és megszilárdítására? S általában: a polgári leányiskolát végzett növendékek egész magatartásán visszatükröződik-e, legalább némi részben, az iskola neveléstanítási működése? . . . . . Mind oly kérdések, a melyekkel bizony folyton-folyvást kell foglalkoznunk, ha azt akarjuk, hogy a polgári leányiskola a szervezésével elébe adott föladatot minél tökéletesebben megoldja, s valóban azzá legyen, a mivé lennie kell: a középosztály nőnevelési intézetévé.

Mielőtt e sorok írásához fogtam volna, áttanulmányoztam az intézetünkhöz érkezett polgári leányiskolai évi értesítőket. Ezek jórészéből azon tanulságot merítettem, hogy a polgári leányiskolák látogatottsága bizony általánosságban nem kielégítő; a vagyontalan polgári osztály pedig jóformán teljesen kerüli ez intézetek neveléstanítási működésének jótékony hatását. Akadtam olyan iskolákra is, a melyeket a szülék alapításuk évében meglehetősen fölkaroltak, míg azután, a későbbi években, a növendékek létszáma következetesen csökkent. Helyenkint meg épenséggel nagyon is csekély a polgári leányiskolák látogatottsága. Igy a többi között egy 5000 lakossal bíró községben — a hol pedig másnemű felsőbb leányiskola, avagy zárdaiskola nincsen — daczára az intézet 8—10 évi fennállásának, összesen alig 10—15 növendék látogatja a polgári leányiskolát. — Miben rejlik e mindenesetre nagyon is figyelemre méltó szomorú jelenség oka?

Két év óta foglalkozom e kérdés tanulmányozásával, s eddig a következő körülményeket sikerült — mint leginkább számbavehetőket — megtudnom.

1. A legtöbb szülét nem elégíti ki a polgáriskolai kézimunkaoktatás. Heti 24—28 órában foglalkoztatjuk a növendékeket a különféle tanítási tárgyakkal, s ezekből alig jut heti 2—4 óra a kézimunka különféle nemeinek elsajátítására. Ennek következménye azután az a visszás helyzet, hogy a serdülő leányok a polgári iskola négy osztályának befejezése után kénytelenek még 2—3 éven át valamely varrónőhöz eljárni, hogy a fehérneműek szabásában és varrásában, úgy nemkülönben a felső ruhák készítésében a kellő jártasságra szert tegyenek.

2. Egy másik körülmény, melyet a szülék panaszképen fölhoznak, az volna, hogy az iskola annyira elfoglalja a leánynövendékeket a különféle leczkékkel és föladatokkal, hogy ezek által a 12—14 éves növendékleányok összes idejét teljesen igénybe veszik s így a serdülő leányok iskolába járásuk egész ideje alatt a szüléknek a háztartás körül miben sem segédkezhetnek. Mivel pedig a tanulási időszak általában a 14., 15. és 16. életévig tart, sok szüle a fölött aggódik, hogy az ily korban levő leányokkal alig sikerü-

lend már a háztartási teendőket annyira megkedveltetni, mint ahogy az szükséges volna, hogy belőlök igazán derék háziasszonyok váljanak s hogy felnőtt korukban a házi erények gyakorlásától ne idegenkedjenek.

3. Minek azoknak a leányoknak — mondja sok anya — a sok természetrajz, fizika meg vegytan; sőt sok esetben még a geografia és a história sem kell nekik. Nem tudós nőket, hanem derék jó háziasszonyokat kivánnak ők; ilyenekké nevelje az iskola leányaikat.

4. Okul hozzák föl a szülék továbbá még az iskoláztatás költséges voltát is. Azonban nem az iskolai illetékeket sokalják ők, hanem inkább a tankönyvek, író- és rajzszerekért járó s folyton-folyvást megujúló kiadásgkat.

Lássuk már most:

a) igazoltak-e, s ha igen, mennyiben jogosultak a szülék ganaszai?

b) lehetünk-e tekintettel azokra az iskola vezetésénél, s ha igen, mennyiben alkalmazkodhatunk azokhoz, a nélkül, hogy a polgári leányiskolák szervezésével kitüzött általános neveléstanítási czélt koczkáztatnók?

Mielőtt e kérdések fejtegetésébe bocsátkoznám, legyen szabad megelőzőleg (esetleges félreértések kikerülése végett) még a következőket elmondani.

A t. kartársak közől egynémelyik tán nem szivesen látja, hogyha az intézet vezetése körüli eljárásunkban a nagy közönség különféle panaszaira is reflektálunk. S ebben általánosságban igazuk is lehet. Én így fogom fel a dolgot: Mindenesetre szerezzünk magunknak tudomást a felől, hogy mit tartanak a szülék működésünkről (már t. i. az értelmes szülék), mennyiben helyeslik s mennyiben hibáztatják rendszerünket; s aztán gondolkozzunk a dolog fölött higgadtan, elfogulatlanul. Lehet, hogy megjegyzéseik tárgytalanok, avagy hibás fölfogás, helytelen itélet szüleményei. Ez esetben tudni fogjuk, hogy mi tevők legyünk. Ámde előfordulhat az az eset is, hogy bizony észszerűek a szülék megjegyzései s tehetségünkben is áll azokhoz alkalmazkodni; az iskola pedig a

szülék okszerű kívánságai folytán a neveléstanítási rendszerén eszközölt módosítások által csak nyerni fog. S nem látom, hogy ez esetben miért ne alkalmazkodnánk a szülék — s jobban mondva — a helyi viszonyok kívánalmaihoz. Hisz ily esetben voltaképen nem is annyira a szülék kívánságait teljesítjük, mint inkább a magunk meggyőződését érvényesítjük, a melyet a szülékkel való érintkezés és a több évi gyakorlat és tapasztalat érlelt meg bennünk. Bizonyára igen szép dolog az, ha a tananyag megválasztásában, terjedelmének meghatározásában, nemkülönben a tanítási órák elrendezésében az iskola tisztán csak azon egy szemponthoz alkalmazkodik, hogy minél nagyobbfokú neveléstanítási eredményt mutasson föl, tekintet nélkül a helyi viszonyokra és a növendékek jövő életkörülményeire. Ámde mit nyertünk azzal, ha a legfényesebb eredményt mutatjuk is föl az iskolába bejáró nehány, csekély számú növendékkel, mikor a növendékleányok legnagyobb része a polgáriskolát egyáltalán nem is látogatja. Nem észszerűbb-e inkább szerényebb ismeretekkel beérnünk, ha azok elsajátítására kétszer-háromszor annyi növendéket sikerül megnyernünk? A polgári leányiskola működése bizonyára csak akkor lesz igazán áldásos, ha a középosztály nagy többségét sikerül működése körébe vonni. Az a vagyonos polgári osztály amúgy is talál módot arra nézve, hogy a nyilvános iskola hiányát legalább részben pótolja, akár magántanítás, akár pedig nevelőnek alkalmazása által; nemkülönben olyképen is, hogy leányát valamely rokonához, avagy ismerőséhez adja oly városba, a hol magasabbfokú leányiskola van. Ámde épen a közönség vagyontalan osztálya az, a melynek a polgári leányiskolára különösen szüksége van. Épen ezért nagyon is kívánatos, hogy a polgári leányiskola vezetésénél lehetőleg tekintettel legyünk a középosztály ezen nagyobb többségének életkörülményeire s hogy ennek alapján különösen a vagyonnal nem rendelkező középosztályt is megnyerjük ügyünknek. Csakis ily módon fogjuk elérhetni azt, hogy a polgáriskola valóban a középosztály nőnevelési intézetévé váljék. S épen e tudat indított engem arra, hogy ez ügygyel foglalkozzam s hogy tanulmányom alapján a jelen sorok írásához fogjak.

E kitérés után vegyük föl ismét fejtegetésünk fonalát.

A) *Igazoltak-e a szülék megjegyzései, s mennyiben jogosultak azok?*

Lássuk csak a szülék észrevételeit egyenkint.

1. A polgáriskolai kézimunka-oktatást illetőleg magam is azon nézetlen vagyok, hogy az arra fordított heti 2 óra nagyon is 4evés, sőt a ma már sok iskolában elfogadott heti 4 óra sem kielégítő. A szülék panaszait tehát e pontra vonatkozólag jogosultaknak tekintem; még pedig két okból:

a) A szülék megvárhatják a polgáriskolától, hogy az a kézimunkaoktatásban oly készséggel lássa el a növendékleányokat, hogy ezek önállóan is aránylag jól és ügyesen elkészíthessék a különféle fehérneműeket és — részben — felső ruhákat is; ehhez azonban rendkívül sok gyakorlat szükséges. A vidéki polgári leányiskolára * nézve pedig mindenkor nagy baj, ha a növendékek az iskolából való kilépésök után arra szorulnak, hogy a kézimunkában való tökéletes jártasság megszerzése végett még 1—2 évig valamely varrónőhöz kell eljárniok. Hisz ugyanazt megtehetik akkor is, ha a polgáriskolába egyáltalán be sem iratkoznak. Ámbár megengedem azt, hogy iskolánk a kézimunkaoktatás tekintetében jórészt már megoldotta földatát azzal is, ha eljuttatja a növendékeket a fehérnemű- és a fölső ruhaszabás és varrás elemeinek ismeretében oly fokig, hogy az ily leányok azután — némi segítség mellett — tovább képezhessék magukat. Ámde, a míg egyfelől a heti 2 vagy 4 órai kézimunkaoktatás ily eredményre alig vezetend, másfelől a polgári osztályhoz tartozó szülék még annál is nagyobbfokú képességet kivánnak. Épen ezért be sem küldik leányaikat a polgáriskolába, hanem otthon fogják őket, hogy délelőtt a konyhában és általában a háztartás körül segédkezzenek, míg a délutánt 1 órától 5-ig — sőt nem ritkán 6-ig — valamelyik varrónőnél kizárólag csak a kézimunkák gyakorlásával töltsék el. Hisz az a sokféle más tantárgy — a szülék véleménye szerint — amúgy is fölösleges a leányoknak. A mai viszonyok között a kis városi

* Értekezésem alapjául különösen a kis városi polgári leányiskolákat vettem föl.

polgári leányiskolák tehát csak akkor fognak benépesedni, ha a kézimunkaoktatásról kellőképen gondoskodtunk. Hogy ez lehetséges-e, és miként, erről alább lesz szó.

b) «Neveljük leányainkat munka által a munkára.» Vajjon nem eléggé indokoltak-e a panaszok, hogy mai napság — különösen az értelmi osztály körében — az ifju leányok minden egyébbel inkább törődnek, csak a munkáról nem akarnak hallani. Még a csekélyebb jövedelemmel bíró hivatalnok, sőt nem ritkán az iparos neje és leánya is, bármiféle kézimunka-nemek (javítások, átalakítások, foltozások stb.) kivitele végett folyton-folyvást a varrónőre szorulnak; holott azok eszközlésére elég idővel és tehetséggel rendelkezhetnének maguk is. Hát még a különféle házifoglalatosságok; mennyire elhanyagoltatnak azok, csakis azért, mert az illető háziasszonynak — nemkülönben a házikisasszonynak — a munka iránt nincs érzéke. S hogy a serdülő leányok a munkát megkedveljék, bizony már 10 éves koruktól fogva kell őket lassacskán hozzá szoktatnunk. Igaz ugyan, hogy itt a legfőbb tényező maga a szülei ház, de hát az iskolának mindenekelőtt módot kell nyujtania arra, hogy mind a növendékek, mind a szülék is meggyőződjenek, mily nagy fontosságot tulajdonít épen az iskola a munkakedv fölébresztésének és ápolásának; másfelől pedig egyúttal alkalmat is adjon, hogy a 13—15 éves növendékek mind az iskolában (a kézimunka-órák alatt), mind pedig a szülei háznál, a különféle házi erényekhez hozzá szokjanak.

Azért hát csak emeljük föl azokat a kézimunka-órákat legalább heti 6—6 órára, miután nagyon is kivánatos, hogy az a leendő háziasszony iskoláztatása utolsó éveiben legalább a tanítási időszak $^1/_4$ részét töltse el a munka azon nemének gyakorlásával, a melyre később lépten-nyomon szüksége leend. De különben is, ha a szorgalmas munkálkodáshoz 10—15 éves koráig következetesen hozzá nem szoktatjuk, tartani lehet tőle, hogy későbbi éveiben már nem igen fogja a megkivántató kedvvel és odaadással teljesíteni.

2. A mi a növendékeknek az iskolán kívül való elfoglaltságát illeti, sok tekintetben szintén jogosultak a szülék panaszai. Lássuk

csak a dolgot közelebbről. Tantárgyban bizony nincsen hiány a polgári leányiskola egyik osztályában sem. A tantárgyak sokaságánál fogva már most alig jut egyik-másik tárgyra heti nehány óra. Így a geografiára három éven át heti 2—2, összesen tehát heti 6 óra; a világtörténetre és a hazai történelemre heti 3—3 óra; a természet mind a három országának ismertetésére heti 4 óra; a természettanra 2, a vegytanra 2, a háztartástanra ugyancsak heti 2 óra. A polgáriskola magasabb fokú tanintézet lévén, a szaktanárok — jóhiszeműleg — mégis csak kissé behatóbban kivánják kezelni tantárgyukat. Váltig állítják ugyan, hogy csak a legszükségesebb dolgok eltárgyalására szorítkoznak; de hát ne feledkezzünk meg arról, hogy mennyire sajátlagos annak a megitélése: *mi* és *mennyi* az a legszükségesebb? Vegyük csak szemügyre az egyes intézetek értesítőinek «tananyag» czímű rovatát és a használt tankönyvek jegyzékét; nem ritkán találkozunk a végzett (?) tananyag oly mennyiségével, hogy annak sikeres földolgozása még a középiskolák alsóbb osztályainak is becsületére válnék. A tankönyvek meg sok esetben nagyon is túlhaladják a polgári leányiskola igényeit, a növendékek előképzettségét és értelmi fokát. A tananyag mennyiségével (s rendesen a tankönyvvel is) szoros kapcsolatban áll természetesen a tárgyalás módja. Heti 2—3 óra és rengeteg tananyag! Hogy lehetne itt szó az olyannyira szükséges begyakorlásról! Nagyon is megelégedhetünk azzal, ha a leczkét az óra végéig elmagyarázhatjuk és a növendékekkel többékevésbbé megértethetjük; a begyakorlást végezze el azután a növendék otthon; arra való a kézikönyv. Ki is jut a «leczkéből» elég. Következnek azután még a különféle házi dolgozatok. Így első sorban is a magyar nyelvi, német nyelvi és a számtani föladatok; ott vannak azután még az óráról-órára készítendő térképvázlatok, a szépirási dolgozatok, némely helyütt a rajzolási föladatok, sőt még az énekgyakorlatok készítése is. Sok esetben a buzgó geografus, historikus és természettudós is látni kivánja, hogy mint fogta föl a növendék a tárgyát; minélfogva koronkint ők is adnak föl egy-egy házi dolgozatot, mivel az iskolában arra idő nincsen. Végül ott vannak még a különféle kézimunka-dol-

gozatok is. Az iskolában csak heti 2 óra van szentelve ezen legfontosabb tantárgynak; e csekély idő alig elégséges arra, hogy a különféle munkákat megmutassuk; elkészíteni azután otthon kell azokat. Ámde ez még nem minden. Akad bizony a t. kartársak között olyan is, a ki nem igen gondolkozik a fölött, hogy körülbelül mennyi időre van szüksége annak a növendéknek a föladott leczke megtanulására, avagy a házi dolgozat elkészítésére; s bizony föl ad annyit, hogy órákig, sőt egész délutánon át, késő estig kell vesződnie azzal még a jó tehetségű növendéknek is, míg valamennyire elkészült vele. Arról meg már szólani sem akarok, hogy bizony fordulnak elő még mai napság is olyan esetek, hogy a növendék valamely leczke megtanulására szoríttatik, a melyet a hiányos magyarázat (avagy a magyarázat hiánya) folytán tökéletesen meg nem értett; s hogy oly föladatok kidolgozásához kell fogniok, a melyeket az iskolában nem készítettek elő kellőképen. Ezek után már most be kell látnunk, hogy ilyen körülmények között a lelkiismeretes növendék bizony kénytelen iskolán kívül való összes idejét a különféle leczkéknek és föladványoknak szentelni; s bizony nem ritkán esti 9, 10 óráig is kell eldolgozgatnia, míg a következő napra kitüzött 3—5 tantárgyból mindennemű dolgaival elkészült. Hogy lehetne ilyformán még szó arról, hogy a növendékleány a háztartás körüli munkálkodásban is segédkezzék; pedig hát ez nagyon is kivánatos dolog, különösen a vagyontalan szülék leánykáira nézve.

3. A mi a természettudományi tantárgyak szükségességét illeti, minden esetre nagyon sajnos körülmény, hogy a szülék még mai napság sem látják be a természettudományi ismeretek kiváló fontosságát. De hát honnan van az, hogy a nagy közönség e tárgyat olyannyira fölöslegesnek tartja? Először is kétségkívül azért, mert a szülék maguk nem értenek hozzá. Nem lehetetlen azonban, hogy van bennünk is egy kis hiba. Ne tanítsunk természetrajzot, fizikát meg vegytant, hanem ismertessük meg a növendékekkel a legfontosabb és a gyakorlati élettel sokszoros viszonyban álló természeti testeket, magyarázzuk meg nekik az őket környező természeti jelenségeket és értessük meg velök a konyhában (a főzés-

és sütésnél) végbemenő vegyi folyamatokat; végül pedig keltsünk bennök, mindazok alapján, érdeklődést a természeti dolgok és jelenségek iránt. Akkor meg fogja érteni a szüle is, meg a növendék is, hogy hasznos dolgot míveltünk. — Kétségkívül van intézet, a hol így tanítanak; de hogy nem mindenütt tanítanak így, az is bizonyos.

4. Az iskola költséges volta is egyik oka annak, hogy a szülék jó része a polgáriskolától idegenkedik. S ha egy kis költségvetést készítünk az egész iskolai év folyamán vásárlandó kézikönyvek, iró- és rajzszerek, valamint a kézimunka-szükségletekről, bizony szép kis összegecskét kapunk. Különösen terhes ez a szülékre nézve akkor, ha egyidőben 2, 3 gyermekök látogatja a polgáriskolát. De hát lehet-e a dolgon segíteni?... Lehet. Alább erről is leend szó.

Mindezek után alig fogunk kételkedni abban, hogy a szülék és a nagy közönség panaszai, a polgári leányiskola működését illetőleg, bizony sok tekintetben jogosultak lehetnek.

Lássuk már most fejtegetésem második tételét:

B) Lehetünk-e tekintettel a polgári leányiskola vezetésénél a szülék és a nagy közönség indokolt észrevételeire s mennyiben teljesíthetjük jogos kívánságaikat, a nélkül, hogy a nevezett intézet alapításával kitüzött általános neveléstanítási czélt koczkáztatnók?

«A kézimunka-órák szaporítása; a tananyagnak az iskolában eszközlendő begyakorlása folytán a sok leczke, valamint a nagyszámú házi dolgozatok föladásának elmellőzése; a tankönyvek-, iró- és rajzszereknél, úgy általában az iskola mindennemű, a növendékeket érdeklő szükségleteinél a takarékosság elvének szigorú érvényesítése». Röviden ezek volnának a szülék indokolt kívánságai.

Hogy megfelelhessünk arra a kérdésre, miszerint lehetünk-e tekintettel a szülék fennebbi észrevételeire és mennyiben teljesíthetjük indokolt kívánságaikat: erre nézve mindenekelőtt a polgáriskolai tantervet kell beható vizsgálódásunk tárgyává tennünk.

Nem ritkán hallunk kemény vádakat emelni a polgáriskolai tanterv ellen; sőt sok esetben épen a tantervnek rójják föl, hogy a polgári leányiskola nem oldja meg föladatát. Lássuk tehát, vajjon mit is mond az a gonosz tanterv?

«Tanítsuk meg a leánynövendékeket értelmesen olvasni, helyesen írni és fogalmazni, valamint a költői műfajokat s ezek tárgyalása alapján a nevezetesebb költőket megismerni; — tanítsuk meg őket a gyakorlati életben előforduló számolási míveletek ügyes s biztos tárgyalására fejben és számjegyekkel, valamint a könyvvitel elemeinek alkalmazására a háztartásban; — ismertessük meg velök a legfontosabb természeti testeket, magyarázzuk meg nekik a szemléletök körébe eső természeti tüneményeket, az emberi élettel sokszoros viszonyban álló vegyi folyamatokat, a legfontosabb munkálatokat a konyhakerti növények termelése körül; — tanítsuk meg őket az egyes országok és világrészek általános geografiai ismeretére, a mértani és fizikai földrajz elemeire; — tárgyaljuk a világtörténetben szereplő kitünőbb személyek és népek föltüntetése mellett a nevezetesebb történelmi korszakokat, valamint a magyar nemzet történetének főbb mozzanatait; kifejtendő továbbá még a magyar alkotmány szerkezete; — végül ott vannak még a kézimunka, a szépírás, a rajzolási és az éneklési gyakorlatok». Mindez természetesen a rendelkezésünkre álló heti óraszámhoz mért terjedelemben, különös tekintettel a begyakorlásra, mi mellett a tárgyalás módja következetesen alkalmazkodjék a neveléstanítás sajátképeni föladatához: az értelem mívelése, a kedély nemesítése és a szilárd erkölcsi jellem képzése.

Részemről így fogom föl a tantervet s kiolvasom belőle azt, hogy a polgári leányiskola czélja nem lehet más, mint neveléstanítási működése által a reá bizott növendékeket szerény, nemes kedélyű, jólelkű és értelmes nőkké képezni, a kik minden tekintetben meg fognak felelni hivatásuknak, úgy mint a férj élettársa, mint gondos, mívelt háziasszony és mint a gyermekeit nevelő anya. Épen ezért ne tekintsük gimnáziumnak a középosztályhoz tartozó nőket nevelő polgári leányiskolát; itt a tananyag ismerete, a tudás, nem lehet a főczél, hanem annak eltárgyalása csak eszköz az értelem mívelésére,

a kedély nemesítésére s a munkakedv fölébresztésére és megszilárdítására.

Ha tehát a polgári leányiskola nem oldja meg az elébe szabott föladatot, annak semmi esetre sem a tanterv az oka. Korántsem akarom ezzel azt mondani, hogy a polgári leányiskolai tanterv olyannyira tökéletes mű, hogy ahhoz minden tekintetben szorosan alkalmazkodjunk; de másfelől ismét ép annyira elhibázott dolog lenne ama körülményt, hogy a polgári leányiskola ma még nem tölti be tökéletesen hivatását, egyenesen csak a tantervnek róni föl. De különben is; a vidék sajátlagos szükségleteihez alkalmazott módosítások eszközlésében mi se gátol bennünket. Csak terjeszszük föl kellőképen indokolt tervezetünket a nagyméltóságú miniszteriumhoz s a módosítás — föltéve, hogy észszerű — mindenesetre helyben fog hagyatni. A kis városi viszonyok szempontjából én is kívánok a tanterven egyetmást változtatni; alább el is mondom erre vonatkozó javaslatomat.

Ha ily értelemben veszszük a polgáriskolai tantervet — a mint hogy kell is azt vennünk — akkor mi sem állja útját annak, hogy a kézimunka-órákat szaporítsuk, és hogy a tananyag begyakorlására súlyt fektetve, a sok házidolgozat és leczkeföladást elmellőzzük; nemkülönben a tankönyvek-, író- és rajzszereknél, valamint általában az iskola mindennemű, a növendékeket érdeklő szükségleteinél minden nehézség nélkül alkalmazhatnók a takarékosság elvét. A szülőknek fönnebb vázolt kívánságait tehát teljesíthetjük, a nélkül, hogy a polgári leányiskola alapításával kitüzött általános neveléstanítási czélt koczkáztatnók. Sőt inkább, ha azt akarjuk, hogy a polgári leányiskola minél tökéletesebben megoldja a föladatát, s hogy mindhamarább csakugyan a középosztály nőnevelési intézetévé váljék, úgy okvetlenül szükséges, hogy a szülék indokolt kívánságait figyelembe vegyük.

A kérdés legkényesebb oldala már most az, hogy a kézimunkaórák szaporítása egyáltalán lehetséges-e, s ha igen, miként volna módosítható a mondott szempontból a polgári leányiskolai tanterv?

Válaszképen álljon itt mindjárt az ezen értelemben kidolgozott tantervmódosítási javaslatom.

Előre kell itt bocsátanom, hogy nem lehetett szándékom a tan-

tervet teljesen fölforgatni, hanem pusztán csak azon módosításokra szorítkozni, a melyek a kézimunka-órák szaporítása iránti tekintetből, a miniszteri tantervnek lehetőleg épségben tartása mellett, keresztülvihetők s így az egyes iskolákban minden akadály nélkül egyenesen alkalmazhatók volnának. Alapjában egészen újonnan kidolgozott és kellőképen részletezett tanterv-javaslatomat leszek bátor — a tek. szerkesztőség engedelmével — más alkalommal közölni. Itt csak annyit kívánok még megjegyezni, hogy — mint már a fennebb mondottakból is kitünik — nagymérvű eltérések a jelenleg érvényben álló miniszteri tantervtől abban sem foglaltatnak.

De lássuk magát a szóban forgó tervezetet.

Tantárgyak	Heti óraszám az			
	I.	II.	III.	IV.
	osztályban			
Hittan	2	2	2	2
Magyarnyelv	4	3	3	3
Németnyelv	—	3	3	3
Számtan	3	3	3	2
Könyvvittel	—	—	—	1
Természetrajz	2	2	—	—
Természettan	—	—	2	—
Vegytan	—	—	—	2
Háztartástan	—	—	—	2
Földrajz	2	2	2	—
Történelem	—	—	3	3
Kézimunka	6	6	6	6
Rajzolás	3	2	2	2
Szépirás	2	1	—	—
Éneklés	2	2	2	2
Összesen:	26	26	28	28

A miniszteri tantervtől való eltérések e szerint a következők:

1. A számtan (és könyvvitel) tanítására előírt heti óraszám kevesbítve van az I. és a IV. osztályban heti 2—2 órával; — a szépírás heti óraszáma redukáltatnék a II. osztályban heti 1 órával, mig a III. osztályban megszabott szépírási oktatás teljesen elmaradna; — a rajzolás tanítására a II. osztály számára előírt heti 3 óra helyett

csak heti 2 óra fordíttatnék. A fentebbi változtatásokat a következő okokkal támogathatom:

A kézimunka-órák heti 6—6 órára való fölemelése iránti tekintetből okvetlenül szükségessé válik egyes tantárgyak heti óraszámát csökkenteni. Hogy ezen óraszám-redukcziót épen a fönt megnevezett három tantárgynál vélem leginkább keresztülvihetőnek, annak oka a következő:

a) a többi tantárgyakra oly csekély heti óraszám van kiszabva, hogy annak fogyasztása, különösen az illető tantárgyaknak a leánynevelésben olyannyira fontos kedélyképző hatásuknál fogva, épenséggel lehetetlen;

b) az említett 3 tantárgynál a heti óraszám fogyasztásának semminemű káros következményei nem lesznek; ugyanis: a polgári leányiskola I. osztálya részére kiszabott számolási tananyag — három évi tapasztalásom szerint — alaposan és biztosan eltanítható heti 3 órán is; csak ne mélyedjünk a theoriákba, hanem valójában számoljunk.

A IV. osztályra kiszabott tananyagból meg szorítkozzunk csak a legnélkülözhetlenebb dolgok eltárgyalására, úgy a számtanban, valamint a könyvviteltanban is; azt annyival is inkább tehetjük, mivel a legkitünőbb háziasszony is beéri a három első osztályra előírt számolási tananyaggal; csak ezt tanítsuk el a kellő alapossággal, különös tekintettel a gyakorlati életre. Különben a IV. osztályban 14—15 éves leányokkal, heti 2 órában meglehetős sokat lehet végezni; ugyancsak megtaníthatjuk őket heti 1 órán a háztartási könyvviteltanra is. Csak ne akarjunk számtantudósokat képezni s ne téveszszük soha szem előtt, hogy ügyes háziasszonyokat kivánunk nevelni.

A szépírási órákat illetőleg mindenesetre jó volna, ha három éven át heti 2—2 órát fordíthatnánk e tárgyra. De ha kiváló súlyt fektetünk arra, hogy a növendékek a nyelvi és egyéb iskolai és házi dolgozatokat rendesen megírva és csinosan kiállítva elkészítsék, úgy szerény véleményem szerint beérhetjük, szükség esetén, a javasolt heti 3 szépírási órával is. A vezetésemre bizott intézetnél 3 órát fordítunk e tárgyra már az iskola alapításától fogva s az teljesen kielégítőnek bizonyult. Különben a fiuiskolára is csak heti 3 óra van előírva.

s habár e körülmény a leányiskolára nem lehet teljesen irányadó, de annyit még is következtethetünk abból, hogy a szépírás gyakorlására az intéző körök heti 3 órát is kielégítőnek találtak. Ismerek polgári leányiskolát, a hol a szépírás épenséggel csak az I. osztályban tanítttatik s itt is csak heti 1 órában.

A rajzolásra kiszabott heti óraszám csak a II. osztályban kevesbednék 1 órával.

Ezen különben is nagyon csekély veszteség könnyen indokolható a kézimunka-óráknak heti 6—6 órára való fölemelésével, a melyeknek egy része amúgy is a ruhaszabási rajzok készítésére s egyuttal a kéz ügyességének a növelésére fordíttatik. Ugyancsak az esztetikei nevelés szempontja is annak folytán inkább csak nyer, mintsem hogy veszítene.

A mondottakból tehát kitünik, hogy a javasolt tervezetemben eszközölt óraszám-redukczió semminemű káros következményeket sem vonna maga után.

2. A női kézimunka-órák mind a négy osztályban fölemeltetnének heti 6—6 órára. Ilyképen tehát a kézimunkára — mint a leánynövendékek legfontosabb tantárgyára — a tanítási órák csaknem $^1/_4$ része fordíttatnék minden egyes osztályban, a mit a fentebb elmondottak után nem szükséges ismételve is megokolnom.

Mindezek alapján már most a kérdés legkényesebb oldala, a kézimunka-órák fölemelésének lehetősége, meg volna oldva. A mint az elmondottakból kitetszik, a kézimunka gyakorlására a polgáriskola mindegyik osztályában heti 6—6 órát fordíthatunk, a nélkül, hogy az egyes osztályok heti óraszáma a 26, és illetőleg a 28 órát meghaladná (a melyekből azonban az elméleti órák száma az I. osztályban csak 13, a II. osztályban 15, a III. és a IV. osztályban pedig összesen csak 19—19) s a nélkül, hogy a polgári leányiskola működésére annak folytán csak némi kár is háramolnék.

Ezek után mármost megfelelhetünk a jelen értekezés *b)* pontja alatt foglalt kérdésre s elmondhatjuk, hogy a polgári leányiskola vezetésénél nemcsak hogy lehetséges, de kell is tekintettel lennünk az illető község lakosainak sajátlagos szükségleteire, és hogy az iskola annak folytán nemcsak hogy a szervezésével elébe kitüzött czéltól el

nem téríttetnék, sőt inkább épen az által fogja föladatát a lehető legsikeresebben megoldani. A míg ugyanis a polgári leányiskola neveléstanítási működése egyfelől tökéletesen megfelelne az iskola rendeltetésének, a tanterv szellemének és a nagy közönség, illetve a gyakorlati élet jogos követelményeinek, másfelől egyuttal minden rendelkezésére álló eszközzel oda hatna, hogy a polgári osztály minden rétegét, de különösen a vagyonnal nem rendelkező középosztályt is működése körébe vonja. S épen ez volna a nevezett iskola egyik fontos hivatása.

A mi a *B)* pont alatti kérdés második részét illeti, erre nézve legyen szabad válaszomat — a mely különben részben már az eddig elmondottakban is benfoglaltatik — rendszeresen összefoglalva pozitiv javaslat alakjában előterjeszteni.

II.

Javaslatom főbb pontjai a következők:

1. Legyen tanításunk a polgári leányiskola rendeltetéséhez, nemkülönben az illető vidék sajátlagos szükségleteihez s a leánynövendékek jövő életczéljaihoz alkalmazott. Ennek folytán:

a) a tananyag megválasztásánál és földolgozásánál tekintettel kell lennünk a gyakorlati életre és a növendékek későbbi életkörülményeire;

b) válaszszuk meg a tananyagot oly terjedelemben, hogy azt a rendelkezésünkre álló nehány heti órában necsak jól eltaníthassuk, hanem egyuttal kellőképen be is gyakorolhassuk;

c) a midőn egyfelől a begyakorlás folytonos szem előtt tartása mellett megkiméljük a növendékeket a könyvnélkülözés terhes munkájától, addig másfelől a házi dolgozatok föladásában is tartsuk meg szigorúan a mértéket.

2. Módosítsuk a tantervet olyképen, hogy a kézimunka oktatására lehetőleg minden osztályban 6—6 óra jusson, azonban a heti óraszám mindamellett ne haladja meg az I. és II. osztályban a 26 órát, a III. és IV. osztályban pedig a 28 órát. (Lásd fennebb a tervezetet.)

3. A tananyag földolgozásánál és a tanórák elrendezésénél

legyünk tekintettel arra, hogy a szülék — különösen a vagyonnal nem rendelkező családok — 13, 14 éves leánykákat otthon, a háztartás körül is használhassák, mig ugyanakkor a vagyonos szülék leányainak egyuttal alkalma nyíljék az iskola által igénybe nem vett szabad órákat a zongorálás és esetleg az idegen nyelvek gyakorlására és tanulására fordítani.

4. A tankönyvek, író- és rajzszerek s általában a növendékek szüleit terhelő egyéb kiadásoknál tartsuk szem előtt, a mennyire csak lehetséges, a takarékosság elvét.

5. Gondoskodjunk arról, hogy a leánynövendékek a polgári iskolában lehetőleg tökéletesen elsajátíthassák a kézimunkákat, különösen pedig a fehérneműek szabását és varrását, a varrógép kezelését, úgy nemkülönben a felsőruhák készítését is.

E javaslat 1., 2. és 4. pontjához nincsen szavam, eléggé megokoltam már azokat értekezésem fonalán. Némi magyarázatokat kell azonban csatolnom a 3. és különösen az 5. ponthoz.

Mivel a heti 28 tanóra közől, a melyek a fennebbi tervezetem értelmében a polgári leányiskola III. és IV. osztályai számára lennének kiszabva, csak 19 óra esik az elméleti tantárgyakra, heti 9 órát pedig a tisztán technikai tárgyak vennének igénybe, semminemű akadály sem forog fen arra nézve, hogy ez osztályokban az egyhúzamban való délelőtti oktatást bevezessük, olyképen, hogy azokban naponta déli 12 óráig tartatnék előadás (a mi heti 24 órát teszen ki), mig a fenmaradó 4 óra két-két délutánra volna beosztandó. Ez esetben a III. és IV. osztálybeli leánynövendékek hetenkint 4—4 szabad délutánnal rendelkeznének s így elegendő alkalmuk volna otthon a háztartás körül segédkezni s illetőleg a zene avagy az idegen nyelvek tanulásával is foglalkozni. A mellett természetesen arra is kellene ügyelnünk, hogy — a mint azt már fennebb is hangsúlyoztam — a begyakorlást következetesen eszközölvén, megtanulandó leczkékkel és kidolgozandó házi föladatokkal a leánynövendékeket el ne halmozzuk.

A tanóráknak ilyképen való elrendezését azonban még más okból is kivánnám eszközölni. A mai tanítási rendszer mellett ugyanis a növendékleányokat 15—16 éves korukig csaknem teljesen elvonjuk

a családi körből, a melyben voltaképen nevelkedniök kellene, olyannyira, hogy ők abban jóformán csak mint vendégek szerepelnek. Naponta elmennek hazulról 7 és fél órakor, hazajönnek 11 és fél, sőt gyakran csak 12 és fél órakor, hogy azután alig 1—2 órai otthon tartózkodás után megint csak ellátogassanak az iskolába, a honnan 4 és fél órakor térnek ismét vissza. A leányok legtermészetesebb nevelője mégis csak a szülei ház, a családi kör; de meg hát az ő rendeltetésök is az, hogy — nem ritkán már az iskolából való kilépésök után a harmadik-negyedik évre — ugyancsak háziasszonyokká és családanyákká váljanak Ne foszszuk meg tehát teljesen azt a növendékleányt a tulajdonképeni nevelőjétől, hanem nyujtsunk neki alkalmat arra, hogy iskoláztatása utolsó éveiben legalább a délutánokat otthon tölthesse szülei és hozzátartozói körében, hogy így annál tökéletesebben előkészülhessen jövő életczéljára. — Ennyit magyarázatképen javaslatom 3. pontjához.

A polgári leányiskola egyik igen fontos feladata az, hogy az abból kilépő növendékleányok teljes jártasságot tanusítsanak a különféle kézimunkákban, különösen pedig a fehérneműek szabásában és varrásában valamint a felső ruhák készítésében. Hogy a nevezett iskola ebbeli hivatásának a lehető legtökéletesebben megfelelhessen, mulhatlanul szükségesnek tartom a IV. osztály fölé egy *kézimunka-tanfolyamnak a szervezését.* E gyakorlati tanfolyam csaknem kizárólagos tanítási tárgyát a kézimunka mívelése, különösen pedig a fehérneműek és a felsőruhák készítésének a gyakorlása képezné. Az ezen tanfolyamot látogató 15—16 éves leányok, a polgári iskola négy osztályában elsajátított készségekre támaszkodva, a munkatanítónő felügyelete alatt elkészítenék a házi körükben előforduló mindenféle fehérneműeket és felső ruhákat. Miután pedig már az e korban levő ifju leányok értelmi fejlettsége is lehetővé teszi, hogy a ruhavarrás minden ágában teljes jártasságra szert tegyenek: a gyakorlati tanfolyamban egyfelől tökéletesen kiképezhetnék magukat jövendő élethivatásuk e részben való betöltésére, másfelől pedig egyszersmind arra is képesíttetnének, hogy szükség esetén önönmaguk is megkereshessék kenyeröket. E kézimunka-tanfolyam némileg megfelelne a polgári fiuiskolák ipartanműhelyének. Ha az iskolai hatóság (akár az állam,

akár pedig a község) évenkint ezereket áldoz a polgári leányiskola fentartására, úgy nem látom be, miért ne áldozhatná még azt az évi 800 forintot, a melyet az alkalmazandó munkatanítónő díjazására kellene fordítania. Tegyük kezünket a szívünkre, s valljuk meg, hogy a szülék méltán elvárhatják, sőt megkövetelhetik a polgári leányiskolától, hogy leányaikat a kézimunka különféle nemeiben tökéletesen kiképezze.

A gyakorlati tanfolyamba két évig járnának a polgári iskolai négy osztályt végzett leányok, még pedig csakis délutánonkint; a délelőttöt hadd töltsék el otthon a konyhában. Mindkét évfolyam azonban egy és ugyanazon tanítónő vezetése alatt állana, mi annyival is inkább kivihető volna, miután a növendékleányok e tanfolyamban már jobbadán önállóan fognának dolgozgatni. Az ezen tanfolyamot látogató leányoknak tehát egyfelől elég alkalmuk és idejök lenne arra, hogy a délelőtt folyamán otthon a főzésben és egyéb házi teendőkben gyakorolják magukat, másfelől meg a napszaka másik felét a munka azon nemének a gyakorlásával tölthetnék el, a melyre későbbi életkörülményeik között lépten nyomon szükségök leend. S akkor elmondhatnók a polgári leányiskoláról, hogy nemcsak a növendékek értelmi, kedélyi és erkölcsi képzését vonja neveléstanítása körébe, hanem egyuttal a gyakorlati életre és «*munka által a munkára*» neveli a leendő háziasszonyokat.

E gyakorlati tanfolyam hasznai különben is kiszámíthatlanok volnának. Megkisértem azokat nagyjában föltűntetni:

1. Azon helyzetben volna a polgári leányiskola, hogy az általa kiképezett növendékek többé semmiféle varrónőre nem szorúlnának, tökéletesen kimívelvén őket a kézimunkákban. S ennek nagy jelentősége lenne különösen a kisvárosi polgáriskolákra nézve.

2. Tapasztalásból tudjuk, hogy a harmadik, de különösen a negyedik osztályt alig látogathatja néhány növendék; a legtöbb már a második osztály befejeztével kimarad. Hogy mily csekély képzést nyújthat a polgári leányiskola a két első év alatt, azt mi tudjuk legjobban. E visszás állapot a munkatanfolyam szervezésével azonnal megszűnnék, miután a szülék azon tudatban, hogy

leányaik a gyakorlati tanfolyamba csak akkor vétetnek föl, ha a polgári leányiskola mind a négy osztályát sikeresen elvégezték, szívesen végig járatnák gyermekeikkel az összes osztályokat, csakhogy azok a kézimunkatanfolyamba is fölvétessenek.

Indítaná őket erre *a)* az a tudat, hogy az iskolában mégis csak alaposabb képzésben fognának részesülni leányaik, mint ha azok a varrónőhöz járnának; *b)* az a körülmény, hogy a tanfolyamban a félévi tandíj 2 frt 50 krajczár (sőt a vagyontalan szülék leányai teljesen tandijmentesek), míg a varrónőnél az oktatásért legalább havi 2 forintnyi díj jár; *c)* a tudat, hogy a serdülő leányok az iskolában teljesen megbízható felügyelet alatt vannak.

3. Mihelyt a polgári leányiskola a gyakorlati tanfolyam szervezése esetén kimutatja azt, hogy növendékei a ruhaszabás- és varrásban teljes jártasságra tesznek szert, legott azon szülék is, kik eddig idegenkedtek a polgáriskolától, egyszerre tömegesen beíratnák leányaikat, minélfogva az iskola azon helyzetbe jutna, hogy osztályonkint a mai 5—20 növendék helyett 20—50-et részesíthetne az iskolai oktatás és nevelés üdvös hatásában. S ekkor az iskola fentartásaért a község, avagy az állam által hozott nagymérvű áldozatok bő kamatokat fognának hozni.

4. Mindnyájunk előtt eléggé ismeretes, hogy az ú. n. varróiskolák nem épen a legalkalmasabb helyek arra nézve, hogy azokban a serdülő leányok nevelése mintegy befejeződjék. Sok mindent tanúlhat azokban a serdűlő leány, de a jóból bizony keveset. Innen van azután, hogy ha a polgári leányiskola négy év lefolyása alatt gyakorolhat is a növendékleányokra némi nevelőhatást, ez azon 1—2 év alatt, hogy a serdűlő leányok az afféle varróiskolákat látogatják, ismét csaknem tökéletesen lerontatik. A munkatanfolyam ezen fölötte sajnos állapotnak is azonnal véget vetne.

5. A míg az a növendékleány iskolába jár, addig bizony ő félig-meddig csak iskolásgyermeknek tekintetik mindvégig, úgy önnönmaga, mint mások által is; s hogy e körülmény szerény, szende, jólelkű és erkölcsös irányú fejlődésére jótékony hatással lenne, azt fölösleges is bizonyítgatni. A mellett a leányka egész

nap el van foglalva; délelőtt a háztartásban, délután ellenben a ruhakészítéssel. Ehhez járúl még az a fontos körűlmény, hogy az iskola nemcsak négy évig, hanem öt, hat, sőt hét éven át szakadatlanúl gyakorolhatná a növendékleányokra jótékony nevelő hatását, a minélfogva sokkal inkább lehetne kilátás arra, hogy nevelés-tanítási működésének maradandó eredménye is legyen. Ez kétségkívül nagyon fontos és figyelemre méltó körűlmény.

6. Mindnyájunk előtt eléggé ismeretes, hogy a költői művek olvasása és illetve a költemények tárgyalása, úgy nemkülönben az éneklés gyakorlása mily rendkívüli tényezők a kedélyi és erkölcsi képzés előmozdítására nézve.

Mindkettőnek mívelésére igen kedvező alkalmat nyújtana a munkatanfolyam. E tanfolyamon nem egy alkalom kínálkoznék arra, hogy a munkatanítónő koronkint egy-egy költeményt eltárgyaljon a jelesebb költők műveiből. Nemkülönben az iskolai könyvtár is nyújthatna a leányoknak alkalmas olvasmányokat, a melyeket azután otthon, szabad óráikban, élveznének. Ez volna egyúttal a legjobb alkalom arra nézve is, hogy a mai napság általánosan elterjedt s a serdűlő leányokra jobbadán mételyezőleg ható különféle regényeket fokozatosan az ifjú nő sajátos lényének megfelelő olvasmányokkal helyettesítsük.

Egyik-másik napon a kézimunkaoktatás után 1—1 órát az éneklés gyakorlására lehetne fordítani; tanúlhatnának a leányok jelesebb kétszólamú énekeket, zongorakiséret mellett; kisebb-nagyobb női kardalokat, stb. Az effélékre fordítandó idő majdan dúsan kamatoznék a család szentélyében. Az irodalmi és az énekoktatás jelenleg — az idő rövidségénél fogva — amúgy se jár azzal az eredménynyel, mint a hogy azt méltán elvárhatnók. Egészen másként alakúlna a dolog akkor, ha a szóban forgó munkatanfolyamokat szervezhetnők; csak akkor volna igazán alkalmunk meggyőződni azok nagymérvű kedélynemesítő hatásáról.

7. A munkatanfolyam szervezése esetén — mint már fentebb mondottuk — a polgári leányiskola azon kedvező helyzetbe jutna, hogy nemcsak 4, hanem 6—7 éven át gyakorolhatna nevelőhatást a növendékekre; s akkor el lehetne várni, hogy neve-

lési működése csakugyan a megkivántató eredménynyel is járjon. Különös fontossága lenne azonban e tanfolyamnak oly községekben, melyekben a lakosság nem magyarajkú. A mig az a leányka (a ki magyar cserébe csak elvétve juthat) a négyévi polgáriskolai tanfolyam alatt szerzett magyarnyelvi ismereteit az iskolából való kilépése után — nem lévén többé alkalma azt gyakorolni — csakhamar ismét többé-kevésbbé el is felejti, addig a kézimunkatanfolyam szervezése esetén a polgáriskolai négy osztályt végzett leánynövendékek azontúl is még 2—3 évig naponta e nyelven társalognának, elméleti oktatásban részesülnének s azonfölül még magyar olvasmányokkal is foglalkoznának. Annak folytán tehát a polgári leányiskolai növendékek, a kézimunkatanfolyam szervezése esetén, egyfelől a sokoldalú és állandó gyakorlat által tökéletesen elsajátítanák a magyar nyelvet, másfelől pedig a hosszas gyakorlat szülte megszokás és a szerzett jártasság által indíttatva a tanfolyamból való kilépésök után bizonyára önnönmaguk között is beszélnének magyarúl; ily módon tehát a nemmagyarajkú vidékeken fölállított polgári leányiskolák csakugyan megfelelhetnének abbeli hivatásuknak, a mely a magyar nyelvismeret terjesztése és a magyar szellem ápolása érdekében rájok háramlik.

8. Folyton hangoztatjuk azt, hogy minő fontos tantárgyak a test- és egészségtan, úgy nemkülönben a neveléstan és a nemzetgazdászattan; panaszkodunk a miatt, hogy e tantárgyak tanítása a polgári leányiskola működési körébe nem vonható. Bizony mindezekre mostanában alig jut idő; sőt még a kertészet- és háztartástant se részesíthetjük a kellő figyelemben. A kézimunka-tanfolyam szervezése esetén e bajon is segítve volna. Az ezen tanfolyamot látogató leányok ugyanis eljárhatnának hetenkint egyszer — de csakis egyszer — a délelőtt folyamán tartandó elméleti oktatásra. E délelőtt folyamán 2, esetleg 3 tanítási óra tartatnék, még pedig 9 órától 11 s illetőleg 12 óráig. Miután a legtöbb növendékleány két évig látogatná e gyakorlati tanfolyamot, a fentnevezett három-négy tantárgyban (embertan, neveléstan, nemzetgazdaság- és háztartástan) ez úton igen szép eredményt lehetne elérni. — A nyári félévben meg egy-egy délután, a kézimunka-

órák befejeztével, ellátogathatnánk a növendékleányokkal az iskolai kertbe a konyhakertészeti munkálatok elsajátítása végett. Mivel e tanfolyam növendékei már a polgári leányiskola III. és IV. osztályában tanúltak egyet-mást a konykakertészetből, e két évi tanfolyam kertészeti gyakorlatainak hozzájárulásával meglehetős jártasságot szereznének az e nemű házi foglalatosságban is. Hogy azonban a növendékek a kézimunkán, mint főtárgyon kívül hetenkint csakis egy-egy alkalommal foglalkozzanak a délelőtt folyamán és illetőleg a délutáni órákban (a kézimunkaoktatás befejeztével) más tanítási tárgygyal is, azért az éneklést a nyári félévben meg lehetne szűntetni s ekkor e helyett tarthatnók a kertészeti gyakorlatokat.

Az elmondottakból eléggé kitűnik a javasolt kézimunkatanfolyam kiváló fontossága. Ennek szervezése esetén a polgári leányiskola teljes mértékben megfelelhetne azon fontos elvnek is, hogy neveljük leánynövendékeinket «munka által a munkára».

Mindezeknél fogva tán nem csalatkozom, midőn oda nyilatkozom, hogy a polgári iskola fölé emelendő kézimunkatanfolyam szervezése által az iskola neveléstani működése sokszorosan sikekeresebb lenne, mint a milyen az ma. Sikeresebb lenne az nemcsak azért, mert a nevelésben és oktatásban jóval nagyobb eredményt volna képes fölmutatni, hanem különösen azért is, mivel e tanfolyam megnyitásával a legtöbb, eddig csak gyéren látogatott polgári leányiskola egyszerre benépesednék s így azon helyzetbe jutna, hogy áldásos működését a polgári osztály nagy többségére kiterjeszthetné. S akkor elmondhatnók a polgári leányiskoláról, hogy az valóban a középosztály nőnevelési intézete. Pedig mindez el volna érhető minden nagyobb nehézség és tetemesebb anyagi áldozat nélkül. Nem kivántatnék ugyanis egyéb, mint a polgári leányiskola tanítótestületét egy ügyes munkatanítónővel kiegészíteni, a mi a fentartási költségekben csak évi 800—1000 forintnyi többletet okozna. Kézimunka-terem amúgy is van az egyes iskolákban; a hol pedig nem volna, ott a tanfolyam kézimunkagyakorlatai megtarthatók a III. és illetőleg a IV. osztály tanítási termében is, miutan ez osztályokban — a jelen javaslatom értelmé-

ben — hetenkint csak két-két napon tartatnék délutáni oktatás. Külön tanteremre tehát a munkatanfolyam részére okvetlenül nem volna szükség.

A javasolt kézimunkatanfolyamnak még egy igen fontos eredménye lenne. Ugyanis, mihelyt a szülék meggyőződnének arról, hogy a polgári leányiskola a kézimunkákban teljes kiképzést ad a növendékleányoknak, s mihelyt épen ennek folytán az iskolát általánosan megkedvelnék és osztatlan lelkesedéssel fölkarolnák: elérkeznék az ideje annak, hogy a kézimunka-órákat a polgári iskola négy osztályában — fokozatosan heti 4—4 órára leszállítsuk s az ilyképen nyert időt az elméleti tantárgyaknak — még pedig főképen a nyelv- és irodalomnak juttassuk. S ennek az ideje hamar elérkeznék; ha bele telnék is 6—8 esztendő, de elérkeznék bizonyosan.

***

Ez volna szerény javaslatom, a melynek alapján a polgári leányiskolát valóban áldásthozó intézménynyé fejleszthetnők, még aránylag igen csekély áldozattal s eddigi rendszerének és tantervének csaknem tökéletes fentartásával. Nagyon kérem a t. kartársakat, szíveskedjenek e tárgyra vonatkozó észrevételeiket e lapok útján közölni. Maga a kérdés, azt hiszem, elég fontos és érdemes is arra, hogy fölötte eszmecserét folytassunk; másfelől pedig a tek. szerkesztőség is — nem kételkedem benne — szívesen ad helyet oly közleményeknek, a melyeknek nincs egyéb czéljuk, mint kedvelt intézményünk fejlesztése, fölvirágoztatása. Annyit tán nem lesz érdektelen a t. kartársakkal még ez alkalommal közölni, hogy a vezetésemre bízott intézetben, a kismartoni polgári leányiskolában a fentebb vázolt tanítási tervet — heti 6—6 órai kézimunkaoktatással, valamint az egyhuzamban való délelőtti oktatással — teljes sikerrel alkalmazzuk, s hogy a szülék ebbeli intézkedésünket osztatlan örömmel fogadták.

Mielőtt a tollat letenném, még csak annyit kívánok megjegyezni, hogy soraimnak egyedüli czélja az, hogy a t. kartársak figyelmét e tárgyra irányozzam és egyúttal arra kérjem: szíveskednének a javaslatomra vonatkozó észrevételeiket elmondani.

Tévedni emberi dolog; a mellett az egyes ember tapasztalatai, de meg tanúlmányai se lehetnek kielégítők arra nézve, hogy valamely kérdést mindenoldalúlag megvilágítson s egyáltalában kimerítsen. Értekezésemben új dolog alig foglaltatik; mindazonáltal használhatni véltem az ügynek annyiban, hogy egyéni fölfogásom és legjobb meggyőződésem szerint, rendszeresen összefoglalva, elmondottam mindazt, a mit a polgári leányiskola fejlődésére és fölvirágozására szükségesnek tartok.

Krammer József.

A GYŐRI ÁLLAMI TANÍTÓNŐKÉPEZDE ÚJ ÉPÜLETÉNEK MEGNYITÁSA.

E hó 15-én nyitották meg ünnepélyesen a győri állami tanítónőképezde új épületét, egy czéljának teljesen megfelelő tágas világos épületet, mely hangos szavaknál ékesebben beszél létesítőjének, Trefort Ágoston közoktatási miniszter úr ő nagyméltóságának a nőnevelés emelése körül szerzett érdemeiről. Hálával emlékszünk meg ez alkalommal is a miniszter úrnak közoktatásügyünk felvirágoztatására fordított munkásságáról. Sokat köszönhetünk neki a közoktatás minden ágában, de leginkább felkelti elismerésünket a nőnevelés érdekében kifejtett tevékenysége. Hat jól szervezett tanítónőképző intézetet tart fen s ezen kívül a rövid idő alatt nagyszámmal felállított polgári és felsőbb leányiskolákban gondoskodik a magyar leányok magasabb képeztetéséről. A győri állami tanítónőképző intézet teljesen Trefort miniszter úr alkotása. Még 1875-ben állította fel, elhelyezvén egy e czélra megvett s ideiglenesen átalakított épületben. Azonban a képezde négy évfolyamra történt kibővítése után az ideiglenes épület szűk lett, annyira, hogy sem a benlakó növendékeket, sem a gyakorló iskolát nem fogadhatta be többé.

A bajon segítendő, elhatározta a miniszter úr, hogy az intézet részére új s czélszerű épületet emeltet. A terv sikeres kivitele érdekében időnkint megjelentek Győrött a miniszter úron kívül Gönczy Pál min. tanácsos és Buzogány Áron osztálytanácsos urak, s Weber Antal miniszteri építész terve nyomán még mult évben megkezdetett az új palota építése s a szerződés értelmében folyó évi október 1-ére teljesen elkészült.

Az új, díszes, czélszerű, tágas, világos tantermekkel s 60 növendék számára bennlakásra berendezett intézet folyó hó 15-én, szerdán nyittatott meg ünnepélyesen.

Az épületről lengő nemzeti lobogó már kora reggel jelzé, hogy ünnepre készül az intézet. A bejárat, a lépcsőház s a folyosók virágokkal voltak feldiszítve s a díszterem, ahol az ünnepély végbemenendő volt, különösen szép és nagy virág-csoportozattal volt ékítve.

Az intézet növendékei mindenekelőtt reggeli 8 órakor «Veni Sancte»-ra gyűltek össze az Orsolya-apáczák templomába, ahol az isteni tiszteletet Nogáll Károly püspök tartotta.

A megnyitó ünnepély délelőtt 11 órakor vette kezdetét, s nagyszámú díszes közönség jelenlétében folyt le. Hivatalból jelen voltak: Vargyas Endre tanfelügyelő és az igazgató-tanácsi tagok, Győrmegye és Győrváros képviselői, a győri székeskáptalan képviselője, az evang. püspök; ott voltak továbbá az állami főreáliskola, a kir. kath. tanítóképezde, a polgári leányiskola s az izraelita hitközség tantestülete vagy küldöttei, s a győri jótékony nőegyesületek képviselői. Jelen volt teljes számmal az intézet tanári kara s ennek élén az intézet igazgatónője Kasztner Janka.

A növendékek, kiknek száma százra megy, a díszterem két oldalán félkörben voltak felállítva s midőn az igazgatótanács Vargyas Endre kir. tanfelügyelő, mint elnök vezetése mellett a teremben megjelent, a növendékek Staab Lénárd intézeti ének- és zenetanár vezénylete mellett rákezdték: «Az Úr szent napja ez» című ismeretes imadalt.

A szépen s összevágóan előadott dal után Nogáll Károly ő méltósága, mint az intézet gondnoka emelt szót s a tőle megszokott ékesszólással mindenekelőtt üdvözölvén a díszes vendégkoszorút, a hatóságok, intézetek és egyletek képviselőit, beszédjének további folyamán előadta az intézet történetét s kiemelve Trefort Ágoston miniszter ur ő nagyméltóságának kitünő érdemeit s azon figyelmét, mely szerint az intézet számára új és megfelelő épületet emelni kegyeskedett, egyszersmind sajnálatát fejezte ki, hogy a mai ünnepélyen a miniszter urat az intézet falai között nem üdvö-

zölheti. Ő nagyméltósága, úgymond, szivesen jött volna, de fontos és bokros teendői gátolták a személyes megjelenésben; ennek következtében felkéri a kir. tanfelügyelőt, mint az igazgató-tanács elnökét s úgy is, mint a kormány tanügyi képviselőjét, hogy az intézetet ünnepélyesen megnyitni méltóztassék.

A gondnok ő méltósága szavait lelkes éljenzés követte, melynek csillapultával Vargyas Endre kir. tanfelügyelő a következő beszédet mondotta:

«Tekintetes Igazgatótanács! Tisztelt Közönség!

Engedek az iménti felhívásnak, ámbár valamint én, úgy bizonyára a tekintetes igazgatótanács s a tisztelt közönség is jobban szerette volna, ha a mai ünnepélyes alkalommal a megnyitó beszédet annak ajkairól hallhattuk volna, a ki jelenleg Magyarország közoktatásügyi kormányát vezeti.

Ő nagyméltósága csak nem rég tért vissza külföldi útjából s bejárva Anglia, Franczia- és Németország nevezetesebb helyeit, tanúlmányozta mindenütt a külföld intézeteit, haladását s a tett tapasztalatok gazdag tárházával tért vissza honába.

Hogy mily beható elmeéllel tanúlmányozta a külföld haladását, kitűnt azon szellemes beszédéből, melyet minap pozsonyi választói körében elmondott s bizonyára a mai napon sok érdekes és tanúlságos dolgot hallhattunk volna tőle a — nőnevelés ügyeiről is, viszonyítva a külföld nőnevelési ügyét hazai nőnevelésünkhöz; de habár nem hallhatjuk is ma őt itt körünkben, pozsonyi beszéde olyan, hogy arra méltó ismét és ismét visszatérni.

Ezen beszédében ő nagyméltósága egyebek közt azt is mondá:

«A tudomány — úgymond — a gyakorlati élet mezején a modern társadalom s állam legbiztosabb vezetője.»

Aranyigazságot tartalmazó szavak ezek!

Mert való igaz az, hogy tudomány- s kulturában rejlik a nemzet igazi hatalma s minél több iskolája s tudományos tanintézete van valamely országnak, annál könnyebben eszközölheti a népnevelést, fejlesztheti a művelődést, teremthet intelligenciát, vagyonosságot és így — közgazdászati hatalmat.

Hála a nemzet vezérlő férfiainak, szaporodnak is egyremásra nálunk az iskolák s tanintézetek, melyekben fejlik a tudomány, finomul az ízlés s izmosodik a nemzeti jóllét.

Az újabb kor ezen intézményeinek egyike a győri állami tanítónőképző-intézet is, mely a többi e nemű társintézetekkel együtt hivatva van Magyarország nőnevelésére emelőleg hatni.

Már pedig a ki neveli a nőt — finomítja a társadalmat s erényes, művelt s házias nők sokaságától függ a népek kisebb-nagyobb értéke. A ki tehát oktatja a nőt, annyit tesz, mint ha a férfit oktatná; nemesbíteni a nő jellemét, annyit tesz, mint nemesbíteni a férfit, fejleszteni benne a szabadságot s jobbítani az emberiséget, mert hisz minden nép családtól veszi eredetét s egyes családok boldogsága s jóllétének összege képezi az egész nemzet boldogságát s jóllétét.

Igaz ugyan, hogy korunkban is azt szokták még némelyek mondani: minek a nőnek a tudomány? Elég ha a nőnek csak annyi földrajzi ismerete van, hogy házában tudja hány szobája van s még lord Byron, a pikáns embergyülölő is azt mondta, hogy a nő könyvtárában ő csak a bibliát és szakácskönyvet látja jó szemmel.

Ez azonban szűkkeblű nézet s természetellenes.

Azt mondják ugyanis: a férfi esze — a nő szíve a társadalomnak; már pedig ha ez így van és másrészt igaz az is, hogy az ész és szív együttes kiművelést igényel — kell, hogy a nő szintén részesüljön kellő nevelésben, hogy így, a mint csak lehet, fölemelkedhessék a férfiúhoz, őt megérthesse.

Igaz ugyan, hogy a nők eddig még nem állítottak elő valami világra szóló mesterművet; nekik nincs egy «Megszabadított Jeruzsálem»-jök, «Hamlet»jök, «Elveszett paradicsom»-juk, nincs Tartüffjök; nem építettek egy szent Péter templomot, nem teremtettek a zenében egy Messiást, nem került ki vésőjük alól egy belvederi Apollo, nem találták fel az algebrát, a távcsövet vagy a gőzmozdonyt, hanem igenis, mindezeknél valami nagyobbat, valami nebesebbet tesznek, midőn erényes, művelt és házias nőket nevelnek a hazának.

Ez okból csak örömmel lehet üdvözölni minden oly mozzanatot, mely hazánkban a nőnevelést van hivatva előmozdítani s azért örömünnep a mai nap is a nemzeti nőnevelésre nézve, midőn a kilencz évvel ezelőtt felállított ezen női tanintézet a nagyméltóságú miniszterium bölcs intézkedése folytán — új s állandó épületet nyert, jeléül annak, hogy az intézet nemes hivatásának megfelelt.

Az intézet szakavatott igazgatás alatt már eddig is kitünő hírnek örvendett s belőle már eddig is közel 200 képesített tanítónő került ki s nyert alkalmazást; s ismerve az intézet igazgatónőjének és eddigi vezérlő szellemének kiváló tulajdonait s az igazgatótanács tagjainak s gondnokának buzgóságát, kik Győrváros legkitünőbb férfiai közül lettek kiszemelve s az intézet élére állítva, s ismerve a tanári kar odaadó tevékenységét, méltán várható, hogy az intézet az új épületben, új erővel, újult buzgalom mellett új s újabb babérokat fog aratni a nevelés és oktatásügy terén s a belőle kikerülendő növendékek díszére válnak nemzeti nőnevelésünknek.

És most, midőn ezek után a győri állami tanítóképezde ezen új épületét ezennel ünnepélyesen megnyitottnak nyilvánítom, kívánom, lebegjen fölötte mindenkoron az isteni Gondviselés áldó keze.

Legyen alapja a vallásosság; fentartó oszlopai: az elme- és kedélyképzés, a szorgalom és nőiesség; összetartó kapcsa: a jellemszilárdság; tetőzete: a honleányi erények s legyen mindenkor dísze, büszkesége Győrvárosának s veteményiskolája nemzeti nőnevelésünknek.

Mindezek után pedig köszönetet mondva mindazoknak, kik létrehozásán fáradoztak, — szavaimat azzal végzem: «Éljen a haza, éljen a király, éljen Trefort Ágoston, éljen s virágozzék az intézet!»

Ezen beszéd befejezése után felhangzott a lelkes éljenzés a jelenvoltak ajkairól, mire azután Kasztner Janka a tanító-nőképző-intézet általánosan tisztelt s szeretett igazgatónője emelkedett fel s általános figyelem közt, először meghatottan, majd meg azután

szép, folyékony előadással, érthető csengő hangon következő beszédet mondotta.

«Tekintetes Igazgató Tanács

Igen tisztelt Elnök úr!

Engedjék meg Nagyságtok, hogy előttük, mint a nm. miniszterium képviselői és helyettesei előtt kifejezést adjak magam és tanártársaim nevében a nm. miniszterium iránt érzett mély hálánknak azon kegyes gondoskodásért, melyet intézetünk iránt újabban tanusítani méltóztatott, a midőn ezen, az intézet czéljainak minden tekintetben megfelelő épületet emeltetni kegyeskedett.

Az ember kedélyére, testi és szellemi fejlődésére vajmi nagy befolyással van a hajlék, melyben életének nagy részét eltölti.

Hiszen a kinek nyájas otthona van, az életboldogságának felét már biztosította.

Azért vajmi fontos nevelési tényező a megfelelő helyiség egy oly intézetnél, melyben a serdülő leánykák egész serege, komoly czél felé törekedve, éveken át nehéz szellemi munkával foglalkozik.

És a nagyméltóságú miniszter úr, ki annyi bölcseséggel intézi hazai nőnevelésünk ügyeit, bizonyára nem csupán a tudománynak emelte e díszes épületet, hanem mindenekelőtt édes otthont akart alkotni a reánk bizott ifjuságnak, hogy ők e falakon belül vidám és elégedett kedélylyel készülhessenek elő komoly életpályájukra; bölcsen belátva azt, hogy a jellem fejlődéséhez, az emelkedett gondolkodás és nemes ízlés fejlesztéséhez a nyugodt, vidám, fogékony kedély az első feltétel!

Ezen intézetnek nem az a czélja, hogy a kenyérkeresetre képes, tudákos nőket neveljünk, hanem mindenek felett nemesen érző, világosan gondolkozó, a szép és jó iránt ízléssel bíró nőket, kik a családnak és társadalomnak hasznavehető, élni és dolgozni tudó, értelmi és erkölcsi becscsel bíró tagjai legyenek!

És e czél elérhetéséhez ő nagyméltósága, miniszter urunk jelölte ki nekünk az útat és bölcseségével, fenkölt lelke jóságával ő ad irányt működésünknek!

Tekintse azért a nagyméltóságú miniszter úr hálánk és hódoló kegyeletünk legszebb jeléül azt, hogy megértve és átérezve a

hazai nőnevelés iránt táplált nemes intenczióit, áthatva a lángoló hazaszeretettől, hivatásunk iránti lelkesedéssel és lankadatlan munkakedvvel fogjuk a hivatást betölteni, melyet reánk bízni kegyeskedett!

A tekintetes Igazgató Tanács tagjait pedig, kik évek során át annyi jósággal és fáradhatatlan buzgósággal vezetik intézetünk ügyeit, hálám kifejezése mellett mély tisztelettel kérem, maradjanak ezentúl is jóakaró vezetői ezen intézetnek!

Hiszen fáradozásaikkal hazánk egyik legszentebb ügyének, a nőnevelésnek tesznek szolgálatot, a melyért száz meg száz hálás szív kér áldást életükre!

Isten éltesse miniszter urunk ő nagyméltóságát és igazgató tanácsunkat a hazának és a nőnevelés szent ügyének javára még igen, igen soká!»

A beszédet több helyen élénk éljenzés kisérte s befejezésével tapsvihar követte.

Majd meg azután a növendékek részéről egy negyedéves növendék mondott egy szépen átgondolt beszédben köszönetet a magas miniszteriumnak kegyes gondoskodásáért, igérve a növendékek részéről, hogy a kegyességet szorgalmuk által fogják meghálálni s az által, hogy idővel iparkodnak a hazának művelt honleányokat nevelni.

A növendékek ezután Kölcsey «Hymnusz»-át énekelték el, mire ismét Nogáll Károly gondnok ő méltósága szólalt fel, «szellemi áldomás»-t mondva először is a legelső magyar emberre, ő felsége a királyra, majd meg Trefort Ágoston miniszter úr ő nagyméltóságára, továbbá az elnökre s végül Kasztner Janka igazgatónőre, ezen ragyogó drágakövére a nőnevelésnek, mire rázendült a növendékek háromszoros «éljendal»-a.

Befejezésül ő méltósága köszönetet mondva a díszes vendégkoszorúnak a szives megjelenésért, a közönséget felkérte az intézet megtekintésére, a melynél a vendégkoszorút az intézeti igazgatónő s Mocsári Gerő intézeti tanár kalauzolták.

Az ünnepély befejezése után az igazgatótanács s a tanári kar következő üdvözlő táviratot küldötte Trefort miniszter úrhoz:

«A győrvárosi és megyei hatóságok, egyházi testületek, az összes nőegyletek s tanintézetek képviselői s nagy számú díszes közönség jelenlétében ma ünnepélyesen megnyitott tanítónőképezde igazgatótanácsa s tanári kara üdvözli Nagyméltóságodat, mint ezen intézet létesítőjét s általa hazai nőnevelésünk emelőjét. Áldás Nagyméltóságod tevékeny életére.»

Így ment végbe azon intézet megnyitási ünnepélye, mely eddig is díszét képezte hazai nőnevelésünknek, s hiszszük, ezután is méltó büszkesége marad.

A «Győri Közlöny» után.

A SERDÜLŐ LÁNYOK NEVELÉSE.

Az átalakulás és haladás korszakát éljük, serényen foly a munka minden téren. Lázas sietséggel iparkodunk helyrehozni sok letünt szomorú század mulasztásait, de bár óriás mértékben haladunk, sok tekintetben csak a kisérletezés és tapogatózás fokán állunk s a legtöbb dologban nem jutottunk el a kifejlettség és rendszeresség azon magaslatára, melylyel nyugati szomszédaink büszkélkednek. Utól akarjuk őket érni, de szabad mozgásunkat gátolja az emberi természetben rejlő konzervativizmus, a százados előitélet és tétlenség megszokása. A régi patriarchalis viszonyokkal már szakítottunk, de nem találtuk még bele magunkat az európai czivilizáczió új szabású köntösébe; — nem csoda, ha siettünkben nagyot botlunk néha.

Legsajnosabb ez az átmeneti állapot a nevelésügy, különösen a leánynevelésügy terén. Már vannak leányiskoláink, de nem tudjuk még hasznát venni; — hisz létező leányiskoláink fölső osztályai jórészt üresen állanak! — a tantervet elkészítettük, de a tanitás módját és mértékét a nők szellemi természetéhez és szükségletéhez alkalmazni még nem tanultuk meg. A tanitás eredménye nem elégít ki, s ezért az iskolát kárhoztatjuk. Pedig intézményeink nem roszak, csakhogy nem a természetes fejlődés eredményei s nem forrottak össze hagyományos nevelési elveinkkel, szokásainkkal. Úgy találjuk, hogy serdülő leányaink nagy része tudatlan is, fegyelmezetlen is; a szívderítő naivság kellemét elvesztette s a lelki míveltség báját még nem szerezte meg. Ezért ha szülők vagyunk, a tanítókat, ha tanítók vagyunk, a szülőket okoljuk. Vádoljuk a tanítókat, hogy az ismerethalmazt, a tudást tekintik főczélnak s nem a szellem mívelését, a józan gondolkozás kialakí-

tását, s gyenge fegyelmezésükkel szerénytelenné teszik tanítványaikat; s vádoljuk a szülőket, hogy nem törődnek gyermekeik haladásával, nem támogatják az iskolát, nem intik, nem buzdítják gyermekeiket a tanulásra. Igazunk lehet itt is, ott is, de ez igazságnak az ifjúság vallja kárát s vele kétszeresen kárát vallja egy későbbi nemzedék.

De ha elfogadjuk is, hogy mindez a fentérintett átmeneti állapot természetes következménye, azért nem vigasztalhatjuk magunkat azzal a gondolattal, hogy az idő majd mindezt megjavítja. Nem nyugodhatunk meg abban, hogy jobbra fordul minden, ha majd az iskola s a család megtanúl egymáshoz alkalmazkodni; hogy az iskolák — majd idővel — megtalálják a helyes módszert és mértéket, hogy végre a szülők is belátják az iskoláztatás szükségét s belátják egyszersmind azt is, hogy az iskola pótolja és kiegészíti ugyan a házi nevelést, de a szülőket a nevelés gondjai alól fel nem menti. Ha kétségtelen is, hogy mindez a dolgok rendes fejlődése mellett is bekövetkezik: nem érhetjük be ezzel a bizonyossággal; leányaink érdeke azt kívánja, hogy e fejlődést minden rendelkezésünkre álló eszközzel siettessük s a mennyiben ezt nem tehetjük: törekedjünk leányainkat a fennálló viszonyok esetleges káros hatásától megóvni. Ki tagadná, hogy sok fontos tenni való vár e részben mind az iskolákra, mind a szülőkre, különösen az édes anyákra. Az édes anyákhoz kívánunk szólni ez alkalommal s ujabb áldozatokat kérünk, követelünk tőlük leányaik — egy egész nemzedék — nevelése, boldogsága érdekében! — — A lányka, kinek érdekeit védjük, alig gyermek már; sokat szenvedett, virrasztott, aggódott eddig is érte az édes anya. Még iskolába jár; de már azon gondoskodunk, nem volna-e jobb itthon tartani, itthon fejezni be nevelését, hisz — magunknak bevallhatjuk — többet tud már mint mi. Még rövid ruhácskát adunk rá, de gondolatban keressük már számára a férjet. Sajnáljuk is szegénykét, hogy még mindig oly sokat kell tanulnia, de meg az ismerősök, a vendégek is mind gyakrabban tudakozódnak a «kicsike» után, s olyan jól esik, ha néha be — nem — megmutathatjuk. El is határozzuk, hogy kiveszszük az iskolából;

hiszen itthon is tanulhat, s legalább a háztartási dolgokba is bele gyakorolja magát.

A «kicsike» bizonyos öntudattal emelgeti fejecskéjét, jól esik neki a mama bámulata, természetesnek találja és meg is követeli azt, s észrevehetőleg nehezére esik, hogy a «*tanult okos*» leányka tanulatlan mamájától tanácsokat fogadjon el . . . Nem fejtegetjük az ilyen viszony sajnos követelményeit, nem szinezzük ki, mint rontja ez meg a lányka gondolkozását, jellemét s mint kényszeríti az anyát nagyobb és nagyobb engedményekre; engedményekre, melyek nemcsak kárára vannak a leánynak, de a melyek végre ki is csavarják a hatalom kormányát az édes anya kezeiből, s a helyett, hogy közelebb hoznák lelkeiket, még mélyebbre szántják az árkot, mely őket egymástól elválasztja.

Azért esdekelve kérjük az édes anyákat, ne engedjék meg az ilyen viszony kifejlődését; ne maradjanak képzettség tekintetében leányaik mögött, ne hanyagolják el szellemük mívelését! Az édes anya, ki éjjeleken át tud virrasztani gyermeke betegágyánál, ki minden élvezetről lemond, hogy gyermekét folyton szeme előtt tarthassa s ki nélkülözni és dolgozni is tud, csakhogy gyermekének a szükségeseket előteremthesse: nem riadhat vissza a tanulástól s az ujratanulástól, hogy gyermekéhez szellemileg is közel maradhasson, s annak szellemi nevelését is vezethesse. Tanuljon együtt gyermekével; fejlettebb szelleme a vezérszerepre képesiti, s ha vezetője, oktatója lesz gyermekének egész iskolai pályafutása alatt, nem veszti el félig gyermekét csak azért mert az iskolába jár. Mennyire emelné ez a tanítás tartós eredményét s az anya tekintélyét!

Még fontosabb szerep vár az édes anyára, ha leánya iskolai tanulmányait nem félbeszakította, — ezt soha sem lenne szabad megengednünk — hanem befejezte. Értsük meg jól, csak iskolai tanulmányait fejezte be a lányka az iskola elhagyásával, nem mint sokan tévesen gondolják, nevelését is. Az édes anyának kell a nevelés betetőzéséről az iskolából kikerült leányka tovább képzéséről — *igen tovább képzéséről is* — gondoskodnia. A mostani gyakorlatot nem ismerhetjük el helyesnek. A művelt középosztály

leányai — akik pedig még a legjobb családi és iskolai nevelésben részesülnek — 14, legfeljebb 16 éves korukig járnak iskolába; csak igen jelentéktelen kisebbség az, s rendesen a szegényebb sorsú családok gyermekei, kik szaktanfolyamokat végezve, több időt töltenek az iskolában. De lehet-e egy 14—16 éves leányka nevelését befejezettnek tekinteni? Nem! s annál inkább nem, mert nálunk a leányka kilépve az iskolából, lerázza magáról nemcsak az iskolai port — az iskolai miveltséget is. Nem keressük most itt mennyiben hibás ebben az iskola s mit kellene tennie, hogy az oktatás eredménye tartósabb legyen — noha kétségtelen, hogy ha az iskola kellő mértékben biztatná tanítványait a továbbképzésre, megtanítaná és rászoktatná az önmunkásságra s éreztetné velük, hogy még sok fontos ismeretnek hiján vannak, szóval, ha kevesebbet tanítana, de több kedvet s érdeket tudna kelteni a tanulás iránt tanítványaiban: akkor bizonyára kevesebb okunk lenne azon panaszkodni, hogy leányaink az iskolából magukkal hozott sok esetben amúgy is hézagos ismereteket nem hogy gyarapítanák, hanem azonnal elfelejtik, amint mögöttük az iskolaajtó bezáródott. De ha az iskola mindent megtett is e részben, ismételjük, a szülői ház, az édes anya feladata, hogy az iskolában nyert ismereteket használhatókká tegye, begyakorolja, kiegészítse.

Két dolog van, ami ebben a legjobb indulatú anyát is akadályozza: a ferde *társadalmi szokások* és *a divat*.

Társadalmi szokásaink megkövetelik, hogy a fiatal leányt a társaságokban bemutassuk, bálokba, estélyekre vigyük s ha csak lehet, 16—18 éves korában férjhez adjuk. A divat pedig nem csak azt irja elő, hogy a társaságban bemutatott leánynak 2—3 idegen nyelven fecsegnie s a zenéhez jól vagy roszul értenie kell, hanem azt is, hogy minden évadra más színű, más szabású, más kelméjű toilette kell. Ehez képest serdülő leányaink nevelésénél «továbbképzésénél» nem a lélekmívelésre fektetjük a fősúlyt, hanem arra, hogy a társaságban kellemesen mozogni s jól öltözködni megtanuljanak. Tanítjuk tehát őket — ha veszik hasznát valaha, ha nem — mindenek előtt nyelvekre, nem azért, hogy a remekirókat eredetiben olvashassák, hanem hogy «conversálni» tudjanak. Ezért

olyan kelendők hazánkban — fájdalom — a külföldi nevelőnők, bonnok. De tanítjuk őket — szomszédaink kínszenvedése a tanú rá — buzgón tanítjuk zongorázni. Tudjon a lányka legalább egy kicsit «talp alá zongorázni». — Nem szólunk ellene. Módjával, mértékével — kivált ha tehetséget látunk a gyermekben — tanítsuk nyelvekre, zenére, sőt tanítsuk, ha tetszik, festészetre is: de tüzzünk ki itt is magasabb czélokat s ne tegyük ez ügyességeket, e kéz, nyelv és szemgyakorlatokat a nevelés központjává. Gondoljuk meg, vajon műveljük-e ezzel a szellemet eléggé, jobbá, nemesebbé, jövő élethivatására képesebbé teszszük-e igy a lánykát; s megerősíthetjük-e jellemét ezek által annyira, hogy a szerencse meg nem rontja, a szerencsétlenség meg nem töri?

Az ügyességek csillogóvá teszik ugyan a lányka megjelenését; de a figyelmes szemlélő hamar észreveszi, hogy nem benső tűz, nem a lélek míveltsége, csak értéktelen külső máz okozza csillogását; szemet káprázt at, de szívet nem hódít. S kétszeresen baj, ha szívet is hódított; mert keserű kiábrándulás követi azt a hódolatot, melyet nemesebb tulajdonok lekötve nem tartanak. Tegyük tartalmasabbá a leányka lelkét — boldogabbá is teszszük ez által — s törekedjünk benne nemcsak a nemesebb érzelmeket, a tettvágyat, az akaratot is fejleszteni, gyakorolni. Két eszközünk van erre: a *nemesebb irányú, komolyabb olvasmányok s a munka.*

Nálunk olvasnak a leányok is, de az olvasást csak mint időtöltést ismerik, és szivesen csak novellát, regényt, meg néha egy-egy verses elbeszélést olvasnak. Panaszt is hallunk eleget, hogy még olvasni sem érnek rá a sok dologtól; ugy látszik tehát, hogy nevelésüknél mind a két szív és jellemképző eszköz gyakorlatban van. Csakhogy ez a gyakorlat jelen alakjában nem sokat ér. Az olvasásnak, hogy jó hatása legyen, rendszeresnek, s az olvasmánynak megválogatottnak és jól feldolgozottnak kell lennie. Ne olvasson a leányka rohamosan sokfélét; de olvassa a remekebb darabokat sok-zor s adjon számot szóval és irásban olvasmányairól. Azért szükséges, hogy az anya ne csak megválogassa leánya olvasmányait, de vele olvasva, szoktassa rá, hogy a magvasabb

gondolatokat eszmecsere tárgyává tegye s az olvasottakból jegyzeteket, kivonatokat készítsen, s a gondolatokat, melyeket az olvasmány benne keltett, «naplójába» irogassa. Mily hatalmas önmívelési eszköz lenne így a fiatal leány naplója, mely most csaknem «szomorúan» nevetséges, s csak az üres képzelgést táplálja.

De honnan vegyük az időt az ilyen olvasásra, mikor még néha a napilapok «tárczaregényeinek» (ez a leggyakoribb olvasmányunk) «átfutására» sem jut idő. A látogatások, matinék, konczertek, bálok, színielőadások s az azokra való előkészületek lefoglalják minden időnket, úgy hogy leányainkat igen gyakran a rájuk kiszabott háztartási teendők, — a zongora s egy-két kényesebb butordarab letörlése s az élelmiszerek kiadása stb. — végzése alul is fel kell mentenünk. A divat változik, az egyszer-kétszer használt toilettet, mielőtt újra felvehetnők — át kell alakítani, s takarékosak lévén, mindezt otthon a háznál, leányunk — legfölebb még egy varrónő — segítségével eszközöljük. Betemetkezünk napokra, hetekre a csipke, selyem és bársony szövetek közé, s büszkélkedünk a kész, átalakított öltözettel — nem került semmibe . . .

Hát az idő? Hát az a hatás, melyet az okoz leányunk lelki életében, hogy heteken keresztül nem foglalkoztatja nemesebb, komolyabb kérdés, mint a mulatságok s a toilett kérdései. Nevessük, kárhoztassuk vagy szánjuk-e a lánykát, ki ilyen hatások alatt fejlődvén, hiu, sivár lelkű, külsőségek után kapkodó nővé válik, kinek keblében hiába keresünk nemesebb eszmék iránt érdeklődést, s ki előtt nincs áldozat elég nagy, melyet bálványának, a divatnak meghozni késlelkednék?

S vajjon nem viselhetjük-e még őszszel a tavaszi divatot, s nem takarékoskodhatunk-e pénzben és időben az egyszerűség által, hogy több módot s időt nyerjünk szellemi tőkénk gyarapítására, az olvasásra? Kétségtelenül igen.

Tüzetesebb megvitatásra méltó az a kérdés: mit olvastassunk, hogy czélt ne téveszszünk s hogy az olvasmányok mivelő hatása arányban álljon az idővel s a fáradsággal, melyet reá fordítottunk.

De nem terjeszkedhetünk ki most a kérdés részleteire; azért csak általánosságban jegyezzük meg a következőket: Törekedjünk az olvasásnál arra, hogy majd értelmet, majd kedélyt érdeklő olvasmánydarabokat válogassunk, s ehhez képest válaszszunk majd a tudományos, majd a szépirodalom jelesebb termékeiből, miközben különös figyelemben részesítjük az oly műveket, melyek a leánykát jövendő élethivatásra előkészítik, benne az ember s a családszeretet nemes érzelmeit ébresztgetik, s melyek később a családéletben is használható ismeretekkel gazdagítják. Ismerje meg a nő az ember testét, lelkét s ismerje meg test és lélek fejlődésére ható hasznos és káros tényezőket. Ismerje meg az emberi társadalomnak, melynek ő is tagja, szervezetét, ismerje a helyet, melyet számára a természet és közszokások a társadalomban kijelöltek s az eszközöket, melyekkel helyét, emberi és női méltóságához képest betöltheti.

Ismerje — hogy szeretni tudja — hazája történetét, irodalmát; s ismerkedjék meg lehetőleg más nemzetek történetével s remek alkotásaival. Ismerje meg a földet, melyen él, népeivel, természeti és csillagászati viszonyaival, és ismerje meg a természet jelenségeit, hogy törvényszerűségüket átérteni, azokat saját hasznára fordítani megtanulja s hogy bennök gyönyörködvén, lelkében a fenségesnek, az örökkévalónak, az áhitatosságnak és isten imádásának érzetei megerősödjenek. Ilyenképen a hazai irodalom remekei mellett fel kell vennünk könyvjegyzékünkbe a nevezetesebb lélektani, neveléstani, gazdaságtani és történelmi munkákat és egyéb tudományok népszerű kiadványait. Az olyan irányú munkáknak, mint Günther «Az anyák könyve», Stein «A nő a társadalomban» és «A nő a nemzetgazdaság terén», Erisman «Népszerű egészségtan», Reclus «A föld» nem lenne szabad könyvtárunkból hiányoznia.

Az így megválogatott s gonddal vezetett olvasmányok nem zavarják meg a kedély vidám derűjét, összhangját, de gondolkozásra késztik a leánykát, megfontoltabbá, komolyabbá teszik őt itéletében. És nincsen-e szükség rá, hogy leányaink alapos fogalmakkal, józan itélő képességgel, szóval valódi lelki míveltséggel bírjanak.

A lelki míveltség emeli a nőt emberi méltóságra, ez viszi lélekben közel férjéhez, ez képesíti háztartásának okos kormányzására s gyermekeinek helyes nevelésére. És ha családtalanúl marad, ez menti meg az unalom átkától, ez ad neki módot arra, hogy a társadalom érdekében hasznos munkát végezzen, s magának kenyeret adó életpályát biztosítson.

Csakhogy ha ilyen míveltséget akarunk leányainknak hozományul adni, nem adhatjuk őket férjhez — szokásaink szerint — 16—18 éves korukban; nem adhatjuk, de az ő boldogságuk és új családjuk boldogsága érdekében cselekszünk, ha nem is adjuk. «A fiatal leány — mondja Legouvé, ki a házasságot a 22—24. évre teszi — csak akkor lépjen házasságra, midőn lelke már megszabadult minden kielégített hiú vágytól; midőn uj helyzetébe a munka és a jótékonyság által kiképzett jellemet visz magával.»

Mi is említettük feljebb a munka nevelő, nemesítő hatását. A munka — de nem a piperészkedés — megtanítja a nőt saját értékének ismeretére, megtanítja őt másokra gondolni, s megtanítja türelemre, lemondásra, önuralomra. Az a szegény fiatal leány, kit körülményei munkára kényszerítettek, ki munkájának köszöni, hogy édes anyja öreg napjait megédesítheti, testvérei neveltetését eszközölheti, hogy tisztességesen megél és jót tehet: nem mindig választhatja meg a munkát; de rá nézve a legegyszerűbb foglalkozás is, az elért eredményeket tekintve, magasztos és lélekemelő lehet. De mit dolgozzék az olyan, kit szüleinek anyagi jóléte a kenyérkereset gondjai alól felmentenek ugyan, de a dúsgazdagok kárhozatos semmittevésére fel nem jogosítanak. Dolgozzék, és pedig ne játékból, időtöltésből, de komolyan kötelességszerűleg, dolgozzék mindent, mi a háztartásban, melynek kötelékébe tartozik, felszínre kerül. Dolgozzék a kifáradásig, hogy a pihenés üdvét élvezhesse s hogy a háztartásában egykor alkalmazandó munkaerők értékét ismerni megtanulja. Azért habozás nélkül avassuk be a leányt a szabás-varrás, sütés-főzés, mosás, takarítás mikéntjébe. Az édes anyáknak túlzott gyöngédségből eredő az a rosz szokása, hogy leányaikat minden nehezebb munka alól fel-

menteni, őket minden nagyobb fáradságtól megóvni igyekeznek, sok szerencsétlen családi életnek volt okozója. Hogyan tudja a leányka saját háztartását kormányozni, ha annak titkait a szülői háznál sajátjává nem tette. Hogyan tartsa fenn házában a rendet, tisztaságot, hogyan adjon utasítást valamely munka helyesebb végzésére, ha maga is tapasztalatlan, gyakorlatlan. Majd bele tanul, majd beletörődik! De mennyi hibát, talán helyre nem hozható hibát követ el addig, s nem megy-e el a kedve a megpirító sikertelen kisérletektől? A háztartás helyes vezetése nem csak sok ismeretet, sok gyakorlatot is követel, végezze a leány eme gyakorlatokat édes anyja vezetése, tanácsai mellett; de végezze úgy, hogy munkálkodása közben gondossága, körültekintő képessége is fejlődjék, izmosodjék.

Ezért ne csak a háztartás munkáját, kisebb testvérek nevelésének, tanításának gondjait is ossza meg a fiatal leány anyjával. Gondoskodjék tisztaságukról, ruházatukról és részesítse őket — legalább egy-két tantárgyban — rendes oktatásban. Aki tudja, hogy tanítás közben az ismeret mily igazi tudássá lesz, aki tudja, hogy a gyermekekkel való bánásmód mily hatalmas eszköze az önfegyelmezésnek s mily nemes, önmagát jutalmazó alakja a munkának: az kénytelen elismerni, hogy a tanítás igen jóltevő foglalkozás fiatal leánynövendékek számára.

De akár az ismereteket, akár a munkát vizsgáljuk, mint értelem, szív és jellemképző eszközöket, azt tapasztaljuk, hogy mindeniknek csak úgy lesz kellő hatása a leányka lelkületére, ha az anya az önmívelésben és munkásságban nemcsak nemes példát állít leánya szeme elé, de el is találja a helyes arányt, melyben e két nevelési eszközt alkalmazhatja a nélkül, hogy egyik vagy másik túlhajtása által a női lélek összhangját megzavarja. A mai társadalom aránytalanul több ismeretet követel a nőtől a réginél; rokka mellé már nem ülteti, de értelmes, tudatos munkát is vár tőle. Az édes anya tiszte leányát ez ismeretekre s eme munkára megtanítani. Az iskola segíti, támogatja az anyát feladatában, de az iskola által a leányka lelkébe elvetett magot az édes anya gondozása keltse életre s tegye gyümölcsözővé.

Nem tagadjuk, hogy mindez az anya részéről sok tanulmányt, sok ismeretet, különösen az élet czéljának helyes felfogását feltételezi, sőt azonfelül sok önfeláldozással jár; de nem követelünk sokat az anyától, ha ezeket követeljük tőle, mert erejét az önképzés fáradságos munkájában, s leánya nevelésének aggodalmas gondjaiban megedzi, felüdíti, megsokszorosítja az az üdvöt adó hatalmas érzés, mely elnyomást nem tűr és akadályt nem ismer s melynek megszentelt neve: anyai szeretet!

Sebestyénné Stetina Ilona.

A GRANIT ÉS ELEGYRÉSZEI.

(VÁZLAT.)

A Granit mind az öt világrészben felette elterjedt kőzet. Számos vidéken hegyeket, sőt egész hegyláncokat alkot. Eme nagy elterjedésénél és mennyiségénél fogva s mivel azonfelül nem egy könnyen kopik, mint alkalmatos és kitünő anyag már régóta kövezésre használtatik. Nagyobb városok — így pl. Bécs, Berlin, Budapesten pedig azon utak és utczák, melyeken nagy a kocsiközlekedés — granitkoczkával vannak kirakva. A vizsgálathoz szükséges anyagot e szerint nem nehéz megszerezni.

A Granit, ha felülete tiszta, tarkának látszik; mi onnét van, mert tömegét három különböző ásvány: a *Földpát, Kvarcz* és *Csillám* alkotja. E három ásványt többnyire puszta szemmel sem nehéz felismerni benne, mivel rendesen jókora szemekben vannak jelen s azoknak mindegyike más meg más tulajdonságu. Igy a Földpát a granitdarabnak számos helyén egyenes lapocskákban végződik, melyek a fényt olyformán tükrözik vissza, azaz ép úgy fénylenek, mint akár a közönséges üveg; míg a Kvarcz egyenetlen felületü s rendesen szürkésfehér színü szemcséket, a Csillám pedig igen erősen fénylő pikkelyeket vagy kisebb-nagyobb lemezeket alkot a Földpát és Kvarcz képezte tömegben.

Ha ezt a három ásványt, melyek a Granit *elegyrészeinek* neveztetnek, közelebbről meg akarjuk vizsgálni, czélszerű azokat előbb különválasztani. A különválasztást úgy eszközölhetjük, hogy egy kis (körülbelül diónagyságú) granitdarabot papirba csavarva az ülőn kalapács segítségével apró darabkákra — darává — törünk s ebből aztán külön a Csillámot, külön a Kvarczot meg Földpátot kiszedegetjük; mi még könnyebben sikerül, ha a kézi nagyítót is használjuk.

a) Csillám.

A különböző Granitokból kiszedett Csillám pikkelyeket vagy lemezeket képez, melyek igen erős fényt — ú. n. *gyöngyfényt* — mutatnak s vagy színtelenek és átlátszók, vagy pedig sötétszínűek és csak igen vékony levelekben átlátszók, a szerint, a mint azon Granit, melyből a Csillám kikerült, más meg más vidékről való; sőt akadunk igen nagy számmal oly Granitokra is, melyekben mind a kétféle Csillám előfordúl. Mégkülönböztetés végett a színtelen Csillámot *Muskovitnak* és a sötétszínűt *Biotitnak* nevezzük.

A vastagabb csillámlemezeket kés segítségével igen könnyen *hasíthatjuk finom lemezekre*, melyek különösen arról nevezetesek, hogy nagy fokban *rugósak* — t. i. könnyen hajlíthatók s a hajlítás után azonnal előbbi helyzetükbe pattannak vissza.

Ha a nagyobb csillámlemezeket előbb körömmel s aztán kés hegyével próbáljuk karczolni, azt tapasztaljuk, hogy a köröm nem karczolja meg, de a kés könnyen fog rajta; miből világosan az következik, hogy a Csillám keményebb mint a köröm, de puhább az aczélnál. Ha a legpuhább ásvány keménységét 1-gyel és a legkeményebbét 10-zel jelöljük, akkor a Csillám keménységét 3-nak vehetjük.

Legtöbb Granitban a Csillám csak apró pikkelyeket s olykor kisebb-nagyobb hatszögű táblácskákat képez; egyes Granitokban azonban — kivált a Muskovit — akkora táblákban fordul elő, hogy azoknak lemezeit üveg helyett lámpaüvegnek sőt ablaktáblának is lehet czélszerűen használni.

b) Kvarcz.

A granitdarából kiszedett Kvarcz nem képez lemezkéket, mint a Csillám, hanem gömbölyded vagy szegletes, áttetsző vagy átlátszó s rendesen szürkésfehér színű szemcséket, melyeken egyenes hasadási lapokat hiába keresünk. Ezek helyett csak egyenetlen vagy kagylóhoz hasonló lapokat vagyunk képesek törés alkalmával a kvarczszemeken előidézni; miértis ezen lapokat *törési lapoknak* ne-

vezzük és a Kvarczról azt mondjuk, hogy az nem hasad, hanem csak törik, s hogy *törése egyenetlen vagy kagylós.*

A Kvarcznak törését és színét még jobban észrevehetjük, ha szemcséi a kőzetben vannak és jókora nagyok, mi számos Granitban nem épen ritkaság. Az ilyen nagyobb szemeken a Kvarcznak *fénye* is jobban kitünik, mely természetes lapjain a tiszta üveg- és törési lapjain a megnedvesített *üveg fényéhez* hasonlít.

A Kvarcznak legáltalánosabb tulajdonsága az ő nagy keménysége. Erről meggyőződünk, ha lapját késhegygyel próbáljuk karczolni, ekkor azt veszszük észre, hogy a kés hegye nem fog a Kvarczon, míg megfordítva a Kvarcz csúcsával a kés pengéjét, sőt még az üveget is könnyen megkarczolhatjuk; élén pedig aczéllal tűzszikrát eleszthetünk, mely tűz az aczélról Kvarcz által leszaggatott és a nagy dörzsölés következtében izzóvá vált vasrészecskéktől ered. Mind e kisérletekből nyilván az következik, hogy a Kvarcz az aczélnál keményebb, sőt még az üvegnél is. *Keménységét 7. számúnak veszszük.*

A Kvarcz mint a Granitnak elegyrésze csakis szabálytalan szemeket képez; azonban némely granithasadék és üreg falai találtatik olykor szépen kiképződött s nem ritkán jókora nagyságú kristályokban is, melyek egymás aljával és a Granittal összenőve azon üregek falait mint kisebb-nagyobb kristálycsoportok borítják. E csoportok (1. ábra) különösen arról nevezetesek, hogy azoknak minden egyes kristálya ugyanazon alakot mutatja. A kristályok mindegyikén kétféle lapokat találunk: hat egyenlő s többnyire nagyobb lapot, melyek egy a kristály közepén képzelt vonallal párhuzamosak és hat kisebb, egy csúcsban összefutó lapot. Az előbbi hat lap hatoldalú oszlopnak, azon hat lap pedig, mely ezen oszlopot tetézi, hatoldalú pyramisnak neveztetik. A Kvarcz tehát *hatoldalú oszlop és hatoldalú pyramis* képezte alakban kristályodik.

Az alaknál még érdekesebb az a körülmény, hogy azok az élszögek, melyeket két egynemű kristálylap képez, mindenkor egyenlők; miről a kézi szögmérővel nem nehéz meggyőződni. Ha ugyanis ezen eszközzel az egyes élszögeket megmérjük, azt találjuk, hogy azon lészögek, melyeket a hatoldalú oszlop lapjai egymás közt képeznek,

egytől egyig 120°-kal egyenlők; míg pl. a pyramislapok élszögei 133° 44′-et tesznek ki.

A kisebb kristályok minden nevezetes bányahelyen közönségesek, a nagyobbak azonban csak egyes helyekről, kiváló szépségben különösen Svájcz és Brazilia Granitjaiból és a Granithoz hasonló kőzetekből ismeretesek. Svájczban találtatnak üregek — ú. n. kristálypinczék, melyekben sok száz kisebb-nagyobb kristály borítja a hegy kőzetét. Igy 1719 évben felnyitottak egy ily kristálypinczét, mely több mint száz mázsa gyönyörű Kvarczot szolgáltatott; s ezek között voltak egy sőt nyolcz mázsás kristályok is. Különösen hires az a kristálypincze, melyet 1868-ban a Tiefengletscheren fedeztek fel. Ez a kristálypincze köröskörül a legszebb szürkés-fekete kristályokkal volt bélelve. A nagyokat külön névvel jelölték meg. Ezeknek egyike a «Nagyapó», melynek hossza 69 $^{c}/_{m}$ és súlyú 133½ $^{k}/_{g}$, jelenleg a magyar nemzeti múzeumban díszlik. Ezen kristálypinczéből összesen 15,000 $^{k}/_{g}$ gyönyörű kristály került ki 300,000 márka értékben.

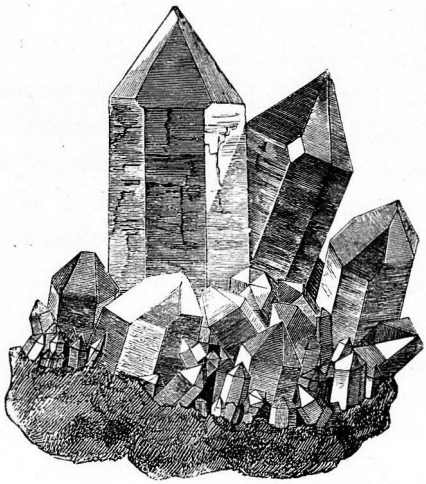

1. ábra. Fennött kristálycsoportozat.

Nincs meglepőbb, mint mikor égő mécscsel belépünk az ilyen kristálypinczébe! Szemünk káprázik a szikrázó féntől, mely a tükörsima kristályokról verődik vissza. Ha ekkor még arra is gondolunk, hogy e sok csillogó kristály egytől egyig ugyanazon alakot is mutatja, kell, hogy igazi bámulat érzete fogja el lelkünket. Azon nagyszerű rendet és tervszerűséget, melyet nemcsak az égi testek mozgásában, hanem végig az egész természetben naponta bámulhatunk, kénytelenek vagyunk a hegyek belsejében — a természetnek e legtitkosabb műhelyeiben is felismerni; mert csak ennek segítségé-

vel vagyunk képesek a ragyogó kristályok szabályos alakját megmagyarázni.

Hogy a Kvarczczal s annak tulajdonságaival megismerkedjünk, nem szükséges többé a hegyek belsejét — a kristályüregeket felkutatnunk. Mai napság megtaláljuk minden nagyobb ásványgyüjteményben annyiféle s oly példányokban, melyeken ez ásvány mindennemű tulajdonságait kényelmesen tanulmányozhatjuk. Igy pl. Budapesten a magyar nemzeti múzeum páratlan csinnal összeállított és szépen rendezett ásványtárában oly nagyszerű kvarczkollekczió díszlik, hogy az ritka szépségű példányaival még a laikust is képes bámulatra ragadni. A bányászok figyelme, az ország és egyesek áldozatkészsége és a szakemberek szorgalma hozta létre e pompás gyüjteményt.

Ezen, valamint bármely más nagyobb ásványgyüjteményben azt látjuk, hogy a kvarczpéldányoknak csak egy része áll kristályokból, míg más része nem mutat semmiféle kristályalakot. Azt látjuk továbbá, hogy az előbb említett — ú. n. *kristályozott* Kvarczoknak legtöbbje kisebb-nagyobb s egymás aljával összenőtt — tehát csak részben kiképződött — kristályokból alakult de találunk oly egyes szabad kristályokat is, melyeknek hatoldalú oszlopát mindkét végén a hatoldalú pyramis tetézi (2. ábra); némely kristályokon pedig ezen kétféle lapokon felül még egyéb lapocskákra is akadunk, a mikor aztán az egész kristályalak három vagy többféle laptól vétetik körül.

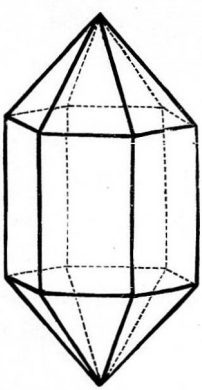

2. ábra. Kétoldalu oszlop és mindkét végén hatoldalu pyramis.

A legtöbb kristályon azt veszszük észre, hogy oszlopjaik nem egészen simák, hanem haránt irányban rovátkoltak, míg pyramis-lapjaik az ily rovátkosságot nem mutatják s rendesen jobban is fénylenek.

Igen gyakori eset továbbá az, hogy a pyramislapok nincsenek egyenlő távolságban a kristály középpontjától, mi olykor az osztálylapokra is áll. Ennek aztán az a következménye, hogy a kezdő az ilyen eltorzult alakban (mármarosi gyémánt) csak akkor

ismerheti meg a Kvarcznak jellemző alakját, ha az egyenlően elváltozott lapokat összekeresi és a kristálynak változatlan részeire — t. i. az élszögekre — pontosan figyel.

Ha már most azon példányokat veszszük figyelembe, melyek nem mutatnak kristályalakot, azt találjuk, hogy azok részint egyszerű töredékek, részint csiszoltak, vagy oly külső alakjok van, mint a minőt némely a közéletből ismeretes test — pl. cseppkő, szőlőfürt, gumó, kavics stb. — szokott mutatni. Ezen alakokat utánzott alakoknak nevezzük és az ilyen Kvarczról azt mondjuk, hogy az *utánzott alakban* — pl. cseppkő, kavics, gumó stb. alakjában — fordul elő. Ha pedig külsőleg csakis azon üregnek alakját mutatja, melyet kitöltött, akkor azt mondjuk, hogy ezen Kvarcz *vaskosan* vagy *vaskos tömegben* fordul elő. A természetben az ilyen vaskos kvarctömegeknek olykor keskeny tábla- vagy lencsealakjuk van, a mikor aztán *kvarczeret,* vagy — ha ez igen vastag s iránya többé-kevésbbé függelyes, *kvarcztelért* képez.

Miként a külső alak és fény, úgy képesek a Kvarcznak egyéb tulajdonságai is — így a szín, kisebb-nagyobb foku átlátszóság és tisztaság — bennünk a bámulat érzetét felkölteni, A Kvarczok között vannak ugyanis színtelenek s annyira átlátszók, mint akár a legtisztább víz; vannak továbbá kevésbbé átlátszók, aztán áttetszők, sőt egészen átlátszatlanok is. De még nagyobb azon színváltozatosság, melyet ezen ásvány a különböző termő helyeken vett fel; a mennyiben úgy víztiszta állapotban, mint a fehér, szürke, ibolya, vörös, zöld, kék és fekete színek minden árnyalatában előfordul.

A különböző Kvarczokat már régóta más meg más névvel szokás jelölni. Fajtáit két csoportba: a kristályodott és a vaskos Kvarczok csoportjába osztjuk.

A kristályodottak közűl nevezzük: 1. *bányavirágnak* vagy *hegyi kristálynak* azon Kvarczot, melynek kristályai színtelenek vagy fehérek; 2. *mármarosi gyémántnak,* ha kristályai víztiszták, aprók és köröskörül kiképződvék; 3. *amethystnek,* ha ibolyaszínűek; 4. *citrinnek,* ha borsárgák; 5. *füstkvarcznak,* ha szürkésszínűek; 6. *morionnak,* ha feketék és 7. *vaskovának,* ha veresek.

Sokféleképen neveztetnek a vaskos és egyéb utánzott alakú Kvarczok is. Igy:

a) a többé-kevésbbé átlátszó vaskos Kvarczok közül: 1. a rózsaszínű fajtát *rózsakvarcznak*, 2. a tejszínűt *tejkvarcznak*, 3. a hagymazöldet *prasemnek*, 4. az almazöldet *chrysoprasnak*, 5. a húsvereset *carneolnak*, 6. a szürkéset *chalcedonnak*, 7. a többféle színűt *áchátnak* (3. ábra) és 8. a színes rétegűt *onyxnak* nevezzük;

3. ábra. Áchát.

b) az áttetsző fajták közül pedig: a szürkés-feketét, mely gömbös kiválásokat képez a krétában, *tűzkőnek* és a szarvállományhoz hasonló színűt *szarukőnek* mondjuk:

c) végre a nem átlátszó fajtákból: a veres, sárga vagy barnaszínűnek *jaspis*, a zöldszínűnek veres pettyekkel *heliotrop* és a feketének *lydiai-* vagy *próbakő* a neve.

Ezen vaskos és az említett kristályodott kvarczfajták nem képeznek nagy tömegeket s csakis egyes helyeken fordulnak elő. Leggyakrabban és igen nagy mennyiségben találtatik mint kavics, homok és homokkő kisebb-nagyobb gömbölyded fehéres szemek alakjában, melyek a kavicsnál és homoknál szabadok, a homokkőnél pedig valami ragasztó anyaggal (igen gyakran szénsavas mészszel)

vannak összeragasztva; de leg és legnagyobb az a mennyiség, melyet a Kvarcz mint a Granitnak s még egy nehány kőzetnek elegyrésze képez.

A régi görögök és rómaiak ismerték a Kvarczot. E kulturnépek tudósainak figyelme különösen a bányavirágra fordult, melyet kiváló szépségben az alpesi hegyekről kaptak. Bányavirágunknak e termő helye és tisztasága azon nézetet támasztotta bennök, hogy a Kvarcz nem egyéb mint jég, mely ott a hegyeken uralkodó nagy hideg következtében vált kővé. Ezen nézettől, melyet Plato mondott ki először, csak az újkor tudósai tudtak egészen megszabadulni. Mióta ugyanis a kristályképződés feltételei, a Kvarcznak alakja és vegyi szerkezete pontosan ismeretesek, tudjuk, hogy a kvarczkristályok csakis azon módon jöhettek létre, mint akár a Kősónak vagy bármely más sónak kristályai.

A kvarczanyagnak, mely siliciumból és oxygénből (SiO_2) áll s oldószereinkben észrevehetőleg nem oldódik, eredetileg mégis folyékony állapotban — valami oldatban — kellett léteznie a föld belsejében; csak ily állapotban juthatott a hegyek üregeibe, hol aztán az oldatból kiváló kvarczrészecskék egymás mellé bizonyos terv szerint helyezkedve, idővel egyes kristályokat és kisebb-nagyobb kristálycsoportokat eredményeztek. Ha e kiválás szabad térben, zavartalanul és igen lassan ment végbe, akkor a legtökéletesebb-, különben tökéletlen vagy torzult kristályok és szegletes szemek keletkeztek. Ha pedig a kvarczoldatnak hosszú szivárgása következtében a kristályok összeérvén végre az egész üreg kitöltetett, akkor a vaskos kvarczok származtak. A színes fajták színe valami festő anyagtól ered, mely a kvarczoldatban foglaltatott csekély mennyiségben. A hömpölyöket és homokszemeket a víz hozta le magasabb helyekről, s ennek mechanikai ereje okozta gömbölyded alakjokat.

c) Földpát.

A Földpát szabálytalan s többnyire hosszúkás szemeket képez; egy nehány Granitban találtatik azonban minden oldalról kiképződött s rendesen jókora kristályokban is, melyek azon granitok elegyrészei között mint *bennőtt kristályok* fordulnak elő. Ezen alak

lényegesen különbözik a Kvarcznak kristályalakjától; a mennyiben oldalait két egyenlő nagyobb és négy egyenlő kisebb, végét pedig egy-egy kisebb és egy-egy nagyobb kristálylap képezi. Ezen a két nagyobb oldallap következtében lapos kristályalakhoz hasonló alakban találjuk a Földpátot a Granit egyes üregeiben és repedésein is; s ekkor kristályai egyik végökkel összenőve, a Kvarczhoz hasonló fennőtt kristálycsoportokat képezik.

Ha valamely nagyobb földpátgyűjteményt tanulmányozunk, azt találjuk, hogy némely — kivált bennőtt — földpátkristály voltaképen két egyenlő alaku kristályból áll, melyek bizonyos törvény szerint s oly módon vannak egymással összenőve, hogy egyetlen egy kristályt látszanak képezni. Az ilyen kristályok általában *ikerkristályoknak* neveztetnek és az által keletkeznek, hogy a két kristály képződése közben valamely kristálylap szerint összenő vagy átnő egymáson. A földpátikreknél legközönségesebb az az eset, hogy a két kristály a 4. ábrában látható módon átnő egymáson.

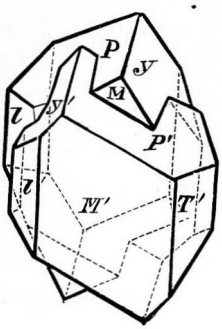

4. ábra. A földpátnak közönséges ikerkristálya.

A földpátszemek üvegfényt és egyenes lapocskákat mutatnak, melyek hasadás következtében származtak — tehát a Földpátnak igazi hasadási lapjai. Ezen lapocskák irányában kés és kalapács segítségével minden egyes szemet tovább hasíthatunk s akkor arról is meggyőződhetünk, hogy *a Földpát két irányban hasad.*

A Földpátnak nevezetes tulajdonsága továbbá a nagy keménysége. Fényes lapját a Kvarcz csúcsával megkarczolhatjuk ugyan; de a kés hegye nem fog rajta, sőt éle vagy csúcsa aczéllal ütve tüzet is ad. Ebből látható, hogy a Földpát csak valamivel puhább, mint a Kvarcz; *keménységét a 6-ik fokozatnak veszszük.*

Átlátszóságra és színre nézve a különböző lelő hely szerint igen különböző. Van kisebb-nagyobb fokban átlátszó, legtöbbnyire azonban csak áttetsző; színre nézve pedig fehér, szürke, veres, sárga, gyéren zöldes és kékes színű, sőt találunk — kivált a fennőtt föld-

pátkristályok között — olyanokat is, melyek a színtelen Kvarcznak tisztaságát megközelítik (Sz. Gotthard hegyről Svájczban).

Mind ezekből látható, hogy a Földpát fénye, színe, átlátszósága és keménysége által Kvarczra emlékeztet; azonban ettől lényegesen különbözik hasadása, de még inkább azon igen nevezetes tulajdonsága által, hogy szabad levegőn állva hosszabb idő mulva fényét, színét és átlátszóságát elveszti, megfehéredik s lassankint oly puha lesz, hogy ujjainkkal is szétdörzsölhetjük. Ennek az a magyarázata, hogy a Földpát a levegő és nedvesség behatására belsőleg elváltozik vagy — miként mondani szoktuk — *elmállik*, s végre azon fehérszínű földes anyaggá válik, melyet porczellán készítésére használnak s azért *porczellánföldnek* neveznek. Ilynemű elváltozás a Kvarcznál nem fordul elő, bár meddig is állott volna az a levegőn.

Az eddigieket tekintetbe véve következő módon írhatjuk le röviden a Földpátot:

A Földpát előjön fennőtt és bennőtt kristályokban, legtöbbnyire azonban szabálytalan hosszukás szemekben. Hasad. Keménysége 6. Üvegfényű; kisebb-nagyobb fokban átlátszó vagy áttetsző. Van víztiszta is; de leggyakoribb a fehér és más színre festett. A levegőn állva elhomályosodik s végre porczellánfölddé mállik szét.

*

A Földpát, Kvarcz és Csillám ritkán képeznek a Granitokban jól kiképződött kristályokat, hanem szegletes szemeket vagy táblákat, melyek nagysága igen különböző. Némely Granitokban a Földpát és Kvarcz fej- sőt hordónagyságu szemekben, a Csillám pedig fél méter hosszaságú táblákban is találtatik; vannak továbbá Granitok, melyekben az egyes elegyrészek alig vehetők ki puszta szemmel; valamint igen nagy mennyiségben olyanok is, melyekben e három elegyrész a most említett két véghatár közt minden képzelhető nagyságban előfordul. Ez oka annak, hogy leíráskor öreg szemű, durva-, apró- és finomszemű Granitokat szokás megkülönböztetni.

De nemcsak az elegyrészek nagyságára, hanem azoknak viszonyos mennyiségére nézve is van a Granitok közt nem csekély különbség. E tekintetben a Kvarcz azon elegyrész, mely legkevésbbé

van változásnak alávetve s ez ritkán tesz ki többet mint 30—40%-ot. A Földpát és Csillám mennyisége ellenben nagyon ingadozó. Rendesen a Földpát van túlnyomó mennyiségben s gyakran meghaladja az 50%-ot is, a mikor aztán a Csillám csak 15—20%-ot teszen.

Általános színét a Földpát adja; s csak a csillámdus fajtákban van a Csillámnak is befolyása a színre, kivált ha ez fekete. E tekintetben a világos szürke, világos veres és fehéres Granitot mondhatjuk a legközönségesebbnek.

Az elegyrészek elhelyezése rendesen olyan, hogy a Földpát és Kvarcz szemcsés elegyet képeznek, melyben a csillámpikkelyek vagy lemezek minden gondolható irányban elszórva fekszenek, összefüggésök pedig — kivált az aprószemű Granitban — oly erős, hogy az ilyenekből darabot letörni kalapácscsal is nehéz feladat. Az ilyen Granit nagy szívósságának és az uralkodó elegyrészek — a Kvarcz és Földpát — tetemes keménységének tulajdonítandó, hogy e kőzetet kövezési kőnek szeretik használni.

Kövezésre való aprószemű Granit találtatik ugyan hazánkban is; ezt azonban — természeti és közlekedési akadályok miatt — nem igen alkalmazzák. A granitkoczkákat Budapest és Bécs számára Felső-Ausztriában Mauthausen környéke szolgáltatja, hol a Granit kitünő minőségben s hosszú vonalon a Dunának bal partját alkotja. Innét vizen való szállítása könnyű és aránylag olcsó is.

A mauthauseni Granit csiszolt állapotban tetszetős szürke színt és erős fényt mutat. Ez okból idomítva és kicsiszolva oszlopoknak, síremlékeknek és a szobrok talapzatának tetemes mennyiségben használják. Petőfi, báró Eötvös és József nádor szobrait mauthauseni Granitra helyezte a nemzeti pietás. Granittalapzaton áll Széchenyi szobra is; ezen vereses Granit azonban a Fichtelgebirgéből való. Mauthauseni Granitból van továbbá a lánczhíd és Margithíd oszlopainak azon része, mely folytonosan vízben áll, és a mely nagy vízállás alkalmával víz alá juthat.

A régi egyiptomiak és rómaiak szintén ismerték a Granitot. E két hatalmas népnél azon Granit játszott nevezetes szerepet, mely Egyiptom és Nubia határán a Veres tengertől messze a libiai sivatagba benyuló

hegységet alkotja. A Nilus vize átszeli e hegységet, útjában két mértföldnyi hosszaságban számos kisebb-nagyobb granitszigetbe is ütközik, melyek közt zúgva vergődik éjszak felé. Itt e zuhatagok környékén terülnek el azon óriási kőtörések, melyek a szép külsejü s igen tartós keleti Granitot szolgáltatták. A régi egyiptomiaktól feltárt hatalmas sziklafalakban még most is ragyog a szép piros Földpát; az idők oly hosszu sora nem volt képes rajta mállási kérget előidézni.

Ezen Granitból hatalmas oszlopokat, óriási obeliszkeket sőt kisebb templomokat készítettek el, melyek számos egyiptomi városban felállítva évezredeken át hirdették e kulturnép egykori nagyságát és hatalmát.

Az egyiptomiak igen egyszerű eszközökkel szállították ezen kőóriásokat. Csatornákat ástak a Nilustól a kőtörésekig, lejtőket építettek; ezen utakon pedig sok ezer emberi kézzel mozgatták aztán az élő sziklákból kivágott kőóriásokat rendeltetési helyökre. Az obeliszkekbe előbb hieroplyheket vésték s csak aztán állították fel valamely istenség tiszteletére.

Ugyanazon egyiptomi hegységből származik továbbá azon szép piros Granit is, melynek oszlopai, töredékei a római birodalom hatalmi körét jelölik. Rómába Augustus alatt hozták az első obeliszkeket Egyiptomból; hol aztán évszázadokon át díszítették a világbirodalom fővárosát. De midőn a büszke Róma s vele együtt a régi világ romba dűlt, akkor földre hullottak az emberi kéznek e legbámulatra méltóbb művei. A legtöbbről csak mondák jelölték azon helyeket, hol azok a romok törmeléke alatt feküdtek. Thutmosisnak óriásköve, melynek elkészitésén — Plinius, római iró állítása szerint — 20,000 ember dolgozott, egy egész évezreden át hevert elfeledve a törmelék közt.

V. Sixtus, a hatalmas pápa, ki szent Péter templomára a nagyszerű kupolát építtette, újból felállíttatta az obeliszkeket még pedig a kereszténységnek dicsőségére.

A mauthauseni és ezen keleti Granit után itélve, azt következtetné valaki, hogy e kőzet a tartósság és örökség igazi jelképe; mert hiszen évezredek sem voltak képesek az egyiptomi obeliszkek anya-

gát meglazítani és változatlanságnak nyomát látszik a mauthauseni Granit is magán hordani. De mennyire megváltozik e tekintetben az ember nézete, ha a Granitot annak termő helyén tanulmányozza és nem egy, hanem számos granithegységet jár be. Tartós és szívós Granitnak csak azt fogja találni, melynek Földpátja ép, erős üvegfényt mutat és nem repedéses. Az ilyen Granit — kivált ha apró-szemű — képes a levegő és víz hatásának legjobban ellentállani. Ezen minőséggel azonban a Granit ritkán fordul elő; a legtöbb helyen a Földpát zavaros fehér, lassankint repedezett s később homályos lesz; mely állapotot nyomban követi a földpátos anyagnak befelé haladó átalakulása, s ez a Földpátnak porczellánfölddé való elváltozásával végződik.

A földpátszemeknek mállását követi az egész kőnek meglazulása, a kvarczszemek és csillámpikkelyek kihullása. Ennek következése aztán a *granit-dara* képződés, melyből némely granithegy lejtőin és tövénél hatalmas tömegeket találunk. Majd a víz mechanikai ereje érvényesíti hatását; a meglazult kődarabokat és darát magával ragadja, az uton aprítja, aztán pedig ott rakja le, hol ereje apad. Igy jött és jön létre folyton földpátdús Granitokból a porczellánföld (Karlsbad, Passau), a granitmálladékból csillámos homoktalaj, ezektől nagyobb távolságban pedig az agyag, mi nem egyéb mint tisztátalan t. i. más ásványrészecskékkel összekevert finomszemű porczellánföld.

A granithegyek alakja nagyban is mutatja, hogy alkotó anyaguk nem a legállandóbb kőzetek közé tartozik. Leggyakoribb alakja a granithegységnek gömbszelethez hasonlít, melyen a granitmálladék annál vastagabb és finomabb, minél tovább esik a hegy csúcsától. Szép erdők és mezők díszlenek ily hegyeken és azok környékén: mert a granitmálladék igen jó talaj, mely az esőnek és Napnak áldásos hatása alatt dús növényzetet képes létrehozni.

Vannak azonban granithegységek hatalmas sziklafalakkal és szédítő magas sziklacsúcsokkal. E tekintetben a legnagyszerűbb granittömegek egyike a magas Tátra a központi Kárpátokban. Hazánk e legimpozansabb hegysége előhegyek nélkül s egy összefüggő tömegben legalább 1000 méternyire emelkedik a Vág és Poprád

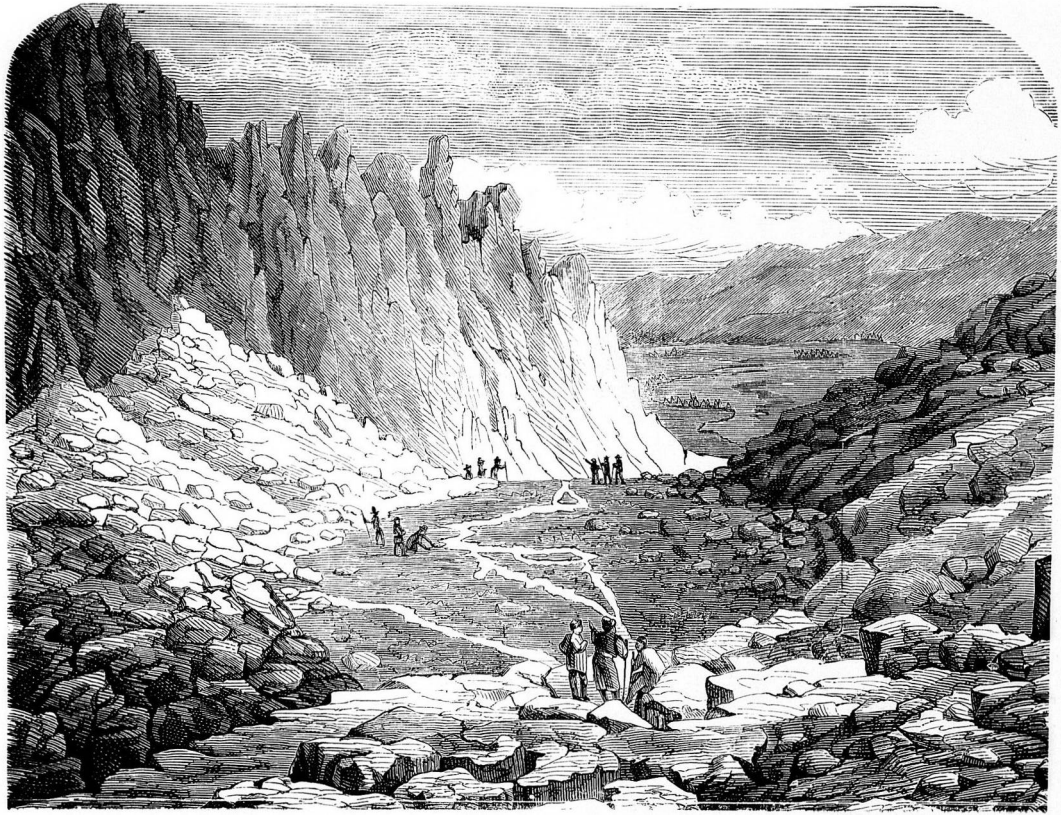

5. ábra. A Virágos kert a magas Tátrában.

folyók völgyéből. E magasságban az egész óriási tömeg egyes pyramisokra és hegyes sziklákra oszlik, melyek még 600—700 méternyire nyulnak fel. — Az alsó lejtőket összefüggő fenyő-erdő borítja; aztán következik egy öv törpe fenyővel, mely a meredekebb hegyoldalaknak zöldes szürke színt kölcsönöz. Itt hatalmas granithömpölyök és összevisszahányt tuskók — valóságos kötengert képezve — támaszkodnak a kopár sziklafalakra, s ezeknek vége az éggel látszik már érintkezni (5. ábra). Igy húzódik nyolcz mértföld hosszú vonalon kelet-nyugati irányban a Tátra granittömege — csúcsaival, tornyaival és szikláival 2600 métert, sőt ennél nagyobb magasságot is elérve. Ezen természetes védőfal délkeleti oldalán a Hernád és Poprád folyók körül gyönyörű mezőségek terülnek el, honnan sok ezer lélek bámulja naponta a természetnek e remek műveit.

A magas hegyek minden fiatal népnél a tiszteletnek és szent félelemnek voltak tárgyai; hozzájok füződött vallási képzeletök. Igy a görög genius isteni alakokkal népesítette be a 3000 méternél magasabb Olympus kopár magaslatait. Ott trónolt a haragos Zeus és a többi halhatatlan istenek. — A mi elődeink szintén felkeresték a magaslatokat; ott mutatták be áldozataikat s ott kértek áldást munkájokra.

Azonban e tekintetben egyetlen egy sem versenyezhet azon hegységgel, mely Afrika és Ázsia határán messze földre uralkodik a többi arábiai, syriai és afrikai magaslatok fölött. Értem a Szinai granithegységet Arabiában. Ennek nincs párja — akár a két kontinens közti fekvésére, akár azon szerepre tekintünk, melyet az az emberiség mívelődéstörténetében játszott. Sziklás csúcsai 2800 méternél nagyobb magasságba emelkednek fel a tiszta kék légkörbe, melyet csak nagy ritkán homályositanak el a sötét felhők. Ez azon hegység, honnan 32 századdal ezelőtt lett először hirdetve az egy Istenről szóló tan. Itt: «fölemelé Mózes az ő kezét és üté a kősziklát az ő vesszejével két ízben»; a granitból «jövének sok vizek és ivék a gyülekezet és az ő marháik». A Szinai hegyre szállt le az egyetlen Isten, s innét hirdeté ki villámlás és mennydörgés közt az ő parancsolatait.

«Az egész sokaság pedig látja a mennydörgéseket, a villámlásokat, a kürtnek szavát és a hegynek füstölgését, és ezeket látván a nép, megrémülének és távol állának.» Granittáblákra véste aztán Mózes, e nagy törvényhozó, az adott parancsolatokat — azon tíz isteni parancsolatot, melyek a mostani társadalomnak is az alaptörvényei. Igy füződnek a Szinai granithegységhez, mely nagyságával két világrész fölött látszik uralkodni, az emberi nemnek legnemesebb és legszentebb emlékei.

Rybár István.

A LEÁNYISKOLÁK EGÉSZSÉGÜGYE.

Érdekes füzet jelent meg nemrég, a mely a felső leányiskolák egészségügyével foglalkozik. (Aerztliches Gutachten über das höhere Töchterschulwesen Elsass-Lothringens. Im Auftrage des kaiserlichen Statthalters erstattet von einer medizinischen Sachverständigen-Kommission. Strassburg. D. Schultz. 1884.) Keletkezésének története röviden ez. Az iskolák egészségrontó megterheléséről szóló panaszok Németországban a felsőbb hatóságok figyelmét rá irányozták e fontos kérdésre, s szakértő orvosi vélemény alapján hozzá is láttak a bajok kútforrásának kiderítéséhez. A panaszok kezdetben csak a fiúiskolákra vonatkoztak, azért a reformjavaslatok is csak ezekkel foglalkoztak. Nem mint ha a leányiskolákat e tekintetben tökéleteseknek hitték volna, hanem úgy látszik inkább azért, mert a leányiskolákat nem tartották elég fontosaknak hasonló figyelemre. No de csakhamar átlátták ennek az egyoldalú intézkedésnek veszedelmes voltát; mert ha a leányt, mint ilyent, nem is méltatták arra a kiváló figyelemre és gondra, melylyel a család, az iskola és az állam egyaránt kötelességüknek tartják a fiúgyermeket lépten-nyomon kisérni, hanem mint leendő anyának, különösen mint figyermekek leendő anyjának, neki is csak kell valamicskét juttatni az állam atyai gondviseléséből! Mert hiábavaló minden óvás az iskolában, ha a gyermek a betegség csiráját örökségképen kapta anyjától. Mindezeket jól megfontolva, Elzász-Lotharingia helytartója leginkább orvosokból, s csak kisebb számban tanítókból álló bizottságot küldött ki, mely a felsőbb leányiskolákat behatóan vizsgálva, említett füzetben fejezte ki szerzett tapasztalatait. E jelentés oly érdekes, oly

tanúlságos, hogy olvasását igen-igen ajánljuk t. olvasóinknak. Hadd mutassak itt rá néhány különösen figyelemreméltó pontjára.

Először a nevelőintézetekről szól, a benn- és künnlakásról. Melyik czélszerűbb, arra bajos határozottan válaszolni. Franczia-ország — és hasonlók a viszonyok Elzász-Lotharingiában — gazdagságának egyik oka, hogy a nő is részt vesz a kenyérkeresésben; ily körülmények között szívesen engedi át leánygyermekét valamely nevelőintézet felügyeletének. De éppen a leánynevelőintézetek nagy elterjedése hárítja az államra a kötelességet, hogy jogával élve, ily iskolák egészségügyi berendezését szigorú felügyelete alá vegye. Igaz ugyan, hogy az állam intézkedései ebben az ügyben nem fognak sokat használni; mert a magánintézetek veszedelmes hatásai olyan természetűek, hogy állami rendeletek vajmi kevéssé segítenek a bajon: gyomortöltő, de kevéssé tápláló eledel, nem elegendő szellőztetés, ragályos betegségek stb. Mindezek ellen csak egy orvosság van, t. i. ha maguk a szülők fokozzák követeléseiket ily nevelőintézetek egészségi berendezésével szemben.

Szinte hihetetlen — panaszkodik a füzet — mily könnyelműen bízzák a szülők gyermekeiket magán nevelőintézetekre. Csak tanúljanak meg folyékonyan franczióúl és angolúl beszélni s egy kissé ügyesen a társaságban mozogni, s tökéletesen meg vannak elégedve. Hanem hogy egészséges helyen van-e az intézet; az iskolai, nappali és hálószobák elég tágasak és könnyen szellőzhetők-e; mily levegőt szí gyermekük; van-e kellően gondoskodva szabad levegőn való mozgásról és tornáról; milyen a kályhák és a szükséges mellékhelyiségek berendezése; kap-e a gyermek könnyen emészthető és tápláló ételt? mindez mellékes dolog és alig érdekli a szülőket.

Segítve e bajon csak akkor lesz, ha az egészség fentartására szükséges ismeretek a nép közt jobban elterjednek. Mihelyt a szülők magasabb követelésekkel állnak elő, oly követelésekkel, melyek gyermekeik egészségét megóvják s lehetővé teszik, hogy leányaik egészségesen térjenek vissza a szülői házba, ez kénysze-

ritőbb körülmény lesz az intézeti előljárókra, mint akárhány kormányrendelet.

E magán nevelőintézetek mellett keletkeztek újabb időben nagy számmal felsőbb leányiskolák, melyeket a városok vagy a kormány tartanak fenn, vagy legalább támogatnak. Czéljuk a nő tudományos műveltsége, hogy majdan férjének szellemileg méltó társa, mint anya gyermekeinek okos tanítója lehessen. E mellett iparkodik a leányokat úgy képezni, hogy azokban a keresetágakban, a melyek a nőnek hozzáférhetők, szükség esetén megkereshessék kenyerüket.

Hogy szükség volt ily iskolákra, mutatja a nagy látogatottság, melynek a társadalom minden rétegeből örvendenek. Kétségkívül azért is, mert a tudományos oktatás ezekben az intézetekben alaposabb, terjedelmesebb, mint magán intézetekben.

Mind a mellett még sok itt a tenni, javítani és kiegészíteni való. A legfőbb veszedelem a hibás alap, melyre ezek az iskolák építvék. Hogy kipróbált szilárdságot adjanak nekik, oly alapra fektették, mely a fiúk reáliskolájánál jónak bizonyúlt. De mikor a felső leányiskolák berendezését a felső fiúiskolákéval nagyon is összhangzásba hozták, abba a nagy hibába estek, hogy nem tartották eléggé szem előtt sem a leányiskola külön oktatási czélját, sem a nő sajátságos testszervezetét. Iskolai körökben már át kezdik látni, hogy a leányiskolák csak akkor érhetik el tulajdonképi czéljukat, ha a nő természetének és rendeltetésének megfelelően, mint egészen külön, önálló iskolák szerveztetnek. Mostani alakjában a felsőbb leányiskola egyik nagy hibája, hogy első sorban oktató s csak másodsorban nevelőintézet.

A leányok oktatásának külön czéljaival nem foglalkozik a füzet, mert az tisztán pedagógiai föladat és mint ilyen más itélőszék elé való. Azonban egy ezzel összefüggő kérdésre mégis rá mutat.

A mint már említve volt, a felsőbb leányiskolák kiválóan oktató intézetek; a nevelést a szülői házra bízzák. De a reális tudományok nem mentik meg a nőket az eldurvulástól, sőt mindennapi, közönséges lelkűeknek fegyvert szolgáltat kezükbe, mely-

lyel a társadalomra veszedelmesek lehetnek. Bennlakással összekötött iskolák, mint nevelő-iskolák, e tekintetben egy fokkal magasabban állnak, mert a szülői házat is pótolhatják, ha ez nem végezheti nevelői kötelességét. De a felső leányiskolák a néhány óra alatt, míg a leányok oktatását eszközlik, nem igen foglalkozhatnak nevelésükkel is. Pedig a nevelés mindenkor, de különösen nőknél, fontosabb az oktatásnál. És a füzet szerzői szerint a felsőbb leányiskolák csak úgy juthatnak közelebb czéljukhoz, csak akkor lesznek igazi nevelőintézetek, ha egészen a legfelső osztályokig férfi-tanítókon kívül nemcsak a kézimunkára, hanem más tárgyakra is tudományosan képzett *tanítónőket alkalmaznak*, kik fínom modorukkal, jóságukkal és lelki műveltségükkel minden tekintetben mint a nő mintaképe állhatnak a fiatal leánykák előtt.* A gyöngéd nőiesség szokásainak gyakorlását csakis nőktől tanúlhatják meg s erre nézve oly nagy szükségük van, mint a tudományos képzettségre! Azonban nemcsak nevelési, hanem orvosi szempontból is okvetetlenül szükséges, hogy felsőbb leányiskolákban nagyobb számmal tanítónőket alkalmazzanak, mert férfitanító és leány-tanuló közt nincs és nem is lehet az a bizalmas viszony, mely a tanítványok egészségének megóvására szükséges.

Említve volt az is, hogy a «Jelentés» szerzői hibáztatják a mostani felsőbb leányiskolának még alapját is, mert nem vette kellően tekintetbe a leányok sajátságos testszervezetét, testalkotását. Erről különben bővebben is szólnak. Mivel a nő — folytatják — finomabb alkotású és kevesebb izommal van ellátva, mint a férfi, gyönge nemnek nevezték el. Pedig tévesen. A munka, mit a nő végez, a maga nemében épen olyan erőt kiván, mint a férfié, csakhogy más természetű. Az egészségügyi tudomány föladata kikutatni ezeket a föltételeket, melyek a nőnek a neki szükséges erőt megszerzik és megtartják. Az iskola befolyása sokféleképen veszélyezteti a nő erejének fejlődését s azért kötelessége mindent lehetőleg távol tartani, a mi a leánykák egészségére veszélyt hoz, vagy legalább az elkerülhetetlen káros befolyásokat, úgy mint az

* Ajánljuk a fővárosi tanács becses figyelmébe.

iskolaszobák fölös számmal való megtömését, a hosszantartó ülést, a szemnek és az agyvelőnek megerőltetését stb. czélszerű berendezésekkel ellensúlyozni. Igaz ugyan, hogy a rossz befolyások egyaránt sújtanak fiúkat és leányokat, de utóbbiaknál ugyanazon befolyások más betegségeket okoznak és sokkal veszedelmesebbek, mint a fiúknál.

Egyike a legveszedelmesebb tévedéseknek az a föltevés, hogy a leánynak kevésbbé van szüksége fris levegőn való tartózkodásra és tornagyakorlatokra, mint a fiúnak. Talán azért hiszik ezt, mert a leány szelidebb, félénkebb, s jövő rendeltetése a házi tűzhely őrizete. Pedig ez igen visszás és ferde nézet. A hosszantartó ülés, mit az oktatás a tudományokban, művészetekben és kézimunkában az iskolában és otthon megkiván, hosszabb időre teszi tönkre a leány egészségét, mint a fiúét. Mert a fiú benső ösztönénél fogva és tekintet nélkül az illem szabályaira, sok szabad mozgással járó játékkal, mindenféle pajkossággal iparkodik magát az iskolai fegyelmen megboszúlni, holott a leánytól veleszületett félénksége és az illemszabta nevelés egyaránt megtagadják az ily élvezeteket. Különösen áll ez nagy városokról, a felső leányiskolák rendes székhelyéről.

Azért a leányokat legalább is ép úgy kell őrizni a megterheléstől, mint a fiúkat; ne kívánjuk tőlük, hogy az iskolán kívül idejüket iskolai dolgozatokkal vagy kézimunkákkal töltsék. Az egyes leczkeórák közt engedjünk nekik időt pihenésre s gondoskodjunk róla, hogy azt szabadban tölthessék; a leczke fölmondásánál álljanak szabadon; végre kívánatos volna, hogy az iskola maga is nyújtson a leánykáknak alkalmat arra, hogy tanítónők felügyelete alatt sétákat tehessenek és külön számukra kiválasztott tornajátékokkal és vidám, szívet-lelket nemesítő, testet edző játékokkal fölfrissítsék.

A következőkben áttér azokra a betegségekre, a melyek miatt a serdülő leánykának sokszor oly végzetessé válik a rendszeres iskolai élet, különösen a mostani iskolai élet a nyomában járó káros hatásokkal; ez az iskolai élet, mely a testi nevelés legfontosabb követeléseit lábbal tapossa. A füzetnek e része az, me-

lyet különösen melegen ajánlok tanítónőink figyelmébe, annál inkább, mert a szerzők e fontos ügyben igen nagy reményeket kötnek a tanítónőkhez és itt újra azon óhajtásuknak adnak kifejezést: *leányiskolában tanítson minél több tanítónő!* A leányka fejlődésének fontos éveiben egy mulasztás az egészség rovására egész életére szerencsétlenné teheti a nőt; valamint hogy egy okos tanács, értelmes bánásmód, anyailag őrködő szem nemzedékeknek mentheti meg legdrágább kincsüket: az egészséget.

Az iskolai életben előforduló idegbajok szintén elég részletesen vannak tárgyalva s el van mondva nemcsak az illető betegségek oda, hanem föltartóztatásuknak, mérséklésüknek módja is, általában, mit tehet itt az iskola, különösen a tanítónő.

Azonban legrészletesebben szól a görbe testtartásról, e par excellence «iskolai betegségről»; így nevezhetjük, mert leginkább a gyermek iskolai éveiben fordúl elő és a leányok szomorú kiváltsága; fiúknál ritkábban tapasztalható. Vannak statisztikai adatok, melyekből kiderűl, hogy a görbe növésű gyermekeknek 80—90 százaléka leány. Eléggé ismeretes, hogy a gerinczoszlop rendellenes növése nemcsak a szépség rovására esik, nemcsak a testnek tetszetős alakját teszi tönkre, hanem megakadályozza a tüdő fejlődését, a lélegzést, a vérkeringést, a belek működését, egy szóval, megtámadja a legfontosabb élettani szerveket.

A görbe növés oka az iskolában szokásba vett olyan tartás, mely a gerinczoszlop egyenlőtlen megterhelését vonja maga után. Egyenes ülésnél az izmok jobban meg vannak erőltetve, mint ha állunk; ha hosszabb ideig ülünk, kénytelenek vagyunk testünket megtámasztani s ezáltal a hát izmait a rájuk rótt tehertől megszabaditani. Czélszerűen berendezett iskolapadok jó háttámaszokkal lehetővé teszik a gerinczoszlopnak a szükséges pihenést; leginkább rossz iskolapadok okozzák azt, hogy a gyermek ülés közben oly támaszt keres, mely szükségkép rossz tartással jár. Különösen fontos a gyermek helyzete írás közben; s ha az iskolaasztalok nem felelnek meg a gyermek nagyságának, kimondhatatlan kárt okoznak.

Hogy a testnek különösen az iskolaévekben oly nagy haj-

landósága van a rossz tartásra, az abban a körülményben leli magyarázatát, hogy a növés idejében, mely az iskolaévekkel összeesik, az izmok igen fejletlenek és gyengék, a szálagok könnyen engednek és a csontok lágyak. A növésben levő izom könnyen felmondja a szolgálatot, ha nagyon megerőltetik. Ebből magyarázható a nyugtalanság, melylyel a gyermek helyzetét gyakran változtatja, és akár állva, akár ülve a testen kívül keres támaszpontokat. De ha a hát izmai nagyon ki vannak fárasztva, nem elég erősek arra, hogy a gerinczet ferde állásából mintegy visszatolják rendes, egyenes helyzetébe. Ezek után nem lesz nehéz megtudni, miért látjuk a gerincz elgörbülését sokkal gyakrabban leányoknál, mint fiúknál. A leányka izmai gyöngébbek, mint a fiúéi s rendesen a kelleténél sokkal kevésbbé gondoskodunk izmai gyakorlásáról és erősítéséről. Továbbá leányoknál a növés rövidebb időre van szabva s azért a növéssel járó gyöngülések is fokozottabb mértékben lépnek föl. Végre, mint említve volt, ha a fiú az iskolában ferdén ült is, hazamenet ugyancsak gondoskodik az iskola káros befolyásának ellensúlyozásáról, holott a leányka szépen csendesen, illedelmesen, de ismét csak görbe tartással, egyik karján az iskolatáskával, megy hazafelé, hogy otthon akár varrás, akár tanulás vagy zongora mellett újra kezdje ülő foglalkozását. Hiába inti a gondos anya, hogy üljön egyenesen; lehetetlenséget kiván, mert az egyenes tartás, az izmok ki lévén fárasztva, nem a leányka akaratán, hanem erején múlik.

A mondottakból kitűnik, hogy az izmok gyakorlása, mint az izmok erősítésének egyedüli módja, rendkívül fontos. E czélra pedig legüdvösebb mozgás a szabad levegőn, torna, különösen oly tornagyakorlatok, melyek a hát izmait mozgásba hozzák, végre czélszerű iskolabutorok.

Szomorúan érdekes része a füzetnek az, mely azokkal a szembajokkal foglalkozik, melyek vagy az iskolában keletkeznek, vagy ott ápoltatnak. Első helyen áll a közellátás. A statisztika szerint az iskolából kilépő leányok harmadrésze közellátó. Egy másik szembaj, melyre a nőnem kiváló hajlammal bír, a szem alkalmazkodásbeli gyengesége. Ez abban nyilvánúl, hogy a szem

a munkától igen hamar kifárad, gyakran fáj is, azután főfájás és szédülés áll be, minek következtében természetesen a munkát félbe kell szakítani. Keletkezésére befolyással van a többi közt apró nyomású könyvek olvasása és szemetrontó kézimunkák készítése.

Az egészség szempontjából a kézimunkák kiváló figyelmet érdemelnek, mert ezektől függ nagyrészt a szem épsége. A kötés és horgolás csak akkor veszélyesek, ha fínom szálat használunk hozzá. Sokkal több elővigyázatot kiván a varrás. Rendesen fehér szállal dolgoznak fehér szövetre, s azért hiányzik a szükséges ellentét a színekben, mely a szálak megkülönböztetését megkönnyítené. Különben a varrás még nem is tartozik a legártalmasabb kézimunkák közé s csak akkor jár veszélylyel a szemre nézve, ha sokáig egyhúzamban foglalkoznak vele. Sokkal ártalmasabb a foltozás, kivált pedig asztalneműek és egyéb mesterségesebb szövésű kelmék és csipkeszövetek foltozása. Ezeknél igen fínom egymás mellett levő szálakat kell egyenkint megkülönböztetni, a mi különösen akkor rontja a szemet, ha a szövet egyszínű. E munka megtanulásának haszna valóban nem áll arányban a vele járó szemrontással s legjobb volna azt az iskolából száműzni. A gépvarrás, tekintettel a szemre, megengedhető az iskolában s csakis a fínomabb munka árt a szemnek. De egészségi szempontból ajánlatosabb a kézzel, mint a lábbal hajtható gép. Azonban legártalmasabb valamennyi kézimunka közt a fehér hímzés, különösen monogrammok hímzése és a színes hímzések közül a Holbeinhímzés. A kézimunkákból az iskolában csak a kötést, horgolást, durva foltozást, kézi- és gépvarrást kellene megengedni; a tarka hímzést csak föltételesen, a fínom fehér hímzéseket és foltozásokat pedig semmi esetre. A kézimunkákat külön arra a czélra berendezett termekben és jó nappali világítás mellett kell tanítani.

Végül a tornatanítás van fontosságához mérten tárgyalva. Láttuk, mily káros befolyásoknak van a gyermek egészsége az iskolában kitéve. Ezek ellen csak egy enyhítő szer van: a rendszeres testmozgás, azaz a tornázás. Ez ellen a szülők rendesen nagy ellenszenvvel viselkednek s azon nem is csodálkozhatunk, ha

meggondoljuk, mily ferde nézetek uralkodnak az illemet és a női szépséget illetőleg. Különben nem bámulnók a «darázsnövésű» kisasszonyokat, kik a lélegzés, emésztés és rendes vérkeringés rovására szűk fűzőbe szorítják derekukat. A kár, melyet ily fűzők okoznak, rendkívül nagy, mert megakadályozzák a természetes fejlődést és okai az oly gyakran előfordúló sápkórnak és egyéb női betegségeknek. Nagyon természetes, hogy ily bepánczélozott hölgyecskéken nem igen fog a torna, hisz ezek még sétálni is alig tudnak. Sem azoknak nem való a torna, kik magas sarkú czipőben járva, csak nagy ügygyel-bajjal tartják fönn testük egyensúlyát és még a sima földön is alig tudnak veszély nélkül járni. Tehát a divat, a női világ mindenható királynője, áll ellenség gyanánt szemben a leányok tornatanításával. Különben szívesen megvalljuk, hogy a szülőknek figyelemreméltó aggodalmak is vannak az iskolai tornázásra nézve, oly aggodalmak, melyek maguktól megszűnnek, ha a tornatanítást képzett *nőkre* bízzuk s szeretjük hinni, hogy okos szülőknek csakis ez az egy kifogásuk van a tornatanúlás ellen s mihelyt ez megszűnik, örömmel engedik azt meg leányaiknak.

A tornatanúlás jótevő hatása: erősíti az zomrendszert, javítja a test egyenes tartását, mélyebb lélegzésre szoktatja a mellkast, bizonyos öntudatosságot és bájt kölcsönöz a mozgásoknak és előmozdítja nemcsak a tagoknak, hanem az egész testszervezetnek rendes és erős fejlődését. A mozgatóidegek növekedő ereje pedig ellensúlyozza az érző idegeket, ezáltal nő az erkölcsi erő s vele az ellentálló képesség sok káros anyagi és erkölcsi befolyás ellen.

Minthogy a tornázás haszna a felső leányiskolában minden kétségen fölűl áll, még csak arra a kérdésre kell felelni, hol, mikor és hányszor tornáztassuk a leánykákat? Az első kérdésre igen könnyű volna a válasz, ha az idő változásai nem tennék lehetetlenné a szabadban való tornázást; mert az bizonyos, hogy semmiféle zárt helyiségben nem lesz a tornagyakorlatoknak oly üdvös hatásuk, mint szabadban. De mivel ez az idő viszontagságai miatt kivihetetlen, annál szükségesebb, hogy minden leányiskolának

tágas, világos, könnyen szellőzhető, lehetőleg portól ment tornaterme legyen. Leányiskolában a terem egészséges berendezése még szükségesebb, mint fiúknál, mert a leányok érzékenyebbek, hamarabb hűlnek meg, s öltözetük is könnyebb, mint a fiúké. Tehát minden leányiskolának szüksége van nemcsak alkalmas, a szelektől védett szabad tornahelyre, hanem tornacsarnokra vagy tornateramre is, a mely, ha ötven gyermek befogadására van szánva, legyen legalább 20 m. hosszú, 9 m. széles és 5 m. magas. Padlója legyen cserfából, ez nem hasad oly hamar, mint a fenyőfa s ezért nem is kedvez annyira a pornak. A második kérdést, mikor tornázzanak a gyermekek, szintén nem lehet egészen az egészség követeléseihez mérten megoldani, mert a tornatermet valamennyi osztály növendékei használják, tehát nem juthat mindegyiknek a legkedvezőbb idő. De mindenesetre legjobb a tanítás utolsó órája. Hányszor tornázzanak a leányok? Tekintettel arra, hogy a nőt a társadalmi szokások már gyermekéveiben is szűk korlátok közé szorítják; hogy a szabadban való játék, kirándulások, korcsolyázás, úszás és más edző s erősítő mozgások, habár a nőnek épen oly nagy szüksége volna ezekre, mint a fiúknak, neki mégis sokkal nehezebben hozzáférhetők, mint a fiúknak; továbbá tekintettel arra, hogy leányoknál az illemszabta korlátok még otthon a házi életre is kihatnak: az iskola szent kötelességet teljesít, ha a leányoknak *minden iskolanapra*, bele nem számítva az egyes tanórák közti szüneteket, *egy órát* juttat tornára.

A heti óraszámot is általános rendelettel kellene szabályozni, mondják a véleményadók, mert vannak leányiskolák, melyeknek 12—17 éves növendékei 33 órát töltenek ülve az iskolában. Szerintük a legnagyobb megengedhető *heti óraszám* a különböző korú gyermekekre nézve a következőben állapítható meg:

Kor	Iskolai óraszám	Házi feladatokra szánt órák
7—8	18	6/2
9	22	6/2
10—11	24	6/2
12—14	26	6
15—16	27	6

A föntemlített tornaórák nincsenek e tervbe beleszámítva. Délelőttről ugyanaz nap délutánjára nem volna szabad a gyermeknek leczkét föladni; a vasárnapot pedig egészen pihenőnapnak kell hagyni.

A kisebb szüneteket következőképen óhajtják beosztani: két-két óra közt legyen mindig 10 percznyi szünet; a második és harmadik, valamint a harmadik és negyedik óra közt már 15 p. szünet szükséges. Sötét téli délutánokon a tanítást már legkésőbb $3^3/_4$ órakor abba kell hagyni, de azért a 10 percz szünetet is meg kell tartani.

A nagyobb évközi szünetekre nézve az a kívánságuk, hogy a fiúiskolák számára kibocsátott rendelet a felső leányiskolákra is kiterjedjen, t. i. karácsonkor másfél hét, húsvétkor két hét, pünkösdkor egy hét, a nyári nagy szünet pedig legyen hat hét.

Szarvas Gáborné.

SZEMELVÉNYEK

FÁY ANDRÁS «A BÉLTEKY-HÁZ» CZÍMŰ REGÉNYÉBŐL.

(Második, befejező közlemény.)

— — Mint maga szerencsétlenségét másnak, úgy szerencséjét szívesen szokta magának tulajdonítni az emberi hiúság. (I. köt. 332. l.)

— — Sok jót, sok szépet láthatunk a világban, szebbet, jobbat, mint hazánkban; de hol a nap legelébb sütött gyermeki ártatlan örömeinkre, hol szívünk rokoni lakoznak, hazánk, legszebb falatja marad nekünk a világnak; épen úgy, mint anya szivesen talál bár örömet másnak jelesb gyermekében s méltatva ajánlja magáénak mustra-képűl, de ez utóbbit az anyai előszeretet lágyságával szorítja kebléhez, s nem bírhatná szívét cserére félvilág pótlásával. (I. 335—6.)

— — Idegen tapasztalások idegen köntösök ugyan, de mégis rendszerint találkoznak bennök darabok, foltok, melyek testünkre illenek. Szív és ész nagyon harczolnak oly alapok mellett, melyek másokat szerencsére segítettek. Ha az emberi nem általában bölcs lehetne s előző ivadékok tapasztalásaiból birná kivonni a maga tanúlságait: hova nem fogott volna haladni eddig? (346.)

— — A ki hivatalt nyert, hinnünk kell, hogy megérdemlette, vagy legalább meg fogja érdemelni azt. Ritkán is esik, hogy igaz szándék és törekvés mellett az emberi pattanós * lélek utána ne bírjon terjedni hivatalának. Olyanok vagyunk, mint gombolyag czérna; csak ha lebontod, tudhatod meg, mi hosszúra ér annak fonala el. — — Nehéz fejtésű kérdés az: melyik nagyobb

* ruganyos.

szerencsétlenség mind magára a tisztviselőre, mind a közönségre nézve, az-é, ha valaki hivatala köre feletti lángészszel bír, vagy alatti butasággal? Úgy látszik, mindkét esetben haszonvehetetlen a hivatalos. (346—7.)

— — Leghasznosabb kivonatja emberismeretünknek azon simaság, azon nemes tisztelése az emberiségnek egyes személyekben, melyeknél fogva mindenkivel össze tudunk férni az élet folyásában, s nem vagyunk tűretlenek, szálkások azokhoz, kik nem egészen szívünk emberei. (348—9.)

— — Ne siess tanácsot osztani szív dolgaiban. Sokan kérnek tanácsot, nem hogy kövessék, hanem hogy keblök vágyának tekintetet, erősítést szerezzenek, fenmaradván mindig jussok és választásuk nem követni a nem hizelgőt, kinek számára ritkán nem marad szívükben egy kis keserűség. Úgy szintén okos ember ritkán kér egyenesen tanácsot, mert tudja, hogy idegen körülményekbe bajos magunkat behelyeztetni, hanem hogy az egyoldalúságot elmellőzze, szeret szót váltani másokkal olyas tárgyakról, mikben magát elhatározni óhajtja; s a különbféle véleményeket összevetvén a maga körülményeivel, kivonja belőlük a tenni valót. (350.)

— — Ifjúság tettek kora; izom, erő a tagokban, láng, nyugtalan ipar a szívben, nem hagynak, nem tudnak henyélni; s elveszti önjét az ifjú, kit sors s körülmények munkátlan vesztéglésre kárhoztattak. (354.)

— — Ki kell néha magunkat kapnunk körünkből az idegenbe. Hosszas elvonódásunk a világtól, önnünkbe s szűk körülményeinkbe zsugorítja lelkünket, s rabjai leszünk megszokásainknak. (367—8.)

— — A házassági egyenetlenségnek egyik oka a férfinemben van, a mennyiben átall ez, élességeiből valamit a nő iránt helyén is engedni, nehogy úgynevezett kalapot veszítsen a háznál; másik oka meg a nőnemben, a mennyiben ez czélokat tűz ki magának gyakran s végekre tör, minden kiszámolása nélkül azon eszközöknek, melyeket sorsa és házassági pályája nyújthatnak. Akarni engedni, a hol kell, első tulajdona legyen

minden házasúlandónak; s engedni tudni, minden férjhez menendőnek. (375.)

— — Árt, ki a gyermeket gondatlan beszédeiben gyermeknek tekinti, s ennek ártatlanságát veszi mentségeül vigyázatlanságának. A gyermek, ha nem ért, sejt; s titok vagy rejtély homálya még ingerli tudni-vágyát. (391.)

— — Tűrhetetlen kín félre értetnünk azoktól, kiket szívünk tisztel, s mellőztetnünk azoktól, kikkel rokonságot érzünk keblünkben. (II. köt. 8.)

— — Nem lehetnek sikeretlenebb, sőt néha alkalmatlanabb vigasztalások a sebhedt szívre nézve, mint azok a mindennapiak, azok a szokásosak, melyeket az udvariaskodás leginkább azért szokott elszórni a bánatos háznál, mert tartozottnak véli magát iránta velök. (II. 21.)

— — Egy neme a nemes szív boldogságának boldogoknak tudni a rokon lelkűeket. (24.)

— — Emberi bajoknak gazdag forrása e kettő: hogy átallunk kinyilni azok előtt, kik segíthetnének; és hogy kishitűleg s korán megadjuk magunkat körűlményeinknek. (26.)

— — Minden emberi szívnek megvan a maga kulcsa, melylyel az kinyílik; s ha zárva marad valamelyik előttünk, jele, hogy nem találók meg kulcsát. (26.)

— — Minek az élet közbeeső felvonásait is úgy akarni végezni, mint a végsőt vagyunk kénytelenek? Sorsunk többnyire csak úgy csüggeszt, ha magunk csüggedünk elébb; vidám szíven fulánkja szakad! (46.)

— — Az emberi szívben rendszerint mételyre mutat, ha a jóban friss elhatározás helyett idő és történet kétes hullámain rengeni vágyik. (52—3.)

— — Használni ismereteinket magunk s embertársaink javára, — ez legyen jelszavunk. Kik csak azért tanultak, hogy tudjanak, régi fegyvertárakhoz hasonlók, melyekben a puskák, kardok szerszámmal, pengével bírnak ugyan, de nem lőnek, vágnak velök, s rozsda emésztésének hagyattak. (56.)

— — Mindenkit meg kell becsülnünk, mert nincs oly cse-

kély ember, kinek legalább egy olyan tulajdonsága ne volna, melyet nem volna óhajtandó sajátunkká tenni. (57.)

— — Azt az embert, ki ha mindig jól is, de tett nélkül beszél, nem becsülhetjük annyira, mint azt, kinek pályája tettekkel teljes, bár ha néha botlik is. Mindig könnyebb itélgetni, vagy tett után megmondani, mint kellett volna. Gyakran egy hadnagyocska meg tudná vesztett csata után mondani, mint kellett volna azt megnyerni. (59.)

— — Hogy el kell halnunk egykor, emberi sors, s ha aggott öregek, vagy idegenek halnak el körűltünk, megnyugszunk, hogy ezen sorsunk, adóját fizeté le bennek; de ha azok dőlnek el mellőlünk, kikért éltünk, kiket szívünk élni óhajtott; ha virító korban, mosolygó öröm ölében, mintegy az emberi sorsot előzve dőlnek el, elborul utánok az élet nekünk, elkietlenűl a világ lelkünknek! (75.)

— — Szivesen fészkel jóakarat keblünkben azok iránt, kik kedvelték azokat, kiket mi kedveltünk. (76.)

— — Emberi szokásunk azon mély érzelmeket, mik más szomszéd szíveket bírnak, múlóknak venni, s szintoly mértékben bízni ezekre nézve az idő enyhítéséhez, mint saját jelen érzelmeinket örököknek véljük, miket idő nem orvosolhat. (83.)

— — Összekötő lánczszemének lenni mások boldogságának, egyik szép neme saját boldogságunknak. (85.)

— — Csak szorgalom köthet igazán hazához, mely pályája annak s cselekszi, hogy legyen is miért szeretnünk emezt. (87.)

— — Kelő ivadékot könnyebb vezetni, mint előitéletes korosbat; s a nevelés bár lassú, de legbiztosabb eszköze minden javításnak, mely előitéletek levívásával jöhet csak divatba. (89.)

— — Közvádja nemzetünk ellen az idegeneknek, mit históriánk is igazolni látszik, hogy a magyar nem borzad ugyan az óriás tettektől, munkáktól, csakhogy azok ne tartósak, ne hosszas kitűrést kivánók legyenek. Első tűz, első láng határoz nála, így csatában, így polgári kezdeteiben,* így munkáiban; de azután

* kezdeményezéseiben.

pihenni siet. — Tartón idegeztetve lenni* nem szeret. Tagadni nem lehet, hogy lappang bennünk bizonyos ázsiai nyugalomvágy, mely nem lomhaság, nem tunya lélek-heverés, hanem könnyű elégedés magunkkal, mely csak akker ösztönöz tettekre, ha hir- és dicsvágy, ezen bélyegei** lelkünknek, csiklándanak, vagy a hatalmas szükség bolygatja fel nyugalmunkat. (90—91.) — — Sebtében használd a magyart; mert szokása lángolni és elhűlni. Mit amakkor hő szívből fogadott, beccsületérzésből megtartja ekkor. (I. 349.)

— — Bús ház az, mert teherként vonszolja az életet, melynek ünnepletei nincsenek, s ily hely és nemzet is az. (II. 91.)

— — A lelkesnek nyájasabb érzelem értők által apróságokban nem javaltatni, mint nem értőktől általában csudáltatni; amazok gyalázva emelnek, magasztalva nyomnak le ezek. (94.)

— — Fényűzés oly karzatban,*** melynek még nemzeti gazdagsága nincsen, vagy ennek forrási még dugúlva állanak, nem vihet egyébre, mint szegénységre s erkölcsi romlásra. (96.)

— — Feszes szertartások élét veszik úgy örömnek, mint fájdalomnak; azért talán csak erre kellene azokat használni, s amarra soha. (99.)

— — Azon feleség, ki legkisebb alkalommal kész panaszaival férje és házassága ellen, nem érdemes jó sorsra, házi boldogságra. Amazok ellen legbiztosabb gyógyszer az, hogy a nő szorosan kapcsolja lelkét a jelenhez s ahhoz, *a mi van;* ne epedjen kínzó képzeletében az után, *a mi tán lehetett volna.* (100.)

— — Nem szállhat nyomóbb érzés keblünkre, mint az, midőn hozzánk tartozóinkat azok előtt, kiket tisztelünk, szégyenelni vagyunk kénytelenek. (101.)

— — Vajha minden asszony, ki a nagy világban nem lelé fel szíve vágyait, külön kis világot alkotna magának háza körül, mely apró gondjaival csalja, szórja, altassa azokat. Szebb ez és

* kitartó lenni, mintegy húrhoz, ideghez, hasonlóan sokáig felhúzva lenni.

** jellemvonásai.

*** államban.

alkalmasb szer a panasznál s némi becsülést von maga után, mert ezzel az asszony egyik rendeltetését tölti be. Naponkénti foglalatosságok rendje, jól elvégezve, nyájas örömet nyújt, bár nem zajost is. Csakhogy óvakodást kiván, hogy a gazdasszonyi gond aggodalommá ne váljék, s apró rendetlenségek, mik minden háztartással járni szoktak, indúlatos nyugtalanságot ne okozzanak. — Sőt a gazdasszonykodás ott is hasznos kis világ lehet, hol az asszony szíve vágyai a nagy világban teljesedést nyertek, előző szerűl az ellen, hogy új vágyak után ne csapongjon az, s a lelteket nyájasan simítsa közelébb az élethez és köréhez. A való jelen igazi tulajdona az asszonynak; ebben élni, kelni, munkálni, ezt simítni nyájasan a túlcsapongó férfikebelhez, szép sajátú köre, mely előbb-utóbb egy nemét nyújtja a nyugalomnak, az elégedésnek. (101—102.)

— — Szép csapatja az emberi nemnek a magyarság; nyájas vegyülete fekszik minden mozdúlatában az ázsiai komolyságnak s európai könnyűségnek. Mi nem lehet belőle, ha egykor álfény és simúlás helyett valódi fény és míveltség s több közszellem férhet közibe? Én a magyart úgy nézem, mint az idei jó természű bort, jó hordóban, jó pinczében; csak évek zamatja hiányzik, hogy felséges ital legyen. (103.)

— — Tisztes párta nem nyom úgy, mint gyalázatos főkötő. (110.)

— — Csak mételyes szív zárkózik el víg órák elől. (111.)

— — Rendszerint úgy szokott megesni, hogy midőn leginkább igyekszünk tetszeni, akkor vagyunk legszerencsétlenebbek igyekezetünkben; minthogy szándékunk igen kitűnik, s nagyon eszmélünk önmagunkra. (117.)

— — Gyakran tapasztalt gyengéje annak, ki valaha tanítói székben ült, hogy könnyen megszokik bizonyos tónt, melyet külső társalkodásban is gyakorol, szóban, vitákban, állásban, viseletben; szivesen követel engedést szavai iránt, hajlik tanítványoknak tekinteni az embereket s professzori széknek a világot. (124.)

— — Nincs csüggesztőbb bánat, emésztőbb fájdalom, mint vesztés önmagunkból, és sülyedésünk saját szemeink előtt. (147.)

— — Minden bármely osztályú tökély valamint szenvedély által készűl, úgy szenvedélyt nevel maga. (148.)

— — Ha valamely gyanú tanyát üt a szívben, maga élelmére ránt ez minden körűlményt, minden történetecskét maga körül. (160.)

— — Fél-istenek volnánk mi emberek, s boldog égi lak földünk, ha szívünk mindenkor ajkunkon lebegne. Ki bírna így gaz lenni, hogy maga hirdesse magát annak? Ki bírná így kárhoztatni társa gyöngéit, melyekről önmagában minden emberi ajak s közte saját ajka is vallomást tenni kénytelen? Mi bő forrása dugatnék be az emberi nyomorkodásnak; a kétszín az egymást nem értés vagy félreértés forrása! (163.)

— — Van minden bűnnek titkos vonása, dúlás nyoma az emberi arczon, mely a tiszta lelkűt eltolja, s homályos sejtésekben inti, hogy óvakodjék a bűn fiától. (181.)

— — Sem nagy szerencsétlenség, melytől előre rettegtünk, sem súlyos bánat, melyhez szokni szoktunk, nem csapja meg oly élesen az emberi lelket, mint véletlen baleset akkor, midőn örömnek nyíltunk meg, s napunk, reményünk, képzetünk csak ezt várta, kapkodta. Megzúz azon nap bús ellentéteivel bennünket, mely örömre költ felettünk, s bánatunkon nyugszik el. (199.)

— — Jóltevőleg munkálnak körűltünk, midőn kedvesek halnak ki mellőlünk, látók, járó-kelők, temetés zaja, s azon bajoskodások, melyekre új viszonyaink kényszerítnek bennünket. Időt adnak ezek életvágyunknak, erőnknek, megvívni a bánattal s diadalt venni rajta. Magány sokszor elölné lelkünket. (211.)

— — A beteg, búcsúzó vendége a világnak, s ki tagadná meg attól az utolsó gazdai szivességet? (263.)

— — Nagy lelki bajtól menekedést egy részével vagyonunknak venni meg, mindenkor olcsó vásárlás. (275.)

— — Szomorú tapasztalás az a világban, hogy az ápolás és gondoskodás kötelessége nem akar úgy terjedni fölfelé, mert lefelé önkényten siet. Sűrűk az oly fiak és leányok, mint az emberiség javára hajlandók vagyunk hinni, kik örömest visszaápolják szülői-

ket s készek áldozatokra irántok; de rendesen nem találják el azt a kimélő lágyságot, melyet érzékeny szülék ápolása kiván. (278.)

— — Az az igazi ártatlanság, melynek még csak mértéke sincsen felfoghatni képzetét a gonosznak. (302.)

— — Legtöbb örömeinket nem hit adja-e inkább, mint való? Használ-e legvalóbb hűsége is nőinknek nekünk, ha mi ellenkezőt hiszünk, s megfordítva? Elégedésünknek is nem egyedüli kútfeje-é a hit, magunk s körülményeink felől? Azok, kik szép hiteket árúlgatnak, az emberi nemnek nem utolsó jóltevői. Boldogúl csalódni, sorsa sőt óhajtása ennek. (313.)

— — Míg az ifjú, munkálkodásának nagy pályát, nagy kört nyitni óhajt, zajlik, zsarolva követel az élettől: jele, hogy önerőben duzzadozik s bízik ebben; de métely van vagy testében, vagy szívében, ha korán kis körben lappangni siet, s még estve sincs, már elül. (333—4.)

— — A csekély látja a fogyatkozásokat, de úszik folyam mentében; a kebletlen beéri tanácsok, hideg tervek osztogatásával, de a szó elröppen tett nélkül, mint pelyva, melyet drága magok nem terhelnek. Csupán a lelkes, hő kebel nyújt munkás kezet a haza közjavának elősegítésére, s erőlködik kisebb-nagyobb sikerrel a ragadó ár ellenében. (341.)

Közli: Komáromy Lajos.

ISKOLAI ÉRTESITŐK.

II. Polgári leányiskolák.

13. *A békés-csabai nőképzőtársulat polgári leányiskolájának értesítője. 1883—84.*

A nagyméltóságú miniszter úr kegyességéből a «b.-csabai nőképző-társulat» ez évben egy lépéssel ismét közelebb jutott legfontosabb belügyének megoldásához, vagyoni viszonyainak végleges rendezéséhez. Az utóbbi időben gyorsan leapadt függő adósságának törlesztéséhez tetemes összeget juttathatott, mert e mult évi 3500 frtnyi államsegélyt az idén is megkapta. E felsőbb támogatás lehetővé tette, hogy több szegény növendék tandíj-elengedésben részesüljön, minek folytán a növendékek létszáma tízzel szaporodott. *A tanítótestület Donner Lajos* igazgatóval együtt 7 tagból állott; köztük tanítónő *Écsy Irma*. *A növendékek létszáma* a négy osztályban 77. Legtöbben voltak az első osztályban (29), legkevesebben a IV-dikben (9). *Vallásra nézve:* róm. kath. 15, ágost. 22, helvét 3, Mózes v. 37. *Nyelvre nézve:* magyarul beszél 24, magyarul németül 17, magyarul tótul 18, magyarul, németül, tótul 16, magyarul, németül, szerbül 2. *Lakhely szerint:* helybeli 62, vidéki 75. Az értesítő közli a taneszközök jegyzéket, a társulati tagok névsorát s a pénzbeli adományok kimutatását. Tandíj 25 frt, ebből 2 frt 50 kr. fára, 2 frt iró- és rajzszerekre, 50 kr. könyvtárra fordíttatik.

14. *Kassa sz. kir. város polgári fiú- és leányiskolájának XI. értesítője az 1883—84-ik tanévről, közli Mártonfy Márton*, igazgató. — Az intézet történetéből kiemelendő, hogy a tanév helyiségváltoztatás miatt már május hó végén berekesztetett, a tanári kar fáradságot nem ismerő törekvésének azonban sikerült a tanítási anyagot, a megrövidített tanév daczára is egész terjedelmében fel-

dolgozni. A növendékek magaviselete jó s egészségi állapota kedvező volt, iskolamulasztás kevés volt. A polgári leányiskola *tanítótestülete* az igazgatón kívül, a hitoktatókat is beleértve, 12 tagból áll, köztük tanítónő: *Gyurász Gyuláné, Tóbiásné Nagy Mariska, Kolacskowszky Elsa, Meissner Regina.* A többiek egyszersmind a fiúiskolának is tanárai. *A növendékek létszáma* volt 178 (ezek közül kimaradt 15). Vallásra nézve róm. kath. 65, gör.-k. 4, ágost. 3, helvét v. 8, Mózes v. 93. A tanszerek s a könyvtár gyarapítására 100—100 frt fordíttatott ez évben, a szegény tanulók könyveire szintén 100 frtot fordítottak. Van az intézetnek ifjúsági könyvtára is 820 kötettel. *Tandíj:* egész évre 5 frt, ezenkívül fizetendő ifjúsági könyvtárra 50 kr., nyomtatási költségekre 30 kr. Szegény tanulók tandíjmentesek. Az értesítőben «A légköri villamosságról» értekezik: Strohbach Géza.

15. *A fogarasi m. kir. állami fiú és leány polgári iskolák értesítője az 1883—84. iskolai évről. Szerkesztette Váró Benjámin, igazgató.* Az intézet történetéből kitünik, hogy az iskola ujonan kinevezett gondnokság és új igazgató vezetése alatt kezdte meg működését. Az iskola eddigi heti szünetének napja (péntek egész nap) czélszerűtlennek találtatván, a szünet ez évben a miniszteri «Utasítás» által is megszabott szerda és szombat délutánra tétetett át. A növendékek oly későn jelentkeznek a felvételre, hogy a felvételt még október hó folytán sem lehetett berekeszteni. Hogy ez jövőre a tanítás eredményét ne koczkáztassa, kénytelenek a felvételnél az eddiginél nagyobb szigorusággal eljárni. Ezen szigorúbb eljárásnak tulajdonítható, hogy a növendékek száma a fiú- és leányiskolában a tavalyihoz képest 34-gyel fogyott. Befolyhatott erre az is, hogy a leányiskolában eddig sok (24) rendkívüli tanuló volt, kik ez évben elmaradtak. Az *egészségi viszonyok* nem voltak kedvezők a tanári testületre nézve, a növendékek között azonban csak kevés és könnyű betegedési esetek fordultak elő. A fiú- és leányiskolának közös *tanítótestülete,* a 6 hitoktatán kívül, 12 tagot számlál, köztük tanítónők: Botta Anna és Hermann Teréz. *A növendékek létszáma* volt a leányiskolában 50 (taval 75). *Vallásra* nézve: róm. kath. 17, helvét h. 13, gör. kath. 1, gör. kel. 4, ágostai h. 10, Mózes v. 5. *Nyelvre*

nézve: magyar 25, német 20, román 5. Lakhely szerint 33 helybeli, 17 vidéki. A tanszerek s a könyvtár ez évben is gyarapodtak. A növendékek nagyrészben tandíjmentesek voltak, s könyvekkel is segélyeztettek. *Tandíj* 5 frt, beíratási díj 50 kr., könyvtárilleték 50 kr.

16. *Az ipolysági államilag segélyzett községi polgári leányiskola értesítője 1883—84. tanévről. Közli Warga Berta igazgató.* A növendékek — egy-kettő kivételével — kellő szorgalmat tanusítva az iskolát pontosan látogatták s a tanítás minden fennakadás nélkül folyt. *Tanítónők voltak* az intézetnél: Warga Berta, Kolozs Irma, May Emilia és Szegfi Emilia. A *növendékek* létszáma volt 46. *Vallás szerint:* róm. kath. 26, ágost. hitv. 4, helvét hitv. 2, Mózes v. 14. *Nyelvre nézve:* magyar 40, német 4, tót 2. Lakóhely szerint: helybeli 30, vidéki 16. Az intézetnél az iskolai takarékpénztár intézménye életbe volt léptetve. A *tandíj* egész évre 20 frt.

17. *Kőszeg sz. kir. város államsegélylyel fentartott polgári fiú- és leányiskolájának értesítője az 1883—84. tanévről; közzéteszi Steierlein Gábor igazgató.* A leányiskola csak ez évben lett teljessé, a mennyiben a nagyméltóságú miniszter úr a IV. osztály megnyitását ez évben rendelé el. Az egészségi állapot mind a növendékek, között mind a tanítótestületben mindvégig jó volt. A fiú- és leányiskolának 15 tagú közös *tanítótestülete* van, köztük tanítónők, kik csak a leányiskolában tanítanak: Draskovicsné De Ponti Jolán, Gyurász Irén, Kerner Teréz és Steinerleinné Lassner Gizella. *A növendéknek létszáma:* 45. *Vallás szerint:* róm. kath. 16, ágost. hitv. 26, Mózes v. 3. *Nyelvismeret* szerint: magyar 3, német 8, német magyar 32, horvát, német, magyar 3. *Lakhely szerint:* helybeli 27, vidéki 18. *Tandíj* fejében a helybeli növendékek 4 frtot, a vidékiek 6 frtot fizetnek; beíratási és értesítődíj czimén 1 frt 30 kr.

18. *A nagyszőllősi állami polgári fiú- és leányiskola 1883—84. tanévi értesítője az állami elemi iskolára vonatkozó függelékkel; közli Láng Mihály igazgató.* Az iskolaév történetének magasan kiemelendő mozzanata az, hogy Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága, továbbá mélt. Szász Károly és Gönczy Pál miniszteri tanácsos urak meglátogatták az iskolát. Gönczy Pál úr két napig tartózkodott Nagyszőllősben s a polgári

fiú- és leányiskolát minden tekintetben megvizsgálta, a gondnokságot tanácskozmányra hívta össze és úgy a fiú- mint a polgári leányiskolák rendeltetését, feladatát egy gyönyörű magyarázó beszédben kifejtette. A magas vendég tanácsai nem hangzottak el figyelem nélkül, mert az iskolai gondnokság, a tantestülettel egyetértve, a lefolyt éven át mindent elkövetett az ő méltósága által kifejtett eszmék megvalósítása érdekében. Az igazgatói jelentés meleg hálával emlékezik meg a gondnoksági tagok tanusított érdeklődése és buzgó támogatásáról s a nagyszőllősi közönségnek a szegény tanulók segélyezése körül kifejtett áldozatkészségről. *A tantestület*, a hitoktatókkal együtt, a fiú- és leányiskolában 15 tagot számlál. *Tanítónők:* Bartha Ágnes, Néher Paula, Quincz Emilia és Thoma Karola, továbbá özvegy Spitz Jánosné, Mózes vallású hittanítónő. *A növendékek létszáma* a leányiskolában 64, vallásra, nyelvre és nemzetiségre nézve a leányokról nincs külön kimutatás. A polgári fiúiskola gazdasági szakfolyammal van egybekötve, s annak konyhakertje úgy rendeztetett be, hogy a leánynövendékek minden a háztartáshoz szükséges zöldségfélék tenyésztésével megismerkedjenek; a veteményezést és a növények ápolását főképen a leánynövendékek végezik. *Tandíj?*

19. *Az iglói ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1883—84. tanévről, közli Bömisch Ede, igazgató.* Az értesítőhöz mellékelt képen láthatjuk a polg. leányiskola épületének tervrajzát s úgy az utczai mint udvari homlokzatát. Az épületet Trangous József és neje Beör Zsuzsánna hagyományozták az egyházközségnek, s az egyházközség alakította azt át 6000 frtnyi költséggel, a czélnak teljesen megfelelő iskolává. Az épületben 7 szép nagy tanterem, egy díszterem s egy tanítói lakás van, s emellett nagy udvar és nagy kert szolgálják az iskola czéljait. — A tanulók egészségi állapota kedvező volt s a tanulás eredménye kielégítő. *A tanítótestület* 8 tagból állott, köztük tanítónő Alexy Emilia és Kellner Mari. A leánynövendékek létszáma 290 volt 9 osztályba osztva (az 5. és 6. osztály összefoglaltatott) ezek közül 89 esett a polgári osztályokra. *Vallásra nézve:* ágost. hitv. 55, helv. hitv. 9. róm. kath. 10, Mózes v. 15. *Nyelvre nézve:* német 69, magyar 17, tót 3. A könyv-

tár s a szemléltető eszközök gyüjteménye részben vétel, részben ajándékozás által szaporodtak. *Tandíj* helybeliekre nézve 11, vidékiekre 17 frt. Más iskolából érkezők 1 frt beíratási díjat fizetnek.

20. *A «Beregszász és vidéki nőegylet» által fentartott és államilag segélyzett polgári leányiskolának és nőipartanodának értesítője az 1883—84. tanévről. Szerkesztette Engelthaler Róza, igazgatónő.* A polgári leányiskola mellett fennállott «előkészítő» osztályt ez évben az egyesület megszüntette, s minden erejét a polgári iskola fejlesztésére fordította; az intézet 2000 frtnyi államsegélyt élvezett s Gönczy Pál miniszteri tanácsos úr látogatásának örvendezett, ki is az intézet helyiségét megvizsgálván, azt elég tágasnak, egészségesnek és helyes berendezésűnek találta. Az iskola-látogatás rendes, az egészségi állapot jó volt. A rendes tanítónők fizetése 100—100 frttal emeltetett. *A tanítói testület* az igazgatónőn kívül Baternay Franciska, Bodenlosz Teréz, Matolay Jolán és Topiczer Izabella tanítónőkből s egy énektanár és 3 hittanárból állott. *A növendékek létszáma* volt, az előkészítő osztályt is beletudva, 81. *Vallás szerint:* róm. kath. 18, helv. hitv. 24, ágost. hitv. 1, Mózes vall. 38. *Nyelvre nézve:* mind magyarok. *Lakhely szerint:* helybeli 79, vidéki 12. Beíratási díj 1 frt. Tandíj? Az iskolában iskolai takarékpénztár is volt.

21. *A budapesti ágost. hitv. evang. magyar-német gyülekezet nép és polgári iskolájának évi értesítője az 1883—84. tanévről.* A polgári leányiskolát az egyházközség ez évben szervezte ez iskolánál olyformán, hogy az eddig egyesített 5- és 6-ik leányosztályt különválasztotta, s egy polgári leányiskola két osztályává alakította át. Az iskola annálfogva ez évben még nem volt teljes. A tanító-testület, a hitoktatókon kívül, 4 tagból állott; *tanítónő nem volt köztök.* Az iskolalátogatás rendes, a tanulók előmenetele igen kielégítő volt. *A növendékek létszáma* 99-et tett. *Vallásra* nézve: ágostai hitvallású 55, róm. kath. 4, görög kel. 2, Mózes v. 38. *Nyelvre nézve:* magyar 78, német 18, tót 3. Az elemi iskolába 293 növendék járt. *Tandíj?* Az értesítőben *Mikolik J. Kálmán* írt értekezést a gyermekolvasmányokról.

22. *A brassói m. kir. állami elemi, polgári és ipariskolák*

IX. értesítője az 1883—84. tanév végén. A gondnokság megbízásából kiadta Orbán Ferencz, igazgató. A polgári leányiskolával kapcsolatosan női ipariskolát, illetőleg továbbképző női munkatanfolyamokat szerveztek, melyet a jövő iskolaév elején nyitnak meg. 8 tanuló «rendkívüli csoport»-ban az idén is részesült már magasabb oktatásban a női munkák körében. Az iskolaév legnevezetesebb eseménye a tantestület által az iskolának ajándékozott zászló felszentelési ünnepélye volt. A tanítás menetére zavarólag hatott a tanítószemélyzet tagjai között szokatlan arányban előforduló betegség. A tanítói személyzet a polgári fiú- és leányiskolában együtt 11 tagból állott, köztük tanítónők: Jancsó Róza, Millner Anna, Solymossi Anna és Orbán Ferenczné. A leánynövendékek létszáma a polgári iskolában 91 (köztük 8 rendkívüli). *Vallásra nézve:* róm. kath. 36, ágost. 22, helvét 21, Mózes v. 7, gör. kel. 5. *Nyelvre nézve:* magyar 57, magyar német 18, szász 11, román 5. *Lakóhely szerint:* helybeli 75, vidéki 16. (Az elemi leányiskolákba járt 296 növendék). A szertár és könyvtár ajándékozás útján is, vétel által is gyarapodott. *Tandíj* 5 frt és 50 kr. az iskolai könyvtár javára.

III. Felső leányiskolák, nevelőintézetek.

1. *A Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanénék vezetése alatt álló «kalocsai érseki» tanítónőképző-intézetek, nőnevelde, árvaház, elemi népiskola és óvóda értesítője az 1880—81, 1881—82, 1882—83. és 1883—84. iskolai évekről. Kiadja az intézeti igazgatóság.*

Ez intézet egységes igazgatás alatt öt fokozatban leányiskoláinknak csaknem egész szervezetét feltünteti. A kalocsai bibornokérsek különös gondozása alatt állván, egyike legkiválóbb nevelőintézeteinknek. Az intézet Mayer Béla székesegyházi kanonok s egyházmegyei tanfelügyelő igazgatása alatt áll. Az intézet főnöknője s belügyeinek vezetője *Francz Mária Terézia*, a kalocsai főegyházmegye területén működő szegény iskolanénék főnökasszonya; kívüle 18 iskolaném és 6 tanár vesz részt a tanításban. A növendékek létszáma volt 1883—84-ben:

a) az elemi tanítónő-képezdénél 49 (köztük 19 szerzetes);
b) az óvó « « 3 (mindhárom szerzetes);
c) a polgári « « 4 (mind a négy szerzetes);
d) a polgári leányiskolában 31;
e) az elemi « 419;
f) az óvódában « 152.

Az egészségi állapot az intézetnél általán véve igen kedvező volt, mire igen jó hatással bírt az intézet nagy díszkertje, melyben a növendékek szabadidejük nagy részét töltik. Az intézetnek igen értékes könyvtára van (részben b. e. Kubinszky Mihály püspök hagyatéka, részben az intézet által gyüjtetett); mintegy 4000 kötet, különböző tudományszakokba vágó művek. A szertár is minden szükséges taneszközzel el van látva. Tandíj?

2. *Tizedik jelentés a debreczeni ev. ref. egyház nyolczosztályú leánynevelő-intézetéről s az ezzel egybekötött varró-osztályról az 1883—84. iskolai év végén. Szerkesztette Dóczy Gedeon, igazgató.* Az intézetnek csinos, egészséges iskolaépülete van, tágas udvarral, kerttel. A növendékek 8 osztályba vannak beosztva, melyek közül a négy alsó az elemi, a négy felső a polgári négy osztálynak felel meg. Az iskolai év első felében a városban a himlő és rocsoló-toroklob járvány egyszerűen uralkodott s két áldozatot is követelt az iskolától. Ez okból három hónapon át 35—55 növendék mulasztott naponként. Az iskola nem szünetelt ugyan, de a tanítás eredményét a sok mulasztás mégis csökkentette. Az iskola részt fog venni az 1885-ik évben tartandó országos kiállításon. *A tanítótestület* 11 tagból áll, köztük tanítónők: Gabányi Ilona, Majer Emma, Molnár Ilona, Kovács Luizka. *A növendékek létszáma* 219; ebből a polgári osztályokra 113, az elemi osztályokra 92, a varró-osztályra 15 esik. *Vallás szerint:* helv. 129, ágost. 13, róm. kath. 44, Mózes v. 32, gör. kel. 1. Lakóhely szerint: helybeli 189, vidéki 30. *Tandíj* 30 frt s isk. szükségletekre 2 frt.

3. *A rimaszombati nyilvános felsőbb leányiskolának 1883—84. (tizenharmadik) évi értesítője. Közzéteszi Fábry János, igazgató-tulajdonos.* A nagy gonddal vezetett intézet mostoha viszonyokkal küzd, noha mind az állam, mind a város részesíti — sajnos,

igen csekély — segélyben. Ez okból az igazgató-tulajdonos a tanítóképzőintézeti tanfolyamot ez évben megszünteti s csak az elemi és polgári iskolai tanfolyamot tartja fenn jövőre. *Tanító-testülete*, a hitoktatókkal együtt, 8 tagból áll; köztük *tanítónők:* Fábry Aranka, Fábry Ida és Jelinek Józa. A növendékek létszáma 41. *Vallásra nézve:* róm. kath. 6, ágost. 10, helv. 13, Mózes v. 12. *Nyelvre nézve:* magyar 18, magyar, német 18, magyar, német, tót 2, magyartót 3. *Lakóhely szerint:* helybeli 25, vidéki 16. Az intézetben volt iskolai takarékpénztár s önképzőkör is «leányegyesület» névvel. *Tandíj* 36 frt. Bentartási díj 280 frt.

4. *Negyedik tanügyi értesítő a szegedi apácza-iskolákról. Az iskolaszék megbizásából közzéteszi Oltványi Pál, prépost-igazgató.* Az Oltványi István és Oltványi Pál által alapított szegedi apáczaiskolában 7 iskolanővér tanított 6 elemi osztályban 389 növendéket. Ezek között *vallás szerint* volt: róm. kath. 368, helv. hitv. 7, gör. kel. 4, Mózes v. 10. *Nyelvre nézve:* magyar 343, német 46. *Lakóhely szerint:* helybeli 341, vidéki 48. Az intézet 10 éves fennállását ünnepelte s király ő felsége legmagasabb látogatásának örvendett. Tíz év alatt 2788 leányt részesített oktatásban, 247 bentlakó növendéke volt. A 4 osztályú népiskolában a tanítás ingyenes, a növeldében *4 frt tandíjt* fizetnek. Bentlakás és élelmezésért 25 frt jár havonkint.

5. *Keméndy Drucker Irma nyilvánossági joggal felruházott nőnevelő-intézetének értesítője az 1883—84-ik tanévről.* Ez intézet hat elemi és két felső osztálylyal van szervezve. A hitoktókkal együtt 18 tagból álló *tanító-testülete* van; tanítónők: Cserzi Róza, Keméndi Irma, Keméndi Mária, Mogán Róza, Tamler Friderika, Kovács Ilka, Zay Adél. Az intézetbe *összesen 85 növendék járt* (köztük 18 benlakott). *Vallásra nézve:* róm. kath. 58, ágost. 3, helvét 1, gör. kel. 2. *Nyelvre nézve:* magyar 77, német 8. *Lakóhely szerint:* helybeli 69, vidéki 16. *Tandíj* osztályok szerint 3—8 frt havonkint; bentartási illeték 350—400 frt egy évre.

6. *A h.-m.-vásárhelyi községi felső népiskolák, a kispusztai tanyai népiskola és az ismétlő iskolák értesítője az 1883—84-ki tanévről; kiadta a községi iskolaszék.* Kiemeljük a *felső leányiskola* történetéből a következőket: a község telket vásárolt, melyen a jövő

évben csinos és a czélnak megfelelő iskolaépületet fog építtetni. A növendékek egészségi állapota általában jónak mondható, a toroklob és vörheny járványként uralkodott ugyan, de a növendékek között csak kisebb fokú betegségi esetek fordultak elő; az iskolát mindazonáltal ovatosságból 2 hétre becsukták; ezt leszámítva az iskolalátogatás teljes és hiánytalan volt úgy, hogy egy igazolatlan tanóra sem fordult elő. A tanítói személyzet a hitoktatókkal együtt 10 tagból állott; köztük tanítónők Kardos Jusztina és Zsenatiné Biró Emilia. A növendékek létszáma 26, kevesebb mint tavaly, mivel az előkészítő osztály beszüntetése után a helybeli 4 osztályú felekezeti elemi iskolák nem szolgáltathattak növendéket. Jövőre ez az akadály megszünik, a mennyiben a négyosztályú iskolák némelyike 6 osztályuvá emeltetik. *Tandíj* egész évre 10 frt, beíratási díj 50 kr.

7. *A nagykőrösi községi felsőbb leány (nép) iskola értesítője az 1883—84-ik tanévről. Kiadta a községi iskolaszék s ennek megbizásából szerkesztette Szurmó Ambrus, igazgató.* Az igazgatói jelentés megdöbbentő képét tárja szemeink elé a növendékek erkölcsi viseletének. «A mi a növendékek erkölcsi magaviseletét illeti — így szól a jelentés — az előző évnek messze mögötte áll. Az osztályozás se oly jó ütött ki». — «Az I. osztály növendékei közül nehányan meglepő s a nőiességgel össze nem férhető csintalanságokra, sőt — nem akarjuk az igazi erősebb megnevezést használni — illetlenségekre is nagyon gyakran elengedték magukat ragadtatni». E feltünő és rendkívüli jelenség okai közt felemlíti az igazgató a szülők közönyösségét leánygyermekeik erkölcsi nevelését illetőleg. Ennek tulajdonitja, hogy a növendékek rendkívül sokat, 3540 tanórát mulasztottak; a 28 növendékre 407 *igazolatlan* óramulasztás esik! — A tanító-testület, az igazgatóval és hitoktatókkal együtt, 6 tagból állott. Tanítónők Varga Ilona és Csécsi Zsuzsanna. A növendékek létszáma 28 volt, vizsgát csak 22 tett. Az értesítőben közölve van az igazgatónak a tanév elején mondott megnyitóbeszéde, melyben a felső leányiskolák szükségességét, czélját, feladatát fejtegeti. *Tandíjat* a helybeli szülék gyermekei nem fizetnek, sem beíratási díjat. A vidékiek félévenként 2 frt tandíjat s egyszermindenkorra 1 frt be-

íratási díjat tartoznak fizetni. Minden növendék fizet 50 krt az ifjusági könyvtárra és 10 krt havi értesítőkre.

8. *Értesítő a belényesi VI. osztályú állami leányiskoláról s ezzel kapcsolatos óvódáról az 1883—84 iki iskolai évben. Szerkeszti Sipos Julia, igazgatónő.* Az iskolánál ez évben az eddigi háromhoz még egy negyedik tanítónői állomás is rendszeresíttetett s így a hat osztályú népiskola négy csoportban taníttatott. Az iskola épülete nagy átalakuláson ment keresztül s a mai kor kivánalmainak teljesen megfelelő berendezést nyert. A felszerelés ez évben is gyarapodott, bár befejezve még nincsen. A leányiskolával kapcsolatos óvóda saját tágas helyiséggel bír s eléggé fel van szerelve. Az igazgatónőt s vele az intézetet súlyos csapás érte édes anyjának, özvegy Sipos Jánosné óvódai gondnoknőnek halálával. *A tanítótestület,* a hitoktatókat kivéve, nőkből áll és pedig *a)* az elemi iskolánál az igazgatónnőn kívül Stefaniczáné Duma Efémia, Tegre Juliána és Böhm Luiza; *b)* az óvódánál Csávássy Amália és Csávássy Jolán. A növendékek létszáma 110. *Vallásra nézve:* róm. kath. 40, görög kath 18, reform. 23, gör. kel. 9, Mózes v. 20. *Lakhelyre nézve:* helybeli 94, vidéki 16. *Tandíj:* 2 frt és 50 kr. beíratási díj; vagyontalanoknak a tandíj elengedtetik. Az iskolai takarékpénztár is életbe volt léptetve.

9. *A nagyszebeni kir. állami népiskolák III. értesítője az 1883—84. tanév végén. A gondnokság megbizásából kiadta Téglás István, igazgató-tanító.* Az eddig hat osztálylyal biró elemi leányiskola ez évben felső leányiskolává bővíttetett ki. A növendékek egészségi állapota jó volt, az iskolalátogatás igen rendes. A leányiskolában *tanítanak:* Benedek Irma, Castiglione Hermin, Gyulai Etelka, özvegy László Gyuláné, Gromanné Ligetkuthy Blanka, Lubinszky Berta, Lubinszky Emma és Szimonisz Erneszta. *A növendékek létszáma* volt: az elemi 6 osztályban 169; a felső leányiskola I. osztályában 9, összesen 178. — *Vallás szerint:* róm. kath. 66, gör. kath. 2, helvét hitv. 45, ágostai 43, unitárius 1, gör. kel. 1, Mózes v. 22. *Anyanyelvre nézve:* magyar 81, német 94, román 3. *Tandíj* az elemi leányiskolában 2 frt és 25 kr. beíratási díj; a felső leányiskolában 5 frt és 50 kr. beíratási díj.

*

Utólagosan küldték be hozzánk a következő értesítőket:

1. *A máramaros-szigeti m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1883—84. tanévről (hetedik évfolyam), közli Marikovszky Menyhért, igazgató.* Az igazgatói jelentés örömmel emlékezik meg a növendékek jó erkölcsi viseletéről s haladásáról. Az egészségi állapot mind a tanári testületben mind a növendékek között jó volt s a tanítás rendes menetét semmi sem zavarta meg. A tanári testület egy önművelődési kört létesített, melynek az intézet már kilépett és még tanuló jelesebb növendékei lehetnek tagjai. Az intézet részt fog venni az 1885. évi országos kiállításon. *A tanári testület,* a hitoktatókon kívül, a felsőbb leányiskolában 7 tagból áll; köztük tanítónők Barkóczyné Dömök Antonia (a benlakó növendékek főfelügyelője), Hörcher Etelka, Guisti Antonia és Herczhauser Mariska. Az elemi iskolában taníta nak: Szilágyi Róza és Bartos Erzsébet. *A növendékek létszáma* ez évben megkétszereződött; volt összesen 131, ezek közül a felsőbb leányiskolába járt 50, az elemi iskolába 87. *Vallásra nézve:* róm. kath. 36, gör. kath. 5, helv. hitv. 40, ágostai 30, Mózes hitv. 48. *Nyelvre nézve:* magyarul beszél 74, magyarul németül 50, magyarul románul 2, magyarul ruthénül 5. *Lakóhely szerint* helybeli 118, vidéki 13. *Évi tandíj* a felsőbb leányiskolában 30 frt az elemi iskolában 20 s mindenik iskolánál 5 frt beíratási díj; szegény sorsú növendékek a tandíj-fizetés alól felmentetnek. Könyvtár és szertár vétel által is, ajándékozás által is jelentékenyen szaporodtak. Az iskolai takarékpénztár intézménye életbe volt léptetve.

2. *A szabadkai m. kir. állami tanítóképző intézet értesítője az 1881—82, 1882—83. és 1883—84-ik tanévre.* Összeállította az igazgatótanács megbizása folytán a tanári testület közreműködésével *Kóssa Károlyné, igazgató.* Mind a három év zavartalan lefolyású volt, az egészségi állapot kedvező, az iskolalátogás rendes. *A tanári testület 14 tagból áll,* köztük az igazgatónőn kívül tanítónők: Barbaró Sarolta, Fábiánné Szkokán Viktoria, Szántóné Hahn Róza és Schindler Matild. — A növendékek létszáma *1881—82-ben 81, 1882—83-ban 96, 1883—84-ben 77.* Vallás szerint 1881—82-ben róm. kath. 50, helv. 2, gör. kel. 7, Mózes v. 22;

1882—83-ban róm. kath. 57, helv. 2, ágostai 2, gör. kel. 10, Mózes v. 25; 1883—84-ben róm. kath. 51, helv. 2, ágost. 2, gör. kel. 5, Mózes v. 17. Nyelvre nézve 1881—82-ben: magyar 74, német 2, szerb 5; 1882—83-ban magyar 73, német 12, román 2, szerb 9; 1883—84-ben magyar 53, német 9, szerb 5. Egy növendék tartása került az államnak 1881—82-ben csak az étkezést számítva 129 frt 31 krba, az összes tanítási költséget is számítva 299 frt 49 kr. 1881—82-ben 96, illetőleg 233 frtba, 1882—83-ban 135 frt 85 kr., illetőleg 314 frt 88 krba. Az intézet szomszédságában van az intézet tanítási czéljaira egy $4^1/_4$ hold nagyságú kert. Az intézettel kapcsolatos gyakorló iskolában, mely osztatlan négyosztályú elemi iskola, a növendékek száma 46 volt. A tanítás a képzőintézetben ingyenes; csupán az ellátásért kell havonként 12—16 frtot fizetni. A gyakorló iskolában a tandíj 2 frt, beíratási díj 1 frt.

A NYELVTAN TANÍTÁSÁNAK MÓDSZERÉHEZ.

Valamely tantárgy módszere az illető tudomány álláspontja- és a pedagógia haladásától függ. Adelung és Verseghi Ferencz idejében a tudományos grammatika leginkább a *szók* nemeivel, azok ragozásával és képzésével, a *szótannal* foglalkozott.

A grammatika tanítását a népiskolában már ez időben is behozták, de csakis a felsőbb osztályokba, az alsóbb osztályokból a grammatika ki volt zárva, e helyett az alsó osztályokban a helyes írásra fordítottak nagyobb gondot. A felsőbb osztályokban is jórészt csak a hang- és *szótant* tanították, a mondattanból csak igen keveset.

Mintegy negyven évvel később a filológusok, pl. Becker, inkább a nyelv filozófiájával foglalkoztak; a tudományos grammatika pedig sokkal nagyobb súlyt fektetett a *mondattanra*, mint a *szótanra*. Ennek folytán a nyelvtan tanításának módszere is átalakúlást szenvedett. Wurst, egy svájczi tanító, a népiskola számára már olyan grammatikát szerkesztett, mely a mondattanból indúlt ki. A szintetikai tanmenet barátjai és az analitikus tanmenet követői közt élénk harcz támadt, míg végre az utolsó párt győzött.

E közben a nyelvtudomány tovább haladott és az úgynevezett filozófiai iskola tért engedett a históriai iskolának. Azonban a történeti nyelvtan tanítását a népiskolában behozni lehetetlen volt; ezért Grimm, ezen új iskola teremtője, azon feltűnést okozó nézetének adott kifejezést, hogy a grammatikát nem is kell a népiskolában tanítani, hogy az általában nem is oda való.

Ekkor a pedagógusok azon szempontból indúlván ki, hogy a tanúlók grammatikai ismereteket nem nélkülözhetnek, azon módszert hozták javaslatba, hogy a nyelvtant az olvasmányok tárgya-

lása alkalmával kell tanítani. Az olvasókönyv legyen az anyanyelv tanításának középpontja. Ezen módszer alkalmazásánál kétféle nézet áll egymással szemben.

Némelyek a következő tanmenetet ajánlják:

a) Mintamondatok.

b) Ezek felhasználása a nyelvtani szabályok levezetésére.

c) A tanult szabály felkerestetése összefüggésben álló olvasmányokban.

Mások ismét megfordított tanmenetet hoztak javaslatba, t. i.:

a) Egy tartalmas olvasmány olvastatását és tárgyi megmagyarázását.

b) Ezen olvasmányban előfordúló nyelvtani jelenségekre való figyelmeztetést.

c) A nyelvtani szabály alkalmazását egy mintaszerű mondatban.

A legújabb időben a nyelvtan tanításának methodikája ismét egy új módszerrel szaporodott. Ziller ugyanis azt mondta ki, hogy a gyermeknek csak annyit kellene a grammatikából nyújtani, a mi a helyesírás tudatos elsajátítására, a helyesírási jelek alkalmazására és a gondolatok helyes kifejezésére elkerülhetlenül szükséges; és így a nyelvtant a fogalmazás tanításával kapcsolatban kellene megismertetni.

Ziller tanítványai e szerint is haladtak, t. i. az olvasókönyvből oly tárgyismertető olvasmányt vagy költeményt választottak ki, mely a nyelvtani szabályok levezetésére, de különösen a fogalmazás begyakorlására alkalmas. Miután az olvasmányt tartalmilag tárgyalták, felhasználják egy irásbeli dolgozatra és ez alkalommal figyelmeztetik a tanúlókat a már előbb begyakorolt nyelvtani jelenségekre, és az újonnan begyakorlandó nyelvtani szabályra, mely vagy a helyesírásra, vagy a helyes kifejezésre, vagy pedig a szórend megmagyarázására vonatkozik. Az újonnan megmagyarázott nyelvtani fogalmat vagy a levezetett szabályt a gyermekek a nyelvtani füzetbe írják:

Ezen módszernek több előnye van:

1. A tanúlók ez által a nyelvtan ismeretének szükségét job-

ban érzik és belátják, minek folytán nagyobb érdeklődéssel viseltetnek iránta.

2. A fogalmazási gyakorlatoknál alkalom nyílik a tanulóknak a grammatikai szabályokat érvényesíteni, ez által a tananyag könnyebben és biztosabban fog megmaradni emlékezetökben.

3. A grammatika tanítása gyakorlatibbá lesz, mert a gyermekek csak azt tanúlják a grammatikából, a mi a gyakorlati életben szükséges.

4. Az iskola így több gondot fordíthat a fogalmazási gyakorlatokra, a mi a gyermekek értelmi kiképzésére minden bizonynyal nagy befolyással bír.

A magyarországi iskolák legnagyobb részében a tanúlók a grammatikai szabályokat külön erre szánt órákban egy nyelvtani tankönyvből tanúlják.

Melyik módszer a legjobb?

Valamely tantárgy módszere, fontossága a nemzet szellemével szoros összefüggésben áll. Az angol nemzetnél a helyesírás nagy nehézséggel jár, a mondott szó nem felel meg az írott szónak, mert az egyes betűk többféle kiejtéssel bírnak; másképen beszélnek, mint írnak. Itt a grammatika elkerűlhetlen szükséges, mert a szabályok által a hasonló eseteket összefoglalják és jobban tartják meg emlékezetükben. A magyar nemzet majdnem egészen fonetikus helyesírással bír, azaz — néhány kivétellel — a szókat mind a kiejtés szerint írja; ez okból a magyar helyesírást sokkal könnyebben lehet elsajátítani. A német nemzetnél nagyon sok tájnyelvet beszélnek, melyek annyira eltérnek egymástól, hogy a nemzet különböző vidékeken élő tagjai egymást meg sem értik. A tájszólások annyira elütnek az irodalmi nyelvtől, hogy a német nemzet legnagyobb része (bátran állíthatjuk) nem érti saját nyelvét, nem olvashatja saját költőinek remek műveit.

Ha a gyermekek az iskolába kerűlnek, a német irodalmi nyelvből még semmit nem értenek és csaknem úgy tanúlják, mintha előttük egészen idegen nyelv volna. Ha ezek a nyelvtant tanúlják és tanítják, az még indokolható.

De a magyar nemzetnek e tekintetben igen nagy előnye van.

Nagyon kevés tájnyelvvel bír, és ezek sem nagyon ütnek el az irodalmi nyelvtől. A magyar paraszt, a ki olvasni tud, többnyire az irodalmi nyelvet is megértheti. A magyarajkú ifjúságnál nem volna szükséges a grammatikatanításnak annyi időt szentelni, és teljesen fölösleges a tanúlókat száraz szabályok és definicziók bemagolásával gyötörni. Mind a mellett nálunk is hetenként 4—5 órán át használják a népiskolai tanúlók a nyelvtani kézikönyveket. A magyarországi népiskolák alsó négy osztályában legalább ötszáz tanórát töltenek a magyar grammatika tanítására. Sőt olvasás alkalmával abban áll az olvasmány tárgyalása, hogy a tanító azt nyelvtanilag elemezteti. Ehhez járúl még az is, hogy a 3—4. osztálybeli tanúlóknak az iskolán kívül odahaza is kell nyelvtani gyakorlatokat írni.

Ha már most az imént mondottakat tekintetbe veszszük s szem előtt tartjuk, hogy híres pedagógusok nézete szerint a grammatika tanítását csak tíz éves gyermekekkel szabad elkezdeni, és hogy a grammatikát Hunfalvi Pál, híres tudósunk is egészen ki akarja a népiskolából küszöbölni: talán megegyezhetünk abban, hogy a magyarajkú iskolákban a grammatika tanítására hetenkinti 4—5 tanóra helyett helyesen csak 1—2 órát lehet fordítani, és hogy a többi órákat a magyar költők műveinek olvastatására és magyarázására kell fölhasználni.

A mi a módszert illeti, én úgy vélem, hogy Nagy László és Komáromy «Vezérkönyv»-e minden kezdő tanítónak irányadóúl szolgálhat, mert ezen «Vezérkönyv» szerint a nyelvtani szabályokat akár olvasás, vagy a fogalmazás alkalmával, akár pedig mintamondatokból lehet tanítani.

Nagy László «Vezérkönyv»-ének módszere csak egy nagy hibában szenved, t. i. hogy az egész nyelvtani tananyagot az első négy osztályra osztja fel. Sokkal czélszerűbb volna a tananyagot a népiskola hat évfolyamára fölosztani és a fogalmazási gyakorlatokat már a népiskola alsó osztályaiban elkezdeni. A tananyagra nézve véleményem szerint a tanítónak mindenekelőtt azzal kellene tisztában lennie:

1. Mely nyelvtani szabályok ismerete szükséges a tudatos helyesírás elsajátítására.

2. Mely nyelvtani szabályok ismerete szükséges a helyesírási jelek használásának, a szórendnek és mondatszerkezetnek ismeretére. — És végül

3. Mely nyelvtani hibák ellen vétenek a beszédben az iskola tanítványai és a helységnek lakosai legtöbbet.

A nyelvtani szabályokat némelykor mintamondatokból, máskor az olvasmányban előfordúló fogalmak magyarázása alkalmával, vagy akár a helyesírási hibák kijavításánál, akár a fogalmazási gyakorlatok mellett lehet levezetni.

Minden rendszernek van valami bizonyos jogosúltsága, és a tanító okosan cselekszik, ha mindezeket kellő időben és alkalommal fölhasználja. A tanító a legjobb módszer; a módszer csak eszköz, a tanúlók beszéd- és gondolkodó tehetségének kiképzése a czél. Szükséges, hogy a tanító önálló gondolkodásra szokjék és a különböző módszereket a körűlményekhez képest alkalmazni tudja. Az alak mulandó, de a törvény maradandó. A módszerek változnak, de a szemléltetés, az érdekeltség, a gyakorlatiság az eszmetársúlás, a konczentráczió, a fejlődés törvényei örökké változatlanok maradnak, és ezeket kell mint vezércsillagokat ismerni és elismerni.

Léderer Ábrahám.

VEGYESEK.

= **A budapesti I. ker. tanitóképző-intézet új iskolai évének megnyitása.** A budapesti I. ker. tanitóképző-intézetben az 1884/5-dik iskolai év f. hó 20-án nyittatott meg. A megnyitás minden zaj nélkül, puritán egyszerűséggel ment végbe. Az intézet uj palotájának földszinti tanácskozó termében összegyült az összes tanári kar, továbbá Békey Imre min. oszt. tanácsos, kir. főtanfelügyelő, Hunfalvy János az igazg. tanács alelnöke és Havas Sándor ny. államtitkár az intézet gondnoka, s együtt fölmentek az első emeleti nagy díszterembe, hová már az összes tanuló-ifjuság is összegyült. Egy hangulatteljes énekkel erre megkezdődött az ünnepély. Az éneklés után Gyertyánffy István igazgató adta elő megnyitó beszédét. Új épületben vagyunk — úgy mond — de ez alkalommal mégis csupán csak az iskolai év szokott módon való megnyitására szorítkozunk. Fensőbb akarat szerint ugyanis az új épület felavatása akkor menend végbe, ha az intézet keretébe beilleszteti Orsz. Tanítói Árvaház is át lesz adható rendeltetésének. De bár csak az iskolai év szokott módon való megnyitására szorítkozunk is, a körülmények kényszerítenek bennünket, hogy uj épületünket is szóba hozzuk. Több év óta tartanak már az előkészületek, hogy intézetünk hozzá illő helyiséggel láttassék el, reményeink végre teljesültek, s az 1884/5-ik iskolai évet egy oly palotában nyithatjuk meg, a milyen ily czélra nemcsak e hazában, de honunk határain kívül is igen kevés épült. Hálával tartozunk ezért első sorban Istenünknek, azután koronás királyunk Ő felségének s miniszterünknek, a ki a valódi demokráczia megteremtésén a népnevelés és az ipar s művészet emelése által oly hathatósan fáradozik. Azután elsorolta Gyertyánffy az elmult iskolai év eseményeit. A tanári karban is több változás történt; Wéber Ede az intézetben a köztartás első szervezése és a házi-ipar tanítás körül is érdemeket szerzett tanár fülbaja miatt nyugalmaztatott; Kniszbeck Alajos gyakorló polgáriskolánk közszeretetben állott fáradhatlan s igazán jeles tanára, intézetünknek egykori növendéke, meghalt. Wéber helyére dr. Hermann Antal, Kniszbeck Alajos helyére Miklós Gergely alsó-lendhai polg. isk. igazgató neveztett ki, alkalmaztattak még Rákóczy József mint segédzenetanár, Szabó József, Greisinger Kornél, Koós a polgáriskolába s az iparszakra. Dr. Löblin Miksa eddigi intézeti orvos helyett is új erőt nyert az intézet dr. Hanzély Béla kinevésében, ki egyszersmind az eddig dr. Arányi Lajos által tanított anthropologiai tantárgyak

tanítását is átvette. Az egészségi állapot kitünő volt, a növendékek testben lélekben épek maradtak, s teljes erejökből igyekeztek feladatuk megoldásán. A tanári kar a kiszabott iskolai teendők végzésén kívül irodalmilag is munkálkodott. Úgy az igazgató, mint Bartalus István, dr. Kiss Áron, Király Pál, Suppán Vilmos, Kozocsa Tivadar stb., s a polgáriskola tanárai közül Miklós Gergely, Baló József, Pethes József stb. részint önálló művek, részint tudományos czikkek irásával foglalkoztak. Végre megköszönte az igazgató Békey kir. tanácsos, főtanfelügyelő úrnak s az igazgatótanácsnak az intézet fölvirágzása körül kifejtett hálára érdemes működését, s fölhívta az ifjúságot, hogy az új intézetben teremtsen jó közszellemet, s honosítsa meg a rendet, munkásságot és szorgalmat. Erre még Békey tanfelügyelő úr intézett nehány hatásos buzdító szót az ifjusághoz, s az egész ünnepély Ő felségére, a közokt. miniszter urra mondott lelkes éljenekkel s a Szózat éneklésével befejeztetett.

= **A magyar tanítonők menedékházára 2000 frtnyi** alapítványi összeget küldött br. Hirsch Párisból, a ki ugyanez alkalommal az országos nőipar egyesületnek 3000 frtot, s több más hazai jótékony egyesületnek 15,000 frtot adományozott. A menedékházra gyüjtő egyesület a napokban küldte el köszönő levelét a nagylelkű adakozónak, s ugyancsak a napokban vette át az alapítványi összeget is Bischitz Dávidné úrnő kezeiből.

= **A budapesti VI. ker. m. kir. állami polgári iskolai tanítónőképző-intézetnél** f. év junius havában 34 jelölt tette le sikeresen a képesítő vizsgálatot, és pedig 27 a nyelv- és történettudományi és 7 a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból. Az intézetben végezte a tanfolyamot 21 vizsgálattevő, a többi 13 mind már állomáson levő tanítónő, kik magán úton készültek a vizsgálatra.

A 21 intézeti növendék közül nyilvános iskoláknál nyert alkalmazást: *Fodor Bella*, áll. el. iskolánál Mezőhegyesen; *Grail Erzsébet*, közs. felső leányisk. Nagyváradon; *Jilly Vilma*, igazgató-tanítónő az áll. polg. isk. Túrócz-Szt-Mártonban; *Kozma Jolán*, közs. polg. isk. Miskolczon; *Lukács Izabella*, polg. isk. Beregszászon; *Lustig Emma*, izr. süketnéma-intézetnél Budapesten; *Nagy Luiza*, áll. polg. isk. Alsó-Metzenzéfen; *Petrovich Antónia*, áll. polg. isk. Nagy-Kikindán; *Robitsek Irma*, tanítónő el. isk. Budapesten; *Stauffer Emilia*, áll. felsőbb leányiskola Beszterczebányán; *Szüszek Gizella*, áll. polg. isk. Liptó-Szt-Miklóson; *Bock Ilona*, áll. polg. isk. Túrócz-Szt-Mártonban; *Fieba Izabella*, áll. polg. isk. Nagy-Szebenben; *Petrák Anna*, áll. polg. isk. Alsó-Metzenzéfen; *Sebe Zsuzsa*, áll. polg. isk. Kaposvárott; *Tóth Mathild*, áll. polg. isk. Uj-Pesten. Ezeken kivül nevelőnői állást foglaltak el: hárman; nem fogadta el a kinevezést s nem is foglalkozik tanítással: egy.

= **A női kézimunka az országos kiállításon** gazdag gyűjteményekkel lesz képviselve. A fővárosban és vidéken sok ügyes kéz dolgozik, hogy a kiállítás e csoportja minél fényesebb képet nyujtson. A hazai nőipar-

iskolák és iparrajziskolák növendékei is serényen dolgoznak. Többek közt a felső iparrajziskola növendékei részint kézimunkákkal, részint keramiai tárgyakkal fogják gazdagítani a kiállítást, a sugárúti tanítónőképző intézetben pedig házi ipari tárgyak, fehérruhák s himzések készülnek a kiállítás czéljaira. *A háziipari pavillon* is szép és tanulságos képet fog nyujtani; husz külön fülke fogja bemutatni az egyes vidékek tipikus lakberenderendezését és népszokásait. Minden vidéken akadtak buzgó jelentkezők, kik a fülkék berendezésére közre fognak működni. A kalotaszeg-vidéki lakszoba tárgyainak összegyüjtésére Gyarmati Zsigmondné, a toroczkóiéra Moldován Gergely, a hunyadmegyei román szobáéra Téglás Gábor és Réthy Lajos vállalkoztak. A hétfalusi csángók bemutatására Nagy Gyula vállalkozott Brassóból, a szebenvidéki szobát pedig Brenneberg Mór főispán rendezi be. A békés-csabaiak Bartóky Lászlóné úrnőben, a palóczok báró Nyáry Jenőben, a szegediek Bakay Nándorné úrnőben találtak jó rendezőkre. Több más vidék bemutatására az illető iparkamrák vállalkoztak. A székelyeknek külön pavillonjuk lesz.